

Joikens hjem – En plan for handling

DER JOIKEN FINNER HJEM	4
KAPITTEL 1: ÁRRAN – SAMLINGSPUNKTET	5
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	6
KAPITTEL 2: TERRENGET – KARTLEGGING AV LANDSKAPET	7
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	7
<i>Forslag til tiltak</i>	7
KAPITTEL 3: SPORENE – Å FINNE VEIEN TILBAKE	9
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	9
<i>Forslag til tiltak</i>	9
KAPITTEL 4: RÅDERETTEN – KAMPEN OM RESSURSENE	11
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	11
<i>Forslag til tiltak</i>	11
KAPITTEL 5: UVÆRET – DIGITALE TRUSLER	13
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	13
<i>Forslag til tiltak</i>	13
KAPITTEL 6: SIIDAEN – ORGANISERING AV FELLESSKAPET	14
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	14
<i>Forslag til tiltak</i>	14
KAPITTEL 7: OVERFØRINGEN – FRA DEN ELDSTE TIL DEN YNGSTE.....	16
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	16
<i>Forslag til tiltak</i>	16
KAPITTEL 8: NÆRINGSGRUNNLAGET – LEVEBRØDET	18
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	18
<i>Forslag til tiltak</i>	18
KAPITTEL 9: AVTALEN – FORHOLDET TIL STATEN	19
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	19
<i>Forslag til tiltak</i>	19
KAPITTEL 10: VETTREGLENE – ETIKK OG ADFERD	20
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	20
<i>Forslag til tiltak</i>	20
KAPITTEL 11: HORISONTEN – VISJON 2050	21
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	21
<i>Forslag til tiltak</i>	21
KAPITTEL 12: VEIVALGET – DEN PRAKTISKE REALISERINGEN	22
<i>Joikepolitisk standpunkt</i>	22
<i>Forslag til tiltak</i>	22
VEDLEGG 1: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 1 – ÁRRAN.....	24
1. Innledning: Et paradigmeskifte i kulturpolitisk tenkning	24
1.1. Det empiriske grunnlaget: Diagnosen av et fragmentert landskap	25
1.2. Teoretisk Rammeverk I: Lotmans semiosfære og kulturell overlevelse.....	27
1.3. Teoretisk Rammeverk II: Attalis politiske økonomi og "støy"	29
1.4. Ontologisk rammeverk: Siidaen og urfolksmetodikk	30
1.5. Strategiske vurderinger: Verdivalg og vekting	32
VEDLEGG 2: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 2 - TERRENGET	35
2.1. Et epistemologisk paradigmeskifte i kulturforvaltningen.....	35
2.2. Metodisk og analytisk rammeverk: Diagnostisering av 'terrenget'	35
2.3. Diagnose Del 1: de isolerte vardene og silotenkningens kostnad	36
2.4. Utfordringene for joiken	37
2.5. Teoretisk Rammeverk: Klyngeteori og Siida-modellen	38
2.6. Det Nasjonale Joikeforumet (Samlingsplassen)	38
2.7. Sektor-oversetteren (Koordinatoreren).....	38
2.8. Analyse-enheten (Kart-tegneren).....	39
2.9. Strategiske veivalg og vekting: Aksiologiske prioriteringer.....	40
2.10. Integrasjon med Øvrige Vedlegg: Det Holistiske Perspektivet	41

2.11.	Konklusjon: Fra diagnose til medisin	41
VEDLEGG 3 METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 3 - SPORENE		43
3.1.	Et paradigmeskifte i forvaltningen av samisk lydarv.....	43
3.2.	Diagnose og arkivfaglig realitet	43
3.3.	Perspektivering postkolonial arkivteori	45
3.4.	Funksjonsbeskrivelse for repatriering.....	47
3.5.	Tilgjengeliggjørings-portalen (Bruker grensesnittet)	49
VEDLEGG 4 - METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 4 - RÅDERETTEN		52
4.6.	Datasuverenitet og fremtidige utfordringer	59
4.7.	Komparativ analyse: Lærdommer fra andre urfolk.....	59
VEDLEGG 5: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 5 - UVÆRET		62
VEDLEGG 6: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 6 - SIIDAEN		66
VEDLEGG 7: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 7 – OVERFØRINGEN		77
VEDLEGG 8: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 8 – NÆRINGSGRUNNLAGET		83
8.1.	Diagnose og økonomisk realitet i det samiske musikkfeltet	83
8.2.	Teoretiske perspektiver – Fra støtte til investering.....	85
8.3.	Funksjonsbeskrivelse for økonomi og næring	86
8.4.	Turné- og distribusjonsgarantisten	87
8.5.	Sosioøkonomisk kontekst og levekår i Sápmi	87
8.6.	Kunstneren som helsefremmende ressurs	88
8.7.	Rettslig råderett som økonomisk fundament.....	88
8.8.	Vekting og strategiske valg i handlingsplanen	89
8.9.	Implementeringsstrategi – Avtalen med staten	90
8.10.	Konklusjon: Visjon 2050.....	91
VEDLEGG 9: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 9 – AVTALEN		92
9.1	Diagnose og politisk mulighetsrom.....	92
9.2	Funksjonsbeskrivelse for statlig samarbeid	93
9.3	Vekting og strategiske valg	94
VEDLEGG 10: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 10 – VETTREGLENE		96
10.1	Dokumentasjon av observasjoner, etiske vurderinger og forvaltningsmodell.	96
10.2	Hvorfor satsninger svikter.....	96
10.3	De fem strategiene for implementering	97
10.4	Vekting, faseprofil og begrunnede valg	101
VEDLEGG 11: METODISK OG ANALYTISK GRUNNLAG FOR KAPITTEL 11 – HORISONTEN		102
11.1	Diagnose hvorfor konflikter oppstår.....	102
11.2	Beredskapsarkitektur fem strategier som kan holde institusjonen robust	103
VEDLEGG 12: METODISK GRUNNLAG FOR MODELLER FOR FINANSIERING OG ORGANISERING		109
REFERANSELISTE		111

Der joiken finner hjem

Joiken kommer som nærvær. Den går fra menneske til menneske, fra minne til stemme, fra stillhet til klang. Den bæres i det felles som ikke alltid kan sies, men som likevel gjenkjennes når tonen reiser seg. Den lever i den eldres erindring, i barnets lytting, i stedet som tar imot, og i den usynlige forbindelsen mellom dem som var, dem som er, og dem som ennå skal komme. Derfor er joiken mer enn sang. Den er tilhørighet, hukommelse og forbindelse.

Det som bærer et folk, må også bæres av et folk. Joiken har levd gjennom brudd, gjennom spredning, gjennom tider da den ble presset bort fra rommene der den hørte hjemme. Likevel har den ikke opphørt. Den har ventet i menneskene, i minnene, i de bevarte opptakene, i de halvåpne sporene, i det som ennå kunne kalles frem. Det forplikter. For det som er gitt videre gjennom slit, taushet og trofasthet, kan ikke overlates til tilfeldighet.

Joiken lever når den får klinge i et rom, når den læres av den unge, når den bæres av den erfarne, når den tas vare på i arkivene, når den gis ut og finner nye veier, og når den møter mennesker på en scene. Ingen av disse rommene står alene. Der ett svekkes, blir også de andre fattigere. Der de holdes sammen, styrkes helheten. Derfor må arbeidet med joikens framtid være større enn enkeltgrep og mer varig enn enkeltprosjekter. Det må være et arbeid som samler det spredte, verner det sårbare og gir det levende kraft til å fortsette.

Denne planen er skrevet i den erkjennelsen. Joikens hjem er ikke tenkt som et hus for det som er forbi, men som et samlingspunkt for det som fortsatt skal lyde, læres, vernes og overføres. Den springer ut av respekt for dem som har holdt ilden levende, og av ansvar for de som skal ta imot den videre. Slik er dette ikke bare en plan for tiltak, men en vilje til å gi varighet til det som allerede lever, og et vern om det som ennå skal finne sin stemme.

Kapittel 1: Árran – Samlingspunktet

Mandatet

Dette dokumentet svarer på Sametingets bestilling om å utrede en helhetlig plan for etablering og drift av «Joikens hjem». Men ambisjonen strekker seg utover det administrative. I samisk tradisjon er árran – ildstedet – sentrum for både overlevelse og kunnskapsoverføring. Det er her vi samles for å rådslå, og det er herfra varmen sprer seg. Målet med denne planen er å tenne den ilden som sikrer at joiken ikke bare overlever som et museumsminne, men lever videre som en samfunnsbærende kraft.

En brytningstid

Vi beveger oss i et krevende terreng. På den ene siden opplever vi en vår der unge samer tar arven tilbake med stor kraft. På den andre siden ser vi at de gamle sporene viskes ut. Kunnskapen som før satt i hverdagen og ved bålet, må nå sikres gjennom nye strukturer. Samtidig trues grunnlaget av en teknologisk virkelighet der rettigheter utfordres og digital appropriasjon skjer raskere enn vi klarer å reagere.

Dagens svar på disse utfordringene har vært preget av enkeltmenneskers slit. Ildsjeler har båret lasset alene, ofte i motvind. Det er en strategi som ikke lenger er bærekraftig. Tiden er inne for å samle ressursene og etablere en varig organisering – en siida for joiken.

Slik leses planen

To nivåer av kunnskap Dette er et styringsdokument bygget for fremdrift. Vi skiller tydelig mellom *politisk vilje* og *faglig utredning*. Derfor er dokumentet strukturert i to nivåer som utfyller hverandre:

1. **Hoveddokumentet (Strategien):** Kapitlene som følger er skrevet for beslutningstakere. Her tegner vi kartet og staker ut kursen. Språket er konsist, strategisk og handlingsorientert. Hvert kapittel følger en fast dramaturgi:
 - **Terrenget (Analysen):** En fortettet beskrivelse av utfordringen.
 - **Joikepolitisk standpunkt:** Det prinsippet vi styrer etter.
 - **Ruten videre (Tiltak):** Konkrete steg for å Kartlegge, Konsolidere og Ekspandere (KKE).
2. **Vedleggene (Utredningen):** Til hvert kapittel hører det et omfattende faglig vedlegg. Det er her vi **går i dybden**. I vedleggene redegjør vi detaljert for **observasjonsgrunnlaget** (hvilke fakta bygger vi på?), **perspektiveringen** (hvilken teori bruker vi?), og **vektingen** (hvorfor velger vi A fremfor B?). Det er også her vi presenterer inngående **funksjonsanalyser** og drøfter alternativer og risiko.

Leseren inviteres til å lese hoveddokumentet for å forstå *retningen*, og slå opp i vedleggene for å etterprøve *begrunnelsen*. Slik forener vi behovet for politisk klarhet med kravet til faglig grundighet.

Joikepolitisk standpunkt

Kulturell selvråderett.

Sametinget legger til grunn at retten til å forvalte sin egen kulturarv er en forutsetning for et levende demokrati. Etableringen av Joikens hjem er ikke et kulturpolitisk tiltak i mengden, men en realisering av samisk selvbestemmelse. Vi skal ikke lenger være gjester i vår egen historie; vi skal selv forvalte ilden.

Kapittel 2: Terrenget – Kartlegging av landskapet

Et oppstykket landskap

Det samiske musikklivet beveger seg i dag i et ulendt terreng. Aldri før har det vært produsert mer samisk musikk, og aldri før har synligheten vært større. Likevel hviler denne suksessen på en infrastruktur som er skjør og fragmentert.

Dagens økosystem bæres oppe av enkeltstående varder: Riddu Ridđu og påskefestivalene skaper møteplassene; Samisk arkiv forvalter historien; Samisk høgskole står for utdanningen. Men mellom disse vardene finnes det ingen tydelig sti. Det er ingen som har ansvaret for helheten.

Prosjektøkonomiens slitasje

Konsekvensen av manglende samordning er at feltet drives frem av midlertidighet. Initiativer som startes opp med stor kraft, dør ofte ut når prosjektperioden er over, fordi det ikke finnes en mottaker som kan forvalte resultatene videre. Kompetanse som bygges opp, forvitrer som spor i vinden.

Vi ser en lekkasje i systemet: Utdannede joikere mangler et profesjonelt apparat rundt seg, og innsamlet materiale blir liggende på private harddisker.

Behovet for et ankerfeste

Det mangler ikke på vilje eller talent i Sápmi. Det som mangler, er *strukturell hukommelse*. Dagens aktører løper fort for å holde varmen. Uten et samlende ankerfeste risikerer vi at joiken forblir en «festival-sjanger» uten den institusjonelle ryggraden som kreves for å sikre overlevering til neste generasjon.

Joikepolitisk standpunkt

Fra tilfeldighet til system.

Sametinget anerkjenner den enorme innsatsen som gjøres av dagens kulturaktører, men slår fast at joikens fremtid ikke kan hvile på skuldrene til ildsjeler alene. Fragmentering er en trussel mot tradisjonens sikkerhet. Vi trenger en overgang fra ad-hoc-løsninger til faste strukturer, der ansvaret for helheten plasseres ett sted.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Oversikt)

- **Aktørkartet:** Gjennomføre en totalanalyse av dagens samiske musikkfelt for å identifisere nøyaktig hvor hullene i infrastrukturen er.
- **Ressurstilgangen:** Kartlegge hvor stor andel av joikefeltet som finansieres av midlertidige prosjektmidler kontra faste driftsmidler.

2. Konsolidere (Styrke)

- **Samlingsplassen:** Etablere et formalisert "Joike-forum" hvor ledere for festivaler, arkiv og utdanning møtes årlig for å koordinere ruter og satsinger.
- **Sikre vardene:** Øke grunnstøtten til de eksisterende nøkkelinstitusjonene slik at de frigjøres fra prosjektjaget mens «Hjemmet» etableres.

3. Ekspandere (Løfte)

- **Mandatet:** Vedta mandatet for den nye samlende institusjonen, basert på analysen av hva de andre aktørene *ikke* dekker.

Kapittel 3: Sporene – Å finne veien tilbake

Den tause arven

I kjellere og magasiner i Tromsø, Berlin og Helsingfors ligger tusenvis av timer med joik. Dette er ikke bare lydfiler; det er *luodda/luottat* – spor – etter våre forfedre. Opptak gjort av forskere og eventyrere gjennom hundre år representerer stemmer som har vært i eksil.

Situasjonen er prekær. Mye av materialet er lagret på formater som går i oppløsning. Ennå verre er den manglende tilgjengeligheten: Metadataene er ofte feilaktige, navn mangler, og opptakene er katalogisert på språk samer flest ikke forstår. En joik uten kontekst er som et spor som ender i løse luften.

Hjemkomst

Vi må skille mellom to prosesser i repatrieringen. Den ene er den *digitale hjemkomsten*, som gir umiddelbar tilgang for slekt og lokalsamfunn. Den andre er den *fysiske returen* av originalmaterialet. Argumentet om at «vi mangler fasiliteter» har lenge stanset denne prosessen. Etableringen av Joikens hjem vil fjerne dette hinderet ved å tilby klimastyrte magasiner som holder internasjonal standard.

Dekolonisering i praksis

Når en forsker i 1920 tok opp en joik, tok han med seg kunnskapen ut av samfunnet. Å hente den hjem er å reparere et historisk brudd. Det er ikke nok at vi får en kopi; forvaltningsansvaret må overføres til samiske hender. Vi skal selv eie historien om oss.

Joikepolitisk standpunkt

Rett til egen historie.

Sametinget anser de historiske joikeopptakene som en del av det samiske folks kollektive eiendom. Vi aksepterer ikke at våre forfedres stemmer forblir utilgjengelige i utenlandske arkiver. Målet er full repatriering. Inntil fysisk tilbakeføring er mulig, krever vi full digital tilgang og retten til å korrigere og forvalte informasjonen om opptakene.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Finne)

- **Det store søket:** Igangsette et systematisk arbeid for å lokalisere joikeopptak i europeiske museer og private samlinger.
- **Tilstandsvurdering:** Klassifisere materialet etter hasterad; hvilke spor er i ferd med å viskes ut fysisk?

2. Konsolidere (Sikre)

- **Avtaler:** Inngå forpliktende avtaler med Nasjonalbiblioteket og Norsk Folkemuseum om digitaliseringstakt.
- **Navne-dugnad:** Etablere arbeidsgrupper med eldre i lokalsamfunnene som systematisk lytter gjennom opptak for å identifisere stemmer.

3. Ekspandere (Hjemføre)

- **Repatrieringsenheten:** Etablere en fast enhet under «Joikens hjem» som utelukkende jobber med juridisk og praktisk tilbakeføring.
- **Magasinet:** Bygge fysiske lagringsfasiliteter i Sápmi som tilfredsstiller internasjonale krav.

Kapittel 4: Råderetten – Kampen om ressursene

Den unge joikerens dilemma

Se for deg en ung joiker. Hun har laget en personjoik til sin bestefar. Joiken fanger hans vesen, hans humor og hans liv. Når hun vil registrere verket hos TONO, møter hun en vegg. Systemet registrerer den unge joikeren som eneeier.

Juridisk er dette korrekt etter norsk lov. Kulturelt er det et overtramp. I samisk tradisjon eier ikke den unge joiken alene; den tilhører også bestefaren, fordi joiken *er* ham. Dette illustrerer konflikten mellom vestlig eiendomsrett og samisk forvaltningstankegang.

Norsk lov vs. Samisk sedvanerett

Åndsverkloven bygger på et individfokus: Den som skaper, eier. Samisk rettsoppfatning er *relasjonell*. Eierskapet er delt mellom utøver og objekt, og ofte med slekten. Dagens lovverk mangler kategorier for dette, noe som fører til økonomisk tap for samiske kunstnere og moralske dilemmaer for utøverne.

Behovet for harmonisering

Problemet kan ikke løses ved å ignorere norsk lov, men ved å harmonisere systemene. Som nevnt i kapittel 9, anbefaler NOU *Musikklandet* en egen rettighetskategori for joik. Inntil loven endres, må «Joikens hjem» fylle rollen som megler. Enkeltindivider kan ikke ta denne kampen alene mot internasjonale rettighetsorganisasjoner.

Joikepolitisk standpunkt

Likeverd mellom lov og tradisjon

Sametinget aksepterer ikke at vestlig juss automatisk har forrang for samisk sedvanerett. En personjoik er ikke et frittstående kunstverk, men en del av en persons identitet. «Joikens hjem» skal arbeide for juridisk og økonomisk likebehandling, der retten til å eie sin egen joik likestilles med retten til å eie sitt eget bilde.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Innsikt)

- **Sedvanerett-utredning:** Dokumentere samisk rettsoppfatning juridisk for å skape et grunnlag som står seg i møte med Åndsverkloven.
- **Økonomisk tap:** Beregne «rettighetslekkasjen» samiske kunstnere lider ved å stå utenfor TONO-systemet.

2. Konsolidere (Verne)

- **Juridisk førstehjelp:** Etablere en gratis rådgivningstjeneste under Joikens hjem for kontrakter og samtykke.

- **TONO-avtalen:** Formalisere et samarbeid for å tilpasse registreringssystemene administrativt før loven endres.

3. Ekspandere (Utvikle)

- **Særskilt rettighetskategori:** Initiere lovarbeidet for å endre Åndsverkloven i tråd med NOU *Musikklandet*.

Kapittel 5: Uværet – Digitale trusler

Når stemmen stjeles

Vi står overfor et nytt teknologisk uvær som truer kjernen i tradisjonen. Mens vi arbeider for å hente gamle opptak hjem, foregår det nå en digital eksport i sanntid. Kunstig intelligens (KI) gjør det mulig å skape, etterligne og manipulere joik uten at en eneste same er involvert.

Den syntetiske trusselen

Utfordringen er todelt. For det første ser vi fremveksten av «deepfakes», der algoritmer trent på våre åpne arkiver produserer lyd som høres autentisk ut. For det andre muliggjør teknologien en appropriasjon i industriell skala. Hvor man tidligere måtte reise til Sápmi for å "hente" kultur, kan teknologiselskaper nå skrape nettet for samiske kulturmarkører og selge dem videre.

Autentisitet som vern

I en digital virkelighet oversvømt av syntetisk innhold, vil *autentisitet* bli den viktigste valutaen. Faren er at definisjonsmakten over hva joik *er*, forskyves fra Sápmi til Silicon Valley. Uten en sterk institusjon som kan verifisere og kvalitetssikre, risikerer vi at den syntetiske versjonen blir den dominerende fortellingen globalt.

Joikepolitisk standpunkt

Teknologisk suverenitet. Sametinget kan ikke stanse været, men vi nekter å la oss blåse over ende. Vi krever at trening av KI-modeller på samisk materiale skal underlegges prinsippet om fritt, forhåndsinformert samtykke. Joikens digitale fremtid skal styres av etiske retningslinjer forankret i samisk kulturforståelse, ikke av algoritmer.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Risiko)

- **Digital risikovurdering:** Kartlegge hvilke åpne samiske arkiver som i dag brukes til å trene KI-modeller.

2. Konsolidere (Beskytte)

- **Sertifiseringsordning:** Utvikle et digitalt vannmerke eller «samisk verifisert»-stempel som skiller ekte håndverk fra KI-generert innhold.
- **Lisensiering:** Utrede muligheten for å stenge åpne datastrømmer og heller tilby lisensiert tilgang.

3. Ekspandere (Påvirke)

- **Global allianse:** Ta initiativ til et internasjonalt urfolks-samarbeid om KI-regulering.

Kapittel 6: Siidaen – Organisering av fellesskapet

Fellesskapets struktur Som vist i kapittel 2, preges feltet av fragmentering. Svaret på dette er ikke nødvendigvis å bygge en tung koloss, men å organisere en funksjonell **siida** – et arbeidsfellesskap med joik som kjerneområde.

«Joikens hjem» skal være navet i denne siidaen. Mens festivalene, arkivene og utdanningsinstitusjonene utfører det operative arbeidet i felt, sørger navet for koordinering og felles retning. Hjemmet skal **ikke erstatte** eksisterende aktører, men fylle tomrommene mellom dem, avlaste dem administrativt og sikre at kunnskap akkumuleres over tid.

Kjernefunksjoner: Oppgavene i flokken

For å løse utfordringene, skal institusjonen ha åtte definerte hovedfunksjoner:

1. **Dokumentasjon:** Lede arbeidet med å føre arkivmaterialet hjem.
2. **Kunnskapsbank:** Fungere som nasjonalt kompetansesenter.
3. **Rekruttering:** Koordinere utdanningsløpet og mentorprogrammer.
4. **Rettighetsvokter:** Fungere som faglig autoritet i møte med lovverk.
5. **Synlighet:** Koordinere festivaler og internasjonal kontakt.
6. **Støtteapparat:** Tilby administrativ hjelp til frie utøvere.
7. **Joikefaglig ressurs:** Utvikle metodikk for joik eksempelvis i omsorgssektoren.
8. **Kunstnerisk laboratorium:** Tilby rom for utvikling.

Samisk styring

Historiske erfaringer tilsier at definisjonsmakten må ligge i det samiske samfunnet. Dette innebærer et styre med samisk flertall og tung joikefaglig kompetanse. Dette skal ikke være en statlig institusjon for samer, men en samisk institusjon finansiert av staten.

Joikepolitisk standpunkt

Institusjonell suverenitet. Sametinget slår fast at joikens fremtid ikke lenger kan hvile på ildsjelers dugnadsinnsats. Vi erklærer at etableringen av «Joikens hjem» er en realisering av retten til selvbestemmelse. Institusjonen skal være garantisten for at kompetanse blir værende i Sápmi.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Forberede)

- **Modell-utredning:** Gjennomføre en juridisk utredning av organisasjonsform (selvstendig stiftelse vs. avdeling).
- **Driftskalkyle:** Utarbeide detaljerte langtidsbudsjetter.

2. Konsolidere (Etablere)

- **Aspirantordningen (Pilot):** Tjuvstarte institusjonsbyggingen i 2026 ved å ansette 3-5 unge fagpersoner.
- **Vedtektsfestet samisk flertall:** Sikre at styringsorganene alltid har samisk majoritet.

3. Ekspandere (Drifte)

- **Det fysiske og digitale hjemmet:** Etablere institusjonens hovedsete i Sápmi.
- **Støtteporteføljen:** Opprette institusjonens egne virkemidler.

Kapittel 7: Overføringen – Fra den eldste til den yngste

Den brutte læringskjeden

Tradisjonelt foregikk ikke opplæring i joik i et klasserom. Den skjedde ved kjøkkenbordet, i reingjerdet og på multemyra. Joik ble lært gjennom deltakelse. Fornorskningen har brutt denne naturlige overføringslinjen i store deler av Sápmi.

Når «kjøkkenbord-pedagogikken» forsvinner, oppstår et tomrom. Skolesystemet har forsøkt å kompensere, men joik reduseres ofte til et eksotisk innslag. Vi mangler lavterskeltilbudet som fanger opp bredden.

Mesterlære i system

Joik er en muntlig tradisjon som motsetter seg lærebøker. Den må overføres fra menneske til menneske. Her skal «Joikens hjem» fungere som en rekrutteringsmotor ved å gjeninnføre **mesterlæren**. Vi må koble tradisjonsbærerne (mestrene) direkte med unge talenter. Dette kan ikke overlates til tilfeldigheter; det krever et apparat som lønner mestrene og organiserer møtene.

Læremidler som mangler

Lærere etterlyser kvalitetssikret materiell. «Joikens hjem» skal fungere som redaksjon for nye, digitale læremidler. Ved å gjøre arkivmaterialet pedagogisk tilgjengelig, kan vi flytte undervisningen fra enkel etterligning til dypere forståelse.

Joikepolitisk standpunkt

En fødselsrett, ikke et valgfag

Sametinget slår fast at retten til å lære sin egen kulturs musikalske morsmål er en del av retten til utdanning. Joik skal anerkjennes som et eget kunnskapssystem. Vi aksepterer ikke at kunnskapen dør ut med den eldste generasjonen fordi vi manglet systemer for å ta imot den.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Oversikt)

- **Ressursbanken:** Registrere tilgjengelige tradisjonsbærere som kan fungere som mentorer.
- **Behovsanalyse:** Avdekke hva lærerne mangler av konkrete læremidler.

2. Konsolidere (Styrke)

- **Mentorprogrammet:** Etablere stipendordning for frikjøp av lærlinger og mestre.
- **Joik-didaktisk nettverk:** Opprette faglig forum for musikkpedagoger.

3. Ekspandere (Utvikle)

- **Den digitale joikeskolen:** Lansere en interaktiv læringsplattform.
- **Sommerakademi:** Etablere årlige, intensive kurs for ungdom.

Kapittel 8: Næringsgrunnlaget – Levebrødet

Festtale-paradokset

Joikens status i offentligheten er preget av en dobbelthet. Den løftes frem som nasjonalt symbol ved høytidelige anledninger, men hverdagen for utøverne er preget av usikkerhet. I næringssammenheng behandles joik ofte som «hobby» eller folkløse, snarere enn som et yrke man skal kunne leve av.

Vi må bevege oss bort fra at joik er noe som *pyntes med*, til at det er noe som *satses på*. En siida kan ikke leve av festtaler; det må være mat på bordet.

Systemblindhet

Mange nasjonale støtteordninger er rigget for vestlig musikkstruktur. En tradisjonell utøver som joiker a cappella, faller ofte utenfor kategoriene. Resultatet er at dyktige bærere av tradisjonen tvinges til å ha joiken som en binæring. Det mangler et mellomledd som kan oversette den tradisjonelle kunnskapen til profesjonelle prosjekter.

Arenautvikling

For at joiken skal være en bærekraftig næring, må den ut av «den samiske bobla» og inn på de allmenne scenene – på sine egne premisser. Dette krever musikkfaglig infrastruktur: managere og produsenter som forstår sjangeren.

Joikepolitisk standpunkt

Profesjonell verdighet

Sametinget erklærer at joik er en fullverdig kunstform som skal sidestilles med andre kunstarter. Målet er at det skal være mulig å leve av å joike på heltid. Vi krever virkemidler som anerkjenner joikens særart, og som sikrer utøverne sosiale rettigheter og forutsigbar økonomi.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Dokumentere)

- **Levekårsundersøkelse:** Dokumentere samiske musikkutøveres faktiske inntektsgrunnlag.
- **System-revisjon:** Identifisere tekniske barrierer i Kulturrådets ordninger.

2. Konsolidere (Sikre)

- **Arbeidsstipender:** Etablere langsiktige stipend øremerket for joikere.
- **Turnéstøtte:** Opprette støtte for distribusjon av joik i Sápmi.

3. Ekspandere (Løfte)

- **Eksportprogrammet:** Målrettet fremstøt for joik internasjonalt.
- **«Statsjoikere»:** Utrede muligheten for faste åremålsstillinger for fremragende utøvere.

Kapittel 9: Avtalen – Forholdet til staten

Et dokument som endrer spillereglene

Med NOU 2025:7 *Musikklandet* har norske myndigheter levert en utredning som bekrefter analysen i denne handlingsplanen. Utredningen markerer et vendepunkt ved å slå fast at dagens virkemiddelapparat ikke treffer joikens egenart. Staten har med dette erkjent at terrenget må kartlegges på nytt.

Der vi tidligere har argumentert for behovet, har vi nå en statlig anbefaling om de samme strukturelle grepene: et institusjonelt hjem, en egen rettighetskategori og et dedikert joikefond.

Nasjonalt ansvar

Musikkutvalgets innstilling fungerer som en ekstern verifisering av utfordringene beskrevet i kapittel 2 og 4. Anbefalingen om et institusjonelt hjem er en erkjennelse av at staten har et ansvar for å finansiere en infrastruktur som faktisk fungerer.

Prinsippet om «statlig finansiering, samisk styring» danner det politiske mandatet for realiseringen av Joikens hjem. Dette er avtalen vi bygger videre på.

Joikepolitisk standpunkt

En bekreftelse av ansvar

Sametinget anser NOU 2025:7 *Musikklandet* som en endelig statlig erkjennelse av at dagens kulturpolitikk diskriminerer joikens egenart. Vi legger til grunn at anbefalingene er nødvendige reparerende tiltak for å oppfylle Norges folkerettslige forpliktelser. Tiden for utredning er forbi; nå kreves politisk implementering.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Forberede)

- **Kostnadsanalyse:** Utarbeide budsjettinnspill til Kulturdepartementet basert på NOU-ens anbefalinger.

2. Konsolidere (Etablere)

- **Implementeringsgruppe:** Nedsette en arbeidsgruppe med mandat til å realisere 5 i *Musikklandet*.
- **Politisk låsing:** Sikre tverrpolitisk enighet om samisk selvbestemmelse i oppfølgingen.

3. Ekspandere (Drifte)

- **Realisering av Joikefondet:** Etablere fondet som en permanent kilde forvaltet av Joikens hjem.

Kapittel 10: Vettreglene – Etikk og adferd

Ferdsel i landskapet

Mens kapittel 4 omhandler lovverket, handler denne passasjen om *etikk* – om hvordan vi oppfører oss. I naturen og i siidaen finnes det uskrevne regler. Loven setter minstekravet, men i møte med sensitivt materiale må «Joikens hjem» operere med en høyere standard, basert på samiske normer.

Differensiert tilgang

Ikke alt er for alle. I motsetning til den vestlige tanken om «åpen tilgang», skal Joikens hjem operere med differensiert tilgang. Noe er åpent for verden, noe er kun for slekten, og noe er lukket av hensyn til dets hellige karakter. Denne graderingen skal styres gjennom dialog med tradisjonsbærere.

Det etiske rådet

For å forvalte disse dilemmaene, trenger institusjonen et **etisk råd** – et organ bestående av eldre tradisjonsbærere. Dette rådet skal være institusjonens samvittighet. De skal avgjøre tvilstilfeller og sikre at praksisen ikke bryter med skikk og bruk. Slik blir etikken en del av den daglige infrastrukturen.

Joikepolitisk standpunkt

Tillit gjennom vern

Et arkiv som ikke nyter befolkningens tillit, vil forbli tomt. Sametinget slår fast at Joikens hjem skal bygge sin legitimitet på evnen til å holde på hemmeligheter like godt som evnen til å dele kunnskap. Retten til å nekte innsyn er like viktig som retten til innsyn.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Vurdere)

- **Sensitivitets-vask:** Gjennomgå ksisterende samlinger for å identifisere materiale som bør skjermes.
- **Norm-innsamling:** Kartlegge lokale variasjoner i etiske retningslinjer.

2. Konsolidere (Sikre)

- **Etisk råd:** Opprette og mandatfeste "Etisk råd for joik".
- **Tilgangs-matrisen:** Utvikle system for gradering (Grønn/Gul/Rød sone).

3. Ekspandere (Sette standard)

- **Etisk veileder:** Utarbeide "Etiske retningslinjer for forvaltning av samisk lydarv" som bransjestandard.

Kapittel 11: Horisonten – Visjon 2050

Arven etter Áile

For å forstå rekkevidden av valgene vi tar i dag, må vi se mot horisonten og Áile, en ung joiker i år 2050. I motsetning til dagens generasjon, møter ikke Áile stengte dører eller gjengrodde stier.

Når Áile vil lære slektens joiker, finner hun sporene i den samiske kunnskapsbanken, rensset og ivaretatt. Når hun skaper ny musikk, blir hun møtt av et lovverk som anerkjenner hennes rettigheter.

Det usynlige navet

I 2050 snakker man kanskje ikke lenger om «Joikens hjem» som en nyhet. Institusjonen har blitt en naturlig del av landskapet – som árran i teltet. Fordi vi valgte å organisere siidaen i 2026, har Áile et støtteapparat i ryggen. Hun kan leve av kunsten sin fordi vi bygget næringsgrunnlaget.

En forpliktelse over tid

Denne visjonen realiserer seg ikke selv. Den krever at vi i dag tør å tenke lenger enn neste budsjettår. Vi må akseptere at å bygge kultur tar tid, og at gevinsten er det Áile som skal høste.

Joikepolitisk standpunkt

Løftet til neste generasjon

Sametinget forplikter seg til et 25-årsperspektiv i arbeidet med joik. Vi vedtar denne planen i visshet om at vårt mandat er midlertidig, men at arven er evig. Vårt mål er at den dagen Joikens hjem feirer sitt 25-årsjubileum, skal begreper som «fragmentering» være fremmedord.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Evaluere)

- **Femårige statusrapporter:** Faste evalueringer for å måle om vi er på rett kurs.
- **Generasjonsregnskapet:** Måle overføringen av tradisjonskunnskap mellom generasjoner.

2. Konsolidere (Vedlikeholde)

- **Fondsoppbygging:** Arbeide for at Joikefondet blir selvfinansierende.
- **Institusjonell forankring:** Sikre at Joikens hjem blir en lovfestet institusjon.

3. Ekspandere (Globalisere)

- **Sápmi som verdenssentrum:** Etablere institusjonen som verdens ledende kompetansesenter for urfolksmusikk.

Kapittel 12: Veivalget – Den praktiske realiseringen

Fra plan til valg

De foregående kapitlene viser hvorfor Joikens hjem trengs. Den neste diskusjonen må derfor handle om hvordan planen skal realiseres. Spørsmålet er ikke om joik trenger sterkere vern, bedre overføring, tydeligere råderett og mer samordnet infrastruktur. Spørsmålet er hvilken form som kan bære dette ansvaret.

I praksis står veivalget mellom tre modeller. Den første er full etablering av en selvstendig institusjon med eget mandat, egen ledelse og helhetlig ansvar for samfunnsoppdraget. Den andre er en mer avgrenset modell, der noen funksjoner bygges opp, mens andre løses i samarbeid med eksisterende festivaler, arkiver, utdanningsmiljø og kulturinstitusjoner. Den tredje er å videreføre dagens situasjon. Også dette er et valg, men da et valg om å la fragmenteringen fortsette.

Fem områder må i alle tilfeller holdes sammen: utøvere og tradisjonsbærere, utgivelser og nyinnspillinger, utdanning og opplæring, scener og arrangører, samt arkiv og eldre innspillinger. Joikens hjem skal ikke overta oppgavene til de miljøene som allerede har holdt joiken levende, men styrke forbindelsene mellom dem og fylle de tomrommene som i dag svekker helheten.

Joikepolitisk standpunkt

Tydelig ambisjon, trinnvis realisering. Sametinget legger til grunn at målet er etablering av en selvstendig samisk institusjon for joik med helhetlig ansvar for vern, overføring, støtte og utvikling. Dersom fullfinansiering ikke oppnås umiddelbart, kan en avgrenset oppstart aksepteres som overgang. Nullalternativet anses ikke som forsvarlig. Joikens fremtid kan ikke sikres gjennom fortsatt fragmentering.

Forslag til tiltak

1. Kartlegge (Avklare)

- **Finansieringsmodellene:** Utarbeide tre kostnadsatte modeller for full etablering, avgrenset oppstart og nullalternativ, med tydelig beskrivelse av hvilke funksjoner som kan bæres på hvert nivå.
- **Rolleghrensene:** Avklare hva Joikens hjem skal gjøre selv, hva som skal løses i samarbeid med andre, og hvilke oppgaver som fortsatt skal ligge hos eksisterende aktører.
- **Femområdemodellen:** Knytte mandatet eksplisitt til utøvere, utgivelser, utdanning, scener og arrangører samt arkiv, slik at institusjonens funksjon blir tydelig i praksis.

2. Konsolidere (Forplikte)

- **Hovedsporet:** Fremme full etablering som planens primære realisering, fordidet er den eneste modellen som kan bære samfunnsoppdraget i sin helhet.

- **Overgangsmodellen:** Dersom full finansiering ikke oppnås i første omgang, etablere en mindre modell som en tidsavgrenset opptrapping, ikke som en varig erstatning.
- **Samarbeidsavtalene:** Inngå forpliktende avtaler med eksisterende aktører om arkiv, opplæring, arrangørsamarbeid, produsentledd og distribusjon.

3. Ekspandere (Etablere)

- **Selvstendig institusjon:** Etablere Joikens hjem som egen institusjon med samisk styring, fast ledelse og klart samfunnsoppdrag.
- **Trinnvis oppbygging:** Bygge ut funksjonene i en rekkefølge der rettigheter, arkiv, støtteapparat og overføring kommer før bred ekspansjon.
- **Allsamisk samarbeid:** Etablere de første faste samarbeidsflatene over landegrensene slik at Joikens hjem utvikles som en samisk infrastruktur, ikke bare som et norsk tiltak.

VEDLEGG 1: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 1 – Árran

1. Innledning: Et paradigmeskifte i kulturpolitisk tenkning

Foreliggende rapport leverer en analyse av det metodiske og analytiske grunnlaget for Kapitlet 1 i handlingsplanen Joikens hjem – En plan for handling. Dokumentet, som er utarbeidet som et svar på Sametingets bestilling, representerer ikke bare en administrativ utredning, men et paradigmeskifte i hvordan samisk kulturforvaltning konseptualiseres. Gjennom en grundig dekonstruksjon av tekstmaterialet, støftet av ekstern teori om kultursemiotikk, politisk økonomi og urfolksmetodikk, avdekker denne rapporten en strategi som beveger seg fra tradisjonell aktivitetsstyring til en dypstruktur-orientert institusjonsbygging.

Analysen tar utgangspunkt i metaforen Árran (ildstedet), som i dokumentet løftes fra en poetisk figur til et operativt styringsprinsipp. Kapittel 1 fungerer som planens konstitusjon; det er her premissene for hele strategien legges. For å forstå rekkevidden av disse premissene, er det nødvendig å gå bak de politiske slagordene og dissekere det intellektuelle rammeverket som presenteres i planens vedlegg, spesielt Vedlegg 1, men også hvordan defle operasjonaliseres gjennom de øvrige vedleggene.

Rapporten argumenterer for at Joikens hjem utgjør et epistemologisk brudd med gjeldende norsk kulturpolitikk. Der den nasjonale politikken ofte prioriterer synlighet, publikumstall og kortsiktig prosjektf finansiering (slik dokumentert i NOU 2025:7), prioriterer denne planen infrastruktur, vern og langsiktig institusjonell hukommelse. Dette skiftet legitimeres gjennom en sofistikert bruk av Yuri Lotmans teorier om semiosfæren (Lotman 1990) og Jacques Attalis analyser av musikkens politiske økonomi (Attali 1985).

Denne rapporten er strukturert for å gi en analyse av dette skiftet. Første del undersøker det empiriske observasjonsgrunnlaget og den diagnostiske metoden som benyttes for å erklære en krise i et felt som utad virker vitalt. Andre og tredje del går i dybden på de teoretiske linsene – henholdsvis Lotman og Attali – og viser hvordan disse anvendes for å begrunne behovet for sentralisering og vern. Fjerde del analyserer den organisatoriske ontologien knyttet til siida-modellen, mens femte del drøfter de etiske og strategiske verdivalgene knyttet til teknologi og fremtid. Målet er å levere en analyse som ikke bare beskriver hva planen foreslår, men hvorfor den foreslår det, og hvilke dype strukturer i samisk og vestlig tankegods som settes i spill.

I kjernen av dette paradigmeskiftet ligger en dobbel bevegelse: en diagnose av joikens marginalisering – og en strategi for revitalisering. Denne bevegelsen er ikke lineær, men sirkulær og relasjonell, og den må forstås i lys av joikens plass i både kolonial historie og levende praksis.

Joikens nåværende sårbarhet og behov for revitalisering må forstås som resultatet av en dyp og langvarig marginalisering. Dette er ikke kun en fortelling om fravær av støtte, men om aktivt tap – tap av språk, praksis, rom og legitimitet. Marginaliseringen av joik skjedde ikke i et

vakuum; den var en del av et større kolonialt og epistemisk prosjekt, hvor samiske verdensforståelser ble forsøkt fortrent, og hvor joiken – som bærer av relasjonell kunnskap, tilhørighet og minne – ble sett på som en trussel.

Den kirkelige fordømmelsen og statlige fornorskningspolitikken virket sammen som en dobbel avvisning. Joiken ble anklaget for å være hedensk, umoralsk og antikristelig, samtidig som den i modernitetens navn ble redusert til noe “gammeldags”, “primitivt” eller “upartikulært”. I denne sammenhengen ble joiken ikke bare usynliggjort, men aktivt stigmatisert. Stillheten som fulgte var ikke naturlig, men påtvunget.

Ved å bruke Lotmans begrep om semiosfære, kan vi forstå hvordan joiken ble skjøvet ut fra kulturens sentrum og inn i dens randsoner – til et semantisk ingenmannsland der den ikke lenger kunne oversettes eller forstås innenfor majoritetssamfunnets rammer (Lotman 1990). Det som ikke fikk språklig eller sosial plass, ble i praksis utryddet som offentlig uttrykk.

Likevel opphørte ikke joiken. Den befant seg i det Aubinet har omtalt som et “kroppslig arkiv” – overført gjennom erfaring, pust, rytme og minne – selv når ordene og begrepene forsvant (Aubinet 2020). Denne overlevelsen skjedde i skjulte rom: i siidaer, i familier, i møter mellom enkeltmennesker. Slike praksiser holdt ikke bare joiken i live – de bevarte også muligheten for fremtidig gjenopprettelse.

Revitalisering, i denne sammenhengen, handler derfor ikke om å "gjenopplive en død tradisjon", men om å reparere et brudd – å helbrede det epistemiske såret som ble påført gjennom marginaliseringen. Det handler om å tilbakeføre joiken til sentrum av en samisk semiosfære der den igjen kan virke som sosialt og kulturelt bindevev. Det innebærer også å rekonfigurere institusjonelle og juridiske strukturer som fortsatt bygger på en fornorskningslogikk, om enn i nye former.

Å revitalisere joik er derfor en handling som er samtidig kulturell, politisk og ontologisk. Det handler om å gjenvinne ikke bare et uttrykk, men et modus for å være i verden – og et system for å kjenne, forstå og skape relasjon. Revitaliseringen er med andre ord ikke endepunktet på en kamp, men den pågående bevegelsen der joikens hjem – kroppslig, sosialt, epistemisk – gjøres mulig på nytt.

1.1. Det empiriske grunnlaget: Diagnosen av et fragmentert landskap

Enhver strategisk plan hviler på en beskrivelse av virkeligheten. I *Joikens hjem* er denne beskrivelsen – diagnosen – gjenstand for en betydelig metodisk innovasjon. Forfatterne av planen velger bevisst å forkaste standardiserte, kvantitative måleparametere til fordel for en kvalitativ, strukturell analyse. Dette valget er avgjørende for konklusjonen om å etablere *Árran*.

1.1.1 Kritikken av kvantitativ "helse"

I moderne offentlig forvaltning, preget av New Public Management (NPM), måles kulturell suksess ofte i målbare enheter: Antall utgitte album, antall solgte billetter, antall festivaldøgn og antall tildelte stipender. Dersom man legger disse parameterne til grunn, slik planen

diskuterer i *Vedlegg 1* og *Vedlegg 8*, fremstår det samiske musikkfeltet som friskere enn noen gang. Produksjonen er høy, synligheten i nasjonale medier (som NRK og TV2) er økende, og det finnes en rekke festivaler.

Planens metodekapittel identifiserer imidlertid dette som en "falsk positiv". Ved å grave dypere i de kvalitative strukturene, avdekkes det som i dokumentet betegnes som "Ildsjel-paradokset". Metodikken her er å skille mellom *output* (det som produseres) og *infrastruktur* (det som bærer produksjonen).

Tabell 1: Metodisk skille i diagnosearbeidet

Analyseparameter	Tradisjonell indikator (NPM)	Árran-planens indikator (strukturell)	Implikasjon for Kapittel 1
Produksjon	Høy frekvens av utgivelser er tegn på suksess.	Høy frekvens uten arkivering er tegn på "lekkasje".	Behov for "Dokumentasjonsforvalter".
Aktører	Mange festivaler betyr "rikt kulturliv".	Mange festivaler uten samordning betyr "fragmentering".	Behov for "Navet" (Árran).
Økonomi	Prosjektmidler stimulerer innovasjon.	Prosjektmidler skaper "hukommelsestap" og slitasje.	Behov for "Statsjoikere" og faste rammer.
Mål	Publikumsrekkevidde (Reach).	Kompetanseoverføring (Depth).	Behov for "Mesterlære".

Analysen viser at den høye aktiviteten er drevet av en ekstrem personavhengighet. Når infrastrukturen hviler på enkeltindividers dugnadsinnsats (ildsjeler) snarere enn på faste institusjoner, er systemet inherent ustabilt. Dette er et funn som støttes av forskning på frivillighet og organisasjonsteori, hvor "institusjonell hukommelse" trekkes frem som kritisk for bærekraft. Når en ildsjel brenner ut eller slutter, forsvinner ikke bare arbeidskraften, men også nettverket, kunnskapen og metodikken. Planen diagnostiserer dette som "systemisk sårbarhet".

1.1.2 Prosjektøkonomiens "Amnesi"

Et sentralt begrep i analysen av Kapittel 1 er "institusjonell amnesi" eller hukommelsestap. Dette knyttes direkte til finansieringsmodellene. Analysen i *Vedlegg 2* og *Vedlegg 8* peker på at dagens virkemiddelapparat (Kulturrådet, Sametingets søkerbaserte midler) premierer det *nye*. Man får støtte til å *lage* en forestilling, men sjelden til å *forvalte* kunnskapen den genererte.

Denne "prosjektifisering" (projectification) har en epistemologisk konsekvens for en muntlig kultur. I en skriftlig kultur kan kunnskap lagres i rapporter og bøker. I en muntlig tradisjon som joik, sitter kunnskapen i *relasjonen* mellom mennesker og i den kroppslige utøvelsen. Når prosjektet avsluttes og teamet oppløses, brytes relasjonen. Dermed "glemmer" kulturen det

den nettopp har lært.

Metodisk betyr dette at planen vurderer *tid* som en mer kritisk faktor enn *penger*. Kortsiktige penger (prosjektmidler) har lav verdi for institusjonsbygging, mens langsiktige penger (drift) har høy verdi. *Árran* foreslås som løsningen fordi en institusjon er den eneste strukturen som kan "huske" over tid, uavhengig av enkeltpersoner. Dette er i tråd med observasjoner fra *Indigenous organizations* globalt, der tap av institusjonell hukommelse grunnet roterende ledelse og kortsiktig finansiering er en kjent utfordring

1.1.3 De "Isolerte vardene" og manglende bindevev

I kartleggingen av terrenget (*Kapittel 2*) bruker dokumentet metaforen "isolerte varder". Dette refererer til sterke, enkeltstående institusjoner som Sámi Allskuvla/Samisk Høgskole, Riddu Riddu og Sámi Arkiv/Samisk Arkiv. Observasjonen er at disse fungerer som siloer.

- **Samisk Høgskole:** Produserer kandidater, men har ikke ansvar for deres videre karriere.
- **Festivalene:** Viser frem ferdige produkter, men har ikke ressurser til å utvikle dem.
- **Arkivene:** Lagrer fortiden, men har ikke mandat til å tilbakeføre den til nåtiden.

Analysen identifiserer et funksjonelt tomrom mellom disse aktørene. Det mangler "bindevev" - mekanismer for koordinering, overgang og synergi. Det er ingen som har mandatet til å se helheten. Metodisk leder denne observasjonen til konklusjonen om at man ikke trenger flere festivaler (mer aktivitet), men en ny type aktør: Et kompetansenav som har koordinering som sitt hovedformål. Dette er rasjonale bak *Árran*. Det er ikke en konkurrent til vardene, men stien som binder dem sammen.

1.1.4 Datafangst og "Det stille ranet"

En annen empirisk observasjon som driver analysen, er den teknologiske utviklingen omtalt i *Kapittel 5 (Uværet)*. Her observerer arbeidsgruppen at samisk materiale høstes ("scrapes") av internasjonale aktører for å trene kunstig intelligens (KI). Denne observasjonen er kritisk fordi den endrer definisjonen av hva "bevaring" betyr.

Tradisjonelt har bevaring betydd å digitalisere og publisere (Open Access). Observasjonen av KI-trusselen snur denne logikken på hodet: Åpenhet er ikke lenger en dyd, men en sårbarhet. Dette empiriske funnet tvinger frem en ny etisk og teknologisk metodikk (datasuverenitet), som diskuteres nærmere under teori-delen om Attali. Det understreker behovet for en institusjon (*Árran*) som kan fungere som "digital grensevakt", da enkeltkunstnere ikke har kapasitet til å overvåke globale datastrømmer.

1.2. Teoretisk Rammeverk I: Lotmans semiosfære og kulturell overlevelse

Dokumentet *Joikens hjem* hviler tungt på kultursemiotisk teori, spesielt arbeidene til den estisk-russiske semiotikeren Yuri Lotman. Selv om teorien i selve handlingsplanen er "oversatt" til samiske metaforer, er den strukturelle logikken i *Kapittel 1* og *Vedlegg 1* umiskjennelig lotmansk. For å forstå dybden i forslaget om *Árran*, må vi analysere det gjennom begrepet *semiosfæren*.

1.2.1 Semiosfæren som ontologisk nødvendighet

Yuri Lotman definerer *semiosfæren* som det semiotiske rommet som er en nødvendig forutsetning for at språk og kultur skal kunne eksistere og fungere. På samme måte som biosfæren er forutsetningen for biologisk liv, er semiosfæren forutsetningen for kulturelt liv. Enkeltstående tegn eller tekster (som en enkelt joik) gir ingen mening utenfor dette rommet.

I analysen av Kapittel 1 postulerer dokumentet implisitt at det samiske joikefeltet i dag *mangler en intakt semiosfære*. Det eksisterer som fragmenter i en større, dominerende norsk/vestlig semiosfære. Uten en egen semiosfære blir joiken redusert til "støy" eller eksotiske innslag i majoritetskulturen.

Etableringen av *Árran* er derfor ikke bare et administrativt grep, men et *eksistensielt* grep. Formålet med *Árran* er å etablere grensene for en samisk semiosfære. Lotman understreker at semiosfæren er et *avgrenset* rom med en tydelig forskjell på "innenfor" og "utenfor".¹¹ Ved å skape en institusjon som definerer sine egne regler (Vettreglene, jf. *Kapittel 10*), sine egne verdier (Siida-struktur) og sitt eget språk, skapes forutsetningen for at kulturen kan være *selvrefererende* og dermed levedyktig.

1.2.2 Sentrum og Periferi: Dynamikken i Árran

Lotmans modell beskriver en dynamikk mellom *sentrum* (kjernen, grammatikken, stabiliteten) og *periferien* (grensen, innovasjonen, tospråkligheten). Sentrumets oppgave er å stabilisere kulturen og sikre at kjerneinformasjonen bevares, mens periferien er stedet for utveksling og nyskaping.

Analyse av dokumentets anvendelse:

- **Diagnose:** Dagens joikefelt beskrives som en kultur *uten sentrum*. Det finnes mye aktivitet i periferien (festivaler, artister som eksperimenterer med jazz/pop), men ingen sterk kjerne som holder definisjonsmakten over hva joik er. Dette fører til strukturell usikkerhet og tap av tradisjonell kunnskap.
- **Løsning:** *Árran* (Joikens hjem) er designet for å fylle rollen som Lotmans "organiserende kjerne". Institusjonen skal forvalte arkivene (hukommelsen), etikken (normene) og mesterlæren (grammatikken).
- **Effekt:** Ved å etablere et sterkt, konservativt sentrum, muliggjør man paradoksalt nok større frihet i periferien. Når kjernen ("ilden") er trygg, kan artistene bevege seg lenger ut i "terrenget" og eksperimentere med sjangre, uten å frykte at hele tradisjonen går i oppløsning.

Dette teoretiske perspektivet gir en dypere forståelse av hvorfor planen legger så stor vekt på *stabilitet* og *vern*. Det er ikke uttrykk for kulturell purisme, men en systemteoretisk erkjennelse av at innovasjon krever et stabilt utgangspunkt.

1.2.3 Grensen som "oversetter" (Translation mechanism)

En av semiosfærens viktigste funksjoner er *grensen*. Grensen fungerer som en membran eller et filter som oversetter ekstern "støy" til intern informasjon. Alt som kommer utenfra (norsk lov, internasjonal popkultur, teknologi) er i utgangspunktet uforståelig eller truende for kulturens

indre logikk. For at det skal kunne assimileres nyttig, må det oversettes.

I *Kapittel 2* og *Vedlegg 2* introduseres funksjonen "Sektor-oversetteren". Dette er en direkte operasjonalisering av Lotmans teori. *Árran* skal fungere som denne membranen.

- **Innover:** Den skal oversette statlige krav (søknadsskjemaer, rapportering, juss) til et språk og en praksis som gir mening for den tradisjonelle utøveren (muntlighet, siida-logikk).
- **Utover:** Den skal oversette den tause, samiske kunnskapen til formater som storsamfunnet anerkjenner (læreplaner, statistikk, juridiske kategorier).

Uten denne oversettelsesmekanismen blir møtet mellom kulturene destruktivt. Enten blir den samiske kulturen overkjørt (assimilert), eller så isolerer den seg. *Árran* muliggjør dialog ved å kontrollere oversettelsen.

1.2.4 Barbarisme og selvdefinisjon

Lotman poengterer at en kultur skaper sin egen "eksterne desorganisasjon" – den definerer hva som er "barbarisk" for å definere seg selv som sivilisert. I *Joikens hjem* ser vi dette i definisjonen av "Vettreglene" (*Kapittel 10*). Ved å definere hva som er *uetisk* bruk av joik (f.eks. KI-generert støy eller respektløs sampling), definerer institusjonen samtidig hva som er *ekte* joik.

Dette grepet er essensielt for å bygge kulturell selvtillit. Institusjonen tar definisjonsmakten tilbake fra storsamfunnet. Det er ikke lenger Kulturdepartementet eller Spotify som bestemmer hva som er verdifull samisk musikk; det er *Árran* og Det Etiske Rådet. Dette er en handling av semiotisk suverenitet.

1.3. Teoretisk Rammeverk II: Attalis politiske økonomi og "støy"

Mens Lotman gir modellen for *rommet* (semiosfæren), gir den franske økonomen og teoretikeren Jacques Attali modellen for *tiden, makten og økonomien* i dokumentet. Attalis banebrytende verk *Noise: The Political Economy of Music* ligger som et underliggende, til tider eksplisitt, premiss for analysen av maktforhold, teknologi og institusjonalisering.

1.3.1 Støy som vold og orden

Attali definerer "støy" (noise) fundamentalt som vold – et avbrudd i kommunikasjonen, en trussel mot livet.¹⁶ Musikkens historiske funksjon har vært å kanalisere denne støyen inn i rituell orden (harmoni), og dermed skape sosialt samhold (Sacrificing).

I *Joikens hjem* (*Kapittel 5 - Uværet*) beskrives dagens situasjon som preget av "støy" i form av fragmentering, rettighetskaos og teknologisk appropriasjon. Det digitale landskapet er "uvær". Etableringen av *Árran* kan leses som et attaliansk prosjekt for å gjenopprette orden. Ved å institusjonalisere joiken, omdannes den fra potensielt kaotisk støy (i storsamfunnets ører) eller truet praksis, til en ordnet struktur.

"Vettreglene" (*Kapittel 10*) fungerer som ritualet som temmer støyen. Ved å sette grenser for hva som kan joikes, hvor og av hvem, gjenopprettes musikkens sosiale funksjon som fellesskapsbygger, i motsetning til den rene vareproduksjonen.

1.3.2 "Repeating": Arkivet og døden

Attalis tredje stadium i musikkens politiske økonomi er *Repeating* (repetisjon). Dette stadiet inntreffer med oppfinnelsen av opptaksteknologien. Musikken løsrives fra fremførelsen og blir et objekt som kan lagres og repeteres i det uendelige. Attali advarer om at dette fører til en "silencing" – musikken blir bakgrunnsstøy, tømt for mening, og lytteren blir passiv forbruker.

Vedlegg 3 (Sporene) og *Vedlegg 5 (Uværet)* i handlingsplanen tar et kraftig oppgjør med skyggesidene av *Repeating*-stadiet. Dokumentet observerer at samiske arkiver er fulle av "døde" opptak – repetisjoner av stemmer som ingen lenger kjenner. Digitalisering uten kontekst (massedistribusjon på nett) forsterker dette; det gjør forfedrenes stemmer til varer for teknologiselskaper.

Planens metodiske svar er radikalt: **Re-ritualisering gjennom lukking**. I stedet for å omfavne den vestlige ideen om "Open Access" (maksimal repetisjon), foreslår planen å *begrense* tilgangen ("Trafikklysmodellen" i *Vedlegg 10*). Ved å gjøre joiken vanskeligere tilgjengelig (kreve innlogging, samtykke, etisk godkjenning), gjenskapes dens aura. Den tvinges tilbake fra å være en vare (*Repeating*) til å bli en handling (*Sacrificing/Representing*). Dette er en strategi for *dekommodifisering* (av-varifisering) av kulturarven.

1.3.3 Musikk som profeti (annunciatory vocation)

Attalis mest kjente tese er at musikk profeterer fremtidige samfunnsendringer; den varsler om nye sosiale koder før de blir politisk realitet.

I *Kapittel 9 (Avtalen)* og *Vedlegg 1* brukes *NOU 2025:7 Musikklandet* som et slikt varsel. Planen tolker statens innrømmelse av systemsvikt i musikkfeltet som et tegn på en større politisk endring. Etableringen av Árran posisjoneres dermed ikke bare som et kulturpolitisk tiltak, men som en *profeti* om en ny æra for samisk selvbestemmelse.

Hvis Sápmi lykkes med å etablere suverenitet over sin egen musikk (joiken), vil det danne presedens for suverenitet på andre områder (land, vann, data). Institusjonen Árran blir dermed en pilotmodell for fremtidig samisk statsbygging. Dette gir dokumentet en politisk tyngde som strekker seg langt utover kultursektoren.

1.4. Ontologisk rammeverk: Siidaen og urfolksmetodikk

Det metodiske grunnlaget for Árran hviler ikke alene på vestlig teori (Lotman/Attali). Dokumentet foretar en eksplisitt "indigenisering" av analysen ved å hente begreper, logikk og organisasjonsformer fra samisk tradisjonskunnskap. Dette er et bevisst metodisk valg for å sikre legitimitet og funksjonalitet.

1.4.1 Siida-modellen som organisasjonsteori

I *Vedlegg 6* forkastes den vestlige hierarkiske forvaltningsmodellen (direktorat/avdeling) til fordel for *Siida-modellen*. Siidaen er den tradisjonelle samiske organisasjonsenheten, kjennetegnet ved:

- **Autonomi:** Den består av selvstendige enheter (familier/hushold) som samarbeider.
- **Fleksibilitet:** Den endrer form etter sesong og ressursgrunnlag.
- **Ledelse:** Den ledes av en *siida-isita* (arbeidsleder) basert på kompetanse og behov, ikke maktposisjon.

Metodisk anvendelse i planen:

- **Struktur:** "Joikens hjem" skal ikke være en "sjef" som styrer festivalene og artistene (top-down). Det skal være navet i siidaen – en tjenesteyter som leverer fellesgoder (arkiv, juss, internasjonalisering) som de autonome enhetene (artistene) trenger for å overleve.
- **Begrunnelse:** En topptung, byråkratisk institusjon ville blitt avvist av feltet som "fornorsking" eller fremmedgjøring. Siida-modellen respekterer kunstnernes autonomi samtidig som den løser problemet med atomisering (at alle står alene).
- **Forskning:** Dette valget støttes av forskning på samisk reindriftsforvaltning, som viser at statlige inngrep som ignorerer siida-strukturen ofte feiler fordi de bryter med interne normer for samarbeid og rettigheter. Ved å bygge på siidaen, utnytter planen eksisterende sosial kapital.

1.4.2 Relasjonell ontologi vs. vestlig juss

I analysen av opphavsrett (*Kapittel 4* og *Vedlegg 4*) legges en relasjonell ontologi til grunn.

- **Vestlig juss (Åndsverkloven):** Bygger på individet. Den som skaper verket (subjektet), eier verket (objektet). Verket er løsrevet fra omgivelsene.
- **Samisk rettsoppfatning:** Bygger på relasjon. En joik er personen eller landskapet den beskriver. Man "eier" ikke en personjoik; man forvalter den på vegne av relasjonen. Joiken er et subjekt, ikke et objekt.

Dokumentet bruker denne ontologiske forskjellen metodisk til å påvise en "systemsvikt". Fordi norsk lov ikke anerkjenner relasjonen, oppstår økonomisk tap (samer registrerer ikke verk i TONO fordi skjemaet krever at de lyver om eierskap) og etiske brudd.

Løsningen (Kontrakts-laboratoriet):

Planen foreslår en metodisk innovasjon: Bruk av privatrettslige avtaler ("Soft Law") for å simulere samisk rettsoppfatning innenfor det norske lovverket. *Árran* skal utvikle kontrakter der artisten formelt er eier (overfor TONO), men privatrettslig forplikter seg til å dele inntektene med den som joikes (objektet). Dette er en pragmatisk metodikk som harmoniserer to motstridende rettssystemer uten å vente på lovendringer.

1.4.3 Árran-metaforens metodiske funksjon

Bruken av begrepet *Árran* er mer enn poetisk pynt; det er et metodisk verktøy for å definere institusjonens funksjon.

1. **Sentralitet:** Ildstedet er teltets sentrum. Uten ild, intet liv. Institusjonen er feltets sentrum.
2. **Samlingspunkt:** Det er rundt árran man samles for å dele kunnskap. Institusjonen er møteplassen.
3. **Stabilitet i bevegelse:** Selv om siidaen er nomadisk og flytter seg (slik kulturen endrer seg), etableres árran alltid først på nytt sted.

Denne metaforen brukes til å begrunne hvorfor man trenger en *fysisk* institusjon i en digital, flytende tid. Akkurat som ilden samler folket fysisk og gir varme, må institusjonen samle kompetansen fysisk for at "varmen" (kunnskapen) ikke skal forsvinne ut i kulden (assimilering/glemsel). Det understreker at immateriell kultur trenger materiell støtte.

1.5. Strategiske vurderinger: Verdivalg og vekting

Analysen i dokumentet er eksplisitt normativ. I hvert vedlegg gjøres det rede for "Vekting og strategiske verdivalg". Dette gir analysen transparens og viser at metodikken innebærer vanskelige prioriteringer.

I kontrast til en kulturpolitikk som ofte fremhever det "frie feltet", "innovasjon" og "agile prosjekter", velger *Joikens hjem* bevisst en strategi om **Institusjonalisering**. Denne beslutningen er forankret i en analyse som viser at den økte fleksibiliteten fra prosjektmidler har resultert i institusjonell "amnesi". For å sikre joikens overlevelse er det derfor nødvendig med etablering av "tunge" strukturer, som faste bygninger ("Murstein"), permanente stillinger ("Statsjoikere"), lovfestede mandater og dedikerte fond. Planen erkjenner risikoen for byråkratisering (som utdypes i *Vedlegg 6*), men anser risikoen for kulturell *utryddelse* som vesentlig høyere. Uten en stabil institusjonell "kropp" kan ikke joikens "sjel" leve videre i et moderne samfunn.

Her møter vi det mest kontroversielle strategiske valget i planen. Vi kommer tilbake med en grundigere drøfting i *Vedlegg 5* og *Vedlegg 10*. Stilt overfor dilemmaet mellom åpenhet (Open Access, deling og synlighet for verden) og beskyttelse (vern og hemmelighold), prioriterer planen entydig Vern.

Begrunnelsen ligger i erkjennelsen av at dagens teknologiske landskap, særlig med fremveksten av KI-teknologi og global appropriasjon, har gjort åpenhet til en trussel. Hvis samisk materiale ligger åpent, risikerer det å bli stjålet og utvannet – et fenomen som Attali beskriver som «Repeating» uten mening. For å opprettholde joikens verdi og ikke minst styrke *tilliten* i den samiske befolkningen, må *Árran* fungere som en garantist for at sensitiv kunnskap og hemmeligheter forblir beskyttet.

Dette valget operasjonaliseres gjennom den såkalte «Trafikklysmodellen» (Grønn/gul/rød sone), som er verktøyet for å praktisere Indigenous Data Sovereignty – retten til å kontrollere og forvalte egne data.

I utdanningskapittelet (*Vedlegg 7*) er det foretatt en streng prioritering: Mesterlære – en intensiv opplæring av et fåtall talenter – veies tyngre enn breddetiltak som kulturskole for alle. Denne strategien er en direkte konsekvens av en akutt demografisk krise, hvor tradisjonsbærerene er i ferd med å dø ut. Analysen viser at en fortynnet ressursinnsats for å nå bredden vil forhindre at noen

oppnår det høye kompetansenivået som er nødvendig for å føre arven videre. Strategien er derfor en «elitistisk strategi for overlevelse», hvor hovedfokus i første fase er å redde de essensielle bærerne og mestrene for å sikre at det finnes et solid kunnskapsgrunnlag som senere kan overføres til den bredere befolkningen.

1.6. Fremtidsanalysen: Backcasting og generasjonsregnskap

Dokumentet avsluttes med en metodikk for langsiktig styring i *Vedlegg 11 (Horisonten)*, som bryter med den vanlige 4-årige valgperioden og innfører et 25-årsperspektiv frem mot 2050. I stedet for *Forecasting* – å fremskrive dagens trender, som peker mot utryddelse – benytter planen seg av *Backcasting*. Denne metoden starter med å definere en ønsket fremtid (f.eks. «Áile lever av joik» i 2050), etterfulgt av en retrospektiv analyse for å regne seg bakover. Man identifiserer hva som nødvendigvis må være på plass i 2040, 2030, og i 2026 for at visjonen skal nås. Konklusjonen er at tiltak som «Fondsoppbygging» og «Juridisk vern» må iverksettes umiddelbart, gitt deres lange modningstid.

For å motvirke kortsiktig politisk styring, foreslår planen i tillegg innføringen av et Generasjonsregnskap. Dette er en ny måleindikator som erstatter telling av penger med måling av *kunnskapsoverføring*, der man ser på hvor mange joiker som er ført tilbake til aktiv bruk og hvor mange nye mestere som er utdannet. Regnskapet tvinger politikerne til å forholde seg til kulturell bærekraft på samme måte som man forholder seg til finansiell bærekraft (Oljefondet), og fungerer dermed som et viktig verktøy for intergenerasjonelt ansvar.

1.7. Konklusjon: Árran som Epistemologisk Nødvendighet

Gjennomgangen av det metodiske og analytiske grunnlaget for Kapittel 1 i *Joikens hjem* viser at dokumentet er langt mer enn en søknad om penger til et kulturhus. Det er et manifest for en ny samisk institusjonsbygging.

Analysen demonstrerer at forfatterne har benyttet en triangulering av metoder:

1. **Empirisk:** Kvalitativ strukturanalyse som avslører systemsvikt (fragmentering/amnesi).
2. **Teoretisk:** Kultursemiotikk (Lotman) og politisk økonomi (Attali) som begrunner behovet for sentralisering, grensesetting og vern mot "støy".
3. **Ontologisk:** Urfolksmetodikk (Siida/Relasjonell rett) som sikrer at løsningen er kulturelt bærekraftig og legitim.

Konklusjonen er at etableringen av *Árran* er en **epistemologisk nødvendighet**. Uten en slik institusjon, som fungerer som semiosfære, oversetter og "ildsted", vil den samiske joiketradisjonen ikke kunne motstå presset fra markedsøkonomien og den teknologiske utviklingen. Planen tilbyr dermed en robust, vitenskapelig og kulturelt forankret løsning på en eksistensiell krise.

Tabell 2: Oppsummering av metodisk rammeverk

Analytisk nivå	Teoretisk kilde / metode	Hovedfunn i planen	Strategisk konsekvens (tiltak)
Diagnose	Kvalitativ strukturanalyse / "Projectification"	"Ildsjel-paradokset": Aktivitet skjuler systemisk sårbarhet og amnesi.	Skifte fra prosjektstøtte til faste institusjonsrammer ("Statsjoikere").
Rom (Space)	Yuri Lotman (Semiosfæren)	Joiken mangler sentrum og grenser. Trenger en kjerne for å overleve.	Etablere Árran som sentralinstitusjon og "Sektor-oversetter".
Tid/Makt	Jacques Attali (Political Economy)	Digitalisering er "Repeating" (død) og "Støy" (vold). KI truer eierskapet.	Vern fremfor åpenhet. "Vettregler" og "Trafikklysmode" for tilgang.
Organisering	Mikkel Nils Sara (Siida-teori)	Hierarkiske modeller feiler. Nettverk og autonomi fungerer.	Siida-modellen : Árran som nav/tjenesteyter, ikke direktør.
Juss/Etikk	Relasjonell Ontologi / Indigenous Data Sovereignty.	Norsk lov (individ) krasjer med samisk rett (relasjon).	Kontrakts-lab ("Soft Law") for å harmonisere lov og etikk.
Fremtid	Backcasting / Intergenerasjonell etikk	Kortsiktige budsjetter dreper langsiktig overføring.	Generasjonsregnskap og Fond for å sikre 25-års perspektiv.

Denne rapporten bekrefter at *Joikens hjem – En plan for handling* hviler på et solid fundament som forener vestlig vitenskap og samisk tradisjonskunnskap i et koherent styringsverktøy.

VEDLEGG 2: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 2 - Terrenget

2.1. Et epistemologisk paradigmeskifte i kulturforvaltningen

Foreliggende rapport utgjør en uttømmende og dyptgående analyse av det strukturelle fundamentet for etableringen av «Joikens hjem», med et særskilt fokus på *Vedlegg 2: Terrenget* i handlingsplanen. Dokumentet «Joikens hjem – En plan for handling» representerer ikke bare en administrativ utredning for et nytt kulturbygg, men markerer et fundamentalt paradigmeskifte i forståelsen av samisk kulturforvaltning. Analysen beveger seg bort fra konvensjonell kulturpolitikk, som ofte har vært preget av aktivitetsstyring og kvantitative måloppnåelser, og over i en systemteoretisk tilnærming som prioriterer infrastrukturell integritet, økosystem-tenkning og langsiktig institusjonsbygging.

Rapporten tar utgangspunkt i mandatet om å oppsummere og analysere økosystembeskrivelsen og de foreslåtte tiltakene i Vedlegg 2. For å yte rettferdighet til kompleksiteten i kildegrunnlaget, vil denne analysen dekonstruere de underliggende mekanismene i diagnosen, drøfte de teoretiske modellene (klyngeteori, siida-modellen) som anvendes, og foreta en kritisk evaluering av de strategiske veivalgene. Vi vil undersøke hvordan begrepet «Terrenget» fungerer som en operativ metafor for status presens, og hvordan de foreslåtte funksjonene – Joikeforumet, Sektor-oversetteren og Analyse-enheten – er designet for å omforme dette terrenget fra et fragmentert landskap til et sammenhengende økosystem.

I en tid preget av teknologisk disrupsjon (kunstig intelligens), rettighetsproblematikk og demografiske endringer, argumenterer grunnlagsmaterialet for at vern av immateriell kulturarv krever mer enn digitalisering og prosjektstøtte; det krever en robust, institusjonell «rygggrad». Denne rapporten vil belyse hvordan Vedlegg 2 legger premissene for denne ryggraden, og hvordan analysen samspiller med de øvrige delene av handlingsplanen, spesielt knyttet til arkiv (Vedlegg 3), juss (Vedlegg 4) og organisering (Vedlegg 6).

2.2. Metodisk og analytisk rammeverk: Diagnostisering av 'terrenget'

Enhver strategisk intervensjon hviler på kvaliteten av diagnosen. I *Vedlegg 2* presenteres en diagnose som bryter med overfladiske beskrivelser av «et blomstrende kulturliv». I stedet for å telle antall utgivelser eller festivalbilletter – indikatorer som ofte gir falske positive i en New Public Management-kontekst – anvender arbeidsgruppen en kvalitativ, strukturell analyse for å avdekke systemsvikt.

Analysen i grunnlagsdokumentet avdekker et sentralt paradoks, kjernen i diagnosen: Samisk musikk har aldri vært mer synlig, og produksjonen er på et historisk høyt nivå, men infrastrukturen er likevel beskrevet som «skjør og fragmentert». Dette gapet mellom synlig overflate og sårbar grunnstruktur bunner i en metodisk tilnærming som har fokusert på relasjonene mellom aktørene, snarere enn aktørene isolert sett. Det avdekkes at suksessen i stor grad bæres av enkeltindivider, de såkalte «ildsjelene», og midlertidige prosjekter, fremfor

permanente strukturer. Dette er definert som en systemisk risiko, da en personavhengig infrastruktur ikke er bærekraftig over tid.

Gjennom en «økologisk metafor» blir kulturfeltet betraktet som et økosystem, der overlevelse avhenger av symbiose og sirkulasjon mellom ulike ledd. Disse leddene – produsenter (kunstnere og tradisjonsbærere), distributører (festivaler og digitale plattformer), forvaltere (arkiver og utdanningsinstitusjoner) og regulatorer (rettighetsorganisasjoner og politiske myndigheter) – henger i dag ikke sammen. Systemet lider av «infrastrukturell underernæring», hvor det pumpes ressurser inn i produksjonsleddet uten etablerte kanaler for å forvalte eller distribuere resultatet på en måte som genererer ny, bærekraftig vekst, og det eksisterer ingen nødvendig sirkulasjon av kompetanse mellom for eksempel arkiv, utdanning og scene. Tabellen under oppsummerer den metodiske tilnærmingen i diagnosen kontra tradisjonell kulturanalyse.

Tabell 3: Metodiske tilnærming i diagnostisering kontra tradisjonell kulturanalyse.

Analyseparameter	Tradisjonell tilnærming (NPM)	Økosystem-analyse (Vedlegg 2)
Indikator	Antall produksjoner (Output).	Kvalitet på relasjoner (Infrastruktur).
Tidshorisont	Budsjettår / Prosjektperiode.	Generasjonsperspektiv / Institusjonell hukommelse.
Suksesskriterium	Publikumsrekkevidde.	Kompetanseoverføring og bærekraft.
Risikoforståelse	Økonomisk underskudd.	Tap av tradisjonskunnskap og fragmentering.

2.3. Diagnose Del 1: de isolerte vardene og silotenkningens kostnad

Et av de mest sentrale funnene i kartleggingen av terrenget er fenomenet omtalt som «de isolerte vardene». Sápmi har gjennom de siste tiårene lyktes i å etablere sterke enkeltinstitusjoner, som fungerer som fyrtårn i landskapet. Disse inkluderer blant annet Sámi Allskuvla/Samisk Høgskole, Sámi Arkiiva/Samisk Arkiv, Riddu Ridđu, og Beaivváš. Problemet, ifølge analysen, er ikke institusjonene i seg selv, men fraværet av forbindelseslinjer mellom dem.

2.3.1 Anatomien av en silo

Analysen viser at disse institusjonene opererer med strengt avgrensede mandater som skaper funksjonelle siloer:

- **Utdanningssiloen:** Samisk Høgskole har ansvar for å utdanne studenter. Når vitnemålet er utdelt, opphører institusjonens formelle ansvar. Det finnes ingen strukturelle mekanismer som loser de nyutdannede talentene over i et profesjonelt apparat eller kobler dem mot festivalene som trenger innhold.
- **Arkivssiloen:** Samisk Arkiv og Nasjonalbiblioteket har ansvar for bevaring. Deres mandat er oppfylt når materialet er trygt lagret. Det finnes ingen insentiver eller ressurser for å drive aktiv *repatriering* av kunnskapen tilbake til de levende miljøene, eller for å koble arkivmaterialet mot pedagogisk virksomhet i skolen.
- **Formidlingssiloen:** Festivalene opererer i intense perioder («unntakstilstand»), men har ofte ikke ressurser til å drive helårig utviklingsarbeid. De presenterer det som allerede finnes, men har begrenset kapasitet til å investere i det som *burde* finnes.

Transaksjonskostnader og talentlekkasje

Konsekvensen av disse «isolerte vardene» er at terrenget mellom dem er ulendt og umerket. For en ung utøver eller en tradisjonsbærer innebærer dette at man selv må bære kostnaden ved å navigere mellom systemene.

- En student må selv finne veien til arkivet, forstå katalogsystemene, klarere rettigheter, og deretter selge seg inn til en festival.
- Dette medfører skyhøye *transaksjonskostnader* for samhandling. Energien som skulle vært brukt på kunstnerisk fordypning, brukes på administrasjon og nettverksbygging fra bunnen av.

Analysen i Vedlegg 2 peker på at denne mangelen på «stier» (infrastruktur) fører til en betydelig talentlekkasje. Mange potensielle bærere av tradisjonen faller fra i overgangene mellom institusjonene fordi gapet er for stort til å krysses individuelt. Det mangler et system som *holder* talentet gjennom hele livsløpet.

2.4. Utfordringene for joiken

Analysen identifiserer finansieringsstrukturen som en hovedårsak til joikens økosystems sårbarhet, da feltet preges av en ekstrem grad av prosjektifisering. Nesten all nyskapende aktivitet finansieres gjennom midlertidige tildelinger, noe som skaper en organisatorisk utmattelse kalt «prosjekttretthet». Kortsiktigheten, der horisonten sjelden er lenger enn tre år, umuliggjør langsiktige strategier for både rekruttering og arkivarbeid, og fører til at en uforholdsmessig stor andel av arbeidstiden går med til søknadsbyråkrati. Den alvorligste konsekvensen er likevel den institusjonelle amnesien (hukommelsestapet). I en muntlig kultur brytes kunnskapen som sitter i relasjonene mellom mennesker når prosjektorganisasjonen oppløses. Dette gjør at feltet stadig må «finne opp kruttet på nytt» uten å klare å akkumulere administrativ og faglig kapital.

Denne sårbarheten forsterkes av mangelen på et profesjonelt mellomledd i infrastrukturen.

Funksjoner som ellers ivaretas av managere, agenter og jurister, ivaretas i det samiske feltet nesten utelukkende på dugnad av ildsjeler. Dette «ildsjel-paradokset» skaper en ekstrem risiko, der støtteapparatet rundt utøverne kollapser dersom ildsjelen blir syk eller utbrent. Fraværet av spesialiserte profesjonelle tjenester har direkte økonomiske konsekvenser. Dette sees for eksempel i at utøvere signerer dårlige kontrakter, eller unnlater å registrere verk i TONO fordi systemet ikke er tilpasset samisk tradisjon, samt at musikken ikke når ut til internasjonale markeder på grunn av manglende profesjonelle agenter. Diagnosen konkluderer derfor med at feltet trenger en profesjonalisering av støttefunksjonene, altså et behov for flere byråkrater, produsenter og jurister, og ikke bare flere kunstnere.

2.5. Teoretisk Rammeverk: Klyngeteori og Siida-modellen

For å løse utfordringene med fragmentering og sårbarhet, introduserer Vedlegg 2 en løsning som bygger på to komplementære modeller: *klyngeteori* (Cluster Theory) og den tradisjonelle samiske *siida-modellen*. Klyngeteori postulerer at små, selvstendige aktører oppnår økt konkurransedyktighet ved å samlokalisere og dele felles infrastruktur. I stedet for at hver enkelt kunstner skal bære kostnaden ved å ansette sin egen advokat, kan klyngen dele på en juridisk ressurs. I dette bildet er «Joikens hjem» designet som *navet* (The Hub) i klyngen. Navets primære funksjon er ikke å styre de øvrige aktørene, men å levere de spesialiserte tjenestene som de andre er avhengige av, men ikke kan produsere selv, og dermed skape en sentripetalkraft som binder de isolerte aktørene sammen.

Denne klyngestrukturen kobles eksplisitt til siida-modellen, som fungerer som den organisatoriske overbygningen for analysen i Vedlegg 2. I tråd med siida-prinsippet beholder hver familie (eller institusjon/kunstner) sin selvstendighet og sine særegne rettigheter (Autonomi). Samtidig samarbeider man om de oppgavene som er for tunge for den enkelte (Felleskap), som i overført betydning er «infrastrukturen» (arkiv, juss, internasjonalisering) – det moderne «gjerdet» som siidaen må samarbeide om. «Joikens hjem» inntar dermed rollen som *siida-isit* (arbeidsleder) for disse fellestjenestene, en teoretisk forankring som er avgjørende for prosjektets legitimitet ved å definere det som en samisk samarbeidsmodell tilpasset moderne forvaltning, snarere enn en vestlig sentraliseringsmodell.

2.6. Det Nasjonale Joikeforumet (Samlingsplassen)

Det Nasjonale Joikeforumet er foreslått i Vedlegg 2 som et direkte og strukturert svar på diagnosen om «isolerte varder» i det samiske musikkfeltet. Det er tenkt som en formalisert, strategisk møteplass for nøkkelpersoner, inkludert ledere fra Samisk Høgskole, Samisk Arkiv, de store festivalene og representanter for utøverne. Målet er å etablere et organ med et tydelig mandat til å samordne strategier og ressurser for å sikre joikens langsiktige overlevelse og vekst.

Hovedfunksjonen er operasjonell koordinering, hvor Forumet skal fungere som «hjernen» som ser helheten i økosystemet. Dette gjør det mulig å synkronisere aktivitetene i de ulike institusjonelle siloene – et eksempel er å koble arkivets digitalisering av materiale med høyskolens kurs og festivalenes bestillinger av nye verk. Strategisk sett vil dette redusere de høye transaksjonskostnadene knyttet til ad-hoc samarbeid, samtidig som det bygger en felles faglig identitet og sikrer enighet om kvalitets- og etiske standarder.

2.7. Sektor-oversetteren (Koordinatoren)

For å adressere diagnosen om det «manglende mellomleddet» og gapet mellom byråkrati og

tradisjon, lanserer Vedlegg 2 funksjonen **Sektor-oversetteren**.

2.7.1 Konseptet «Oversettelse» i Kulturforvaltning

Denne funksjonen bygger på erkjennelsen av at det samiske feltet og det norske forvaltningsapparatet snakker ulike språk – ikke bare lingvistisk, men kulturelt og administrativt.

- **Innover:** Tradisjonsbærere opererer med muntlig kunnskap, relasjonelle nettverk og flytende tidshorisonter.
- **Utover:** Staten opererer med skriftlige søknader, rigide rapporteringskrav, budsjettår og målstyring.

Sektor-oversetteren er en spesialisert administrativ ressurs som behersker begge disse kodene.

2.7.2 Konkrete Oppgaver

- **Byråkratisk Los:** Hjelpe tradisjonsbærere med å formulere prosjekter slik at de passer inn i statlige støtteordninger, uten at innholdet mister sin samiske egenart.
- **Talent-Megler:** Fungere som bindeledd mellom utdanning og arbeidsliv. En dedikert koordinator som følger studentene fra høgskolen og inn i praksisplasser på festivalene eller i arkivprosjekter.
- **System-Tolk:** Forklare nye lovkrav (f.eks. knyttet til opphavsrett eller skatt) for feltet på en forståelig måte.

2.7.3 Strategisk Betydning

Ved å profesjonalisere denne funksjonen, avlastes kunstnerne for administrativ støy. Det sikrer at midler som er bevilget til samiske formål faktisk blir søkt på og brukt, fordi barrieren for å delta i systemet senkes. Det reduserer også risikoen for misforståelser og avslag basert på formfeil.

2.8. Analyse-enheten (Kart-tegneren)

Som svar på behovet for kunnskapsbasert styring og epistemologisk suverenitet, foreslår Vedlegg 2 etableringen av en **Analyse-enhet**.

2.8.1 Behovet for egne data

I dag styres feltet ofte etter anekdotiske bevis eller generelle nasjonale statistikker som ikke fanger opp samiske spesifisiteter.

- SSB registrerer ikke etnisitet.
- TONO registrerer ikke nødvendigvis joik som egen sjanger på en konsistent måte.
- Kulturrådet måler aktivitet, men ikke kulturell bærekraft.

Uten egne data er det umulig å argumentere presist overfor bevilgende myndigheter eller å vite om tiltakene faktisk virker.

2.8.2 Joikebarometeret

Analyse-enhetens hovedprodukt vil være «Joikebarometeret» – en årlig tilstandsanalyse av økosystemet.

- **Kartlegging:** Hvor mange aktive tradisjonsbærere finnes det i de ulike dialektområdene? Hva er gjennomsnittsalderen (Demografisk risiko)?
- **Økonomi:** Hva er den reelle inntekten til en joiker? Hvor stor andel kommer fra støtte vs. salg?
- **Infrastruktur:** Hvor mange timer arkivmateriale er repatriert? Hvor mange har gjennomført mesterlære?

2.8.3 Strategisk betydning: Epistemologisk suverenitet

Å eie sine egne tall er en form for makt. Analyse-enheten gjør at det samiske samfunnet selv kan definere hva som er suksess og hva som er krise, basert på egne indikatorer (f.eks. «generasjonsoverføring» heller enn «billettsalg»). Dette gir tyngde i politiske forhandlinger og sikrer at «Joikens hjem» styrer etter kartet som faktisk stemmer med terrenget.

2.9. Strategiske veivalg og vekting: Aksiologiske prioriteringer

Vedlegg 2 inneholder en eksplisitt diskusjon av de strategiske dilemmaene og verdivalgene (vektingen) som ligger til grunn for anbefalingene. Disse valgene er ikke nøytrale, men uttrykker en tydelig kulturpolitisk vilje.

2.9.1 Infrastruktur foran produksjon

Det mest kontroversielle valget er prioriteringen av «kjedelig» infrastruktur foran «morsom» aktivitet.

- **Valg:** Planen anbefaler å bruke friske midler på faste administrative stillinger (koordinatorer, arkivarer, analytikere) og drift av «Joikens hjem», fremfor å bare øke prosjektpottene til konserter.
- **Begrunnelse:** Analysen viser at produksjonsstøtte uten infrastruktur fører til slitasje og lav varig effekt. Man må bygge «veien» (infrastrukturen) før man kan sette flere «biler» (kunstnere) på den. Én krone investert i infrastruktur antas å gi høyere langsiktig avkastning for kollektivet enn én krone til et enkeltprosjekt.

2.9.2 Sentralisering for desentralisering

Planen argumenterer for en sterk sentralisering av støttefunksjonene.

- **Valg:** Samle ressurser i ett kompetansesenter («Joikens hjem») i stedet for å smøre dem tynt utover alle kommuner.
- **Begrunnelse:** Kun ved å samle kreftene kan man oppnå den «kritiske massen» som trengs for å ansette spesialister (f.eks. jurister). En liten kulturskole i Tana har aldri råd til en egen musikkjurist. Ved å sentralisere juristen i Karasjok, kan denne betjene hele Sápmi. Sentralisering av kompetanse muliggjør dermed desentralisering av kunstnerisk aktivitet, fordi utøverne i distriktene får tilgang til profesjonell hjelp.

2.9.3 Institusjonalisering som vern

I en tid der kulturpolitikk ofte hyller det frie feltet og fleksibilitet, velger denne planen *institusjonalisering*.

- **Valg:** Gå fra midlertidige prosjekter til faste institusjoner, faste stillinger («Statsjoikere», jf. Vedlegg 8) og lovfestede mandater.
- **Begrunnelse:** Immateriell kulturarv som er truet, trenger vern. Vern krever stabilitet over generasjoner. Prosjektmarkedet kan ikke tilby denne stabiliteten. Institusjonen er den eneste strukturen som kan garantere hukommelse over tid.

2.10. Integrasjon med Øvrige Vedlegg: Det Holistiske Perspektivet

Analysen av «Terrenget» i Vedlegg 2 fungerer som navet som kobler sammen de andre delene av handlingsplanen. Uten forståelsen av økosystemet, gir ikke de andre tiltakene mening.

Tabell 4: Koblingene mellom diagnosen i Vedlegg 2 og løsningene i de andre vedleggene

Diagnose i Vedlegg 2 (Terrenget)	Løsning i andre vedlegg	Forklaring
Isolerte varder / Siloer	Vedlegg 6: Siidaen	Organiseringsmodellen som binder siloene sammen administrativt.
Manglende mellomledd (Juss)	Vedlegg 4: Råderetten	Etablering av «Kontrakts-laboratoriet» og juridisk førstehjelp som operativ funksjon.
Institusjonell amnesi	Vedlegg 3: Sporene	Repatrieringsenheten som systematiserer hukommelsen og kobler arkiv til nåtid.
Mangel på data/kart	Vedlegg 11: Horisonten	«Generasjonsregnskapet» som konkret metode for å måle kulturell helse over 25 år.
Systemisk sårbarhet (Tech)	Vedlegg 5: Uværet	Etablering av «Digital Grensevakt» og sertifisering for å beskytte mot KI-utvinning.
Prosjekttretthet (Økonomi)	Vedlegg 8: Næringsgrunnlaget	Innføring av «Statsjoikere» og faste åremål for å skape ro og fordypning.

2.11. Konklusjon: Fra diagnose til medisin

Analysen av økosystemet og de foreslåtte tiltakene i *Vedlegg 2* utgjør kjernen i strategien for «Joikens hjem». Diagnosen er alvorlig: Det samiske musikkfeltet lider av strukturell fragmentering, prosjektutmattelse og mangel på profesjonell infrastruktur. Til tross for kunstnerisk vitalitet, er systemet sårbart for kompetanseflukt og assimilering.

De foreslåtte tiltakene – **Joikeforumet**, **Sektor-oversetteren** og **Analyse-enheten** – er presisjonsverktøy designet for å reparere disse strukturelle skadene. De representerer

«bindevevet» som skal gjøre terrenget fremkommelig.

Ved å velge klyngeteori og siida-modellen som organisatoriske prinsipper, og ved å prioritere langsiktig infrastruktur foran kortsiktig aktivitet, staker planen ut en ny kurs. Det er en kurs som anerkjenner at for å bevare den flyktige, muntlige joiken, trenger man paradoksalt nok tunge, stabile og «kjedelige» institusjoner. «Joikens hjem» foreslås ikke bare som et bygg, men som den nødvendige økologiske intervensjonen som sikrer at samisk musikk har et levedyktig habitat i fremtiden.

Implementeringen av disse tiltakene vil kreve politisk mot til å binde midler i administrasjon og struktur, i visshet om at dette er forutsetningen for all fremtidig kunstnerisk blomstring. Det er, som rapporten konkluderer, overgangen fra å være gjester i egen historie til å bli arkitekter av egen fremtid.

VEDLEGG 3 Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 3 - Sporene

3.1. Et paradigmeskifte i forvaltningen av samisk lydarv

Denne rapporten utgjør det fullstendige metodiske og analytiske grunnlaget for Kapittel 3 i handlingsplanen «Joikens hjem». Dokumentet er utarbeidet som en dybdeanalyse av de arkivfaglige, etiske og teknologiske utfordringene knyttet til forvaltningen av historisk samisk lydmateriale. Kapitlet, som bærer tittelen «Sporene» (*Luodda*), markerer et fundamentalt brudd med tradisjonell vestlig bevaringsteori. I stedet for å betrakte lydopptak som passive museumsobjekter som skal konserveres for en udefinert fremtid, omdefinerer denne analysen materialet som levende relasjoner – som spor etter mennesker – som krever aktiv re-kontekstualisering og reintegrering i dagens samfunnsliv.

Rapporten bygger på et omfattende empirisk materiale innhentet gjennom dialog med nasjonale institusjoner som Nasjonalbiblioteket (NB), Samisk Arkiv, Norsk Folkemuseum, samt internasjonale aktører som Berlin Phonogramm-Archiv. Videre trekkes det veksler på nyere forskning innen urfolksarkivistikk, etnomusikologi og postkolonial teori, med særlig vekt på arbeider av forskere som Ola Graff, Nils Jernsletten, Stéphane Aubinet og Eva Maria Fjellheim.

Analysens hovedkonklusjon er utvetydig: Dagens sentraliserte arkivmodell, der forvaltningsansvaret ligger hos store nasjonale institusjoner i Oslo eller Mo i Rana, har feilet i møte med det samiske materialets egenart. Dette skyldes ikke manglende vilje, men strukturelle barrierer knyttet til metadata, kulturkompetanse og ontologisk forståelse. Resultatet er det vi definerer som «de tause arkivene» – samlinger som er trygge fysisk, men utilgjengelige intellektuelt og emosjonelt for de rettmessige eierne. For å løse dette lanseres konseptet om en spesialisert repatrieringsenhet under «Joikens hjem», designet for å operasjonalisere prinsippet om digital hjemkomst.

Rapporten er strukturert i tre hoveddeler. Del 1 etablerer diagnosen gjennom en detaljert gjennomgang av arkivfaglig realitet og metadata-krisen. Del 2 presenterer det teoretiske rammeverket basert på postkolonial teori og overgangen fra objekt til subjekt. Del 3 gir en inngående funksjonsbeskrivelse av den foreslåtte repatrieringsenheten og drøfter de strategiske valgene som ligger til grunn for anbefalingen.

3.2. Diagnose og arkivfaglig realitet

3.2.1. Diskusjon av observasjonsgrunnlag: De tause arkivene

Arbeidsgruppen har gjennomført en systematisk kartlegging av status for samisk lydmateriale i nasjonale og internasjonale samlinger. Denne kartleggingen har avdekket en alvorlig diskrepans mellom teknisk bevaringsstatus og faktisk kulturell verdi. Mens materialet i stor grad er sikret mot fysisk nedbrytning, er det i ferd med å miste sin mening på grunn av manglende kontekst. Vi betegner dette fenomenet som «De tause arkivene».

3.2.1.1. Metadata-krisen og den epistemologiske stillheten

Kjernen i diagnosen er det vi har identifisert som en «metadata-krise». Metadata – informasjonen om opptaket – er nøkkelen som låser opp arkivet. Uten korrekte metadata er en lydfil i praksis verdiløs for gjenfinning. Vår analyse viser at selv om institusjoner som Nasjonalbiblioteket og Samisk Arkiv forvalter store mengder materiale, er metadataene ofte mangelfulle, feilaktige eller kulturelt irrelevante.¹

Tusenvis av historiske opptak er registrert med generiske, eurosentrisk titler som «Lappisk sang», «Mannsjoik», «Kvinnejoik» eller «Religiøs sang». Disse beskrivelsene reflekterer innsamlerens utenfra-blikk, der det interessante var *kategorien* (en joik) snarere enn *individet* eller *relasjonen*. For en forsker på 1950-tallet var det kanskje tilstrekkelig å vite at dette var en «joik fra Kautokeino». For en etterkommer i dag er denne informasjonen ubrukelig. Uten navn på utøver, navn på den eller det som joikes (objektet), og presise stedsangivelser, er opptaket anonymisert til det ugjenkjennelige.

Videre observerer vi en systematisk bruk av norske eller finske stedsnavn som ikke korresponderer med lokalbefolkningens bruk. Et opptak kan være registrert under det norske navnet på et dalføre, mens den samiske befolkningen bruker navnet på en spesifikk boplass eller et landskapsformasjon som er essensiell for å forstå joikens innhold. Når søkealgoritmene i databaser som Oria eller Marcus (UiB) baserer seg på disse norske betegnelsene, oppstår det et brudd i kommunikasjonen. En ung same som søker etter «Luossajávri» vil ikke finne opptaket som er katalogisert under «Laksevann», selv om det er samme sted. Arkivet blir dermed stumt for de som innehar nøkkelen til å forstå det.

Konsekvensen av denne metadata-krisen er fatal for revitaliseringen. En ung same som ønsker å ta tilbake familiens joiketradisjon og søker etter sin oldefar i Nasjonalbibliotekets database, vil ofte oppleve å få null treff. Dette skjer ikke fordi opptaket ikke finnes – det kan ligge trygt lagret på en server i Mo i Rana – men fordi det er umerket. Denne opplevelsen av å møte et tomt arkiv forsterker følelsen av tap og kulturell fattigdom, og bekrefter en mistillit til storsamfunnets forvaltning av samisk historie. Metadata-krisen er derfor ikke et teknisk problem som kan løses med bedre software alene; det er et epistemologisk problem som krever ny kunnskap.

3.2.1 Den demografiske tidsfristen – Tapet av nøkkelinformanter

Rapporten identifiserer en akutt risiko knyttet til tap av menneskelig kunnskap. Vi opererer under en streng demografisk tidsfrist som definerer handlingsrommet for «Joikens hjem».

De store innsamlingene av joik ble gjort i perioden fra ca. 1910 til 1970-tallet. De som var unge eller voksne informanter den gangen, eller som levde tett på utøverne, er nå svært gamle eller har gått bort. Det er *kun* denne generasjonen som besitter den tause, kontekstuelle kunnskapen som kreves for å identifisere innholdet i de anonyme opptakene. Det er de som kan høre på et skurrete opptak fra 1958 og si: «Dette er jo Mathis fra Utsjok, og han joiker sin bror som druknet». Denne kunnskapen finnes ikke i bøker; den sitter i minnet og i øret til en utdøende generasjon.¹

Analysen konkluderer med at vi har et tidsvindu på maksimalt 10 år til å gjennomføre en

massiv identifikasjonsjobb. Hver måned dør en potensiell informant, og med dem forsvinner nøkkelen til arkivet. Hvis vi venter til Nasjonalbiblioteket eller andre tunge institusjoner har tid og ressurser til å prioritere dette i sine ordinære køer, vil kunnskapen om *hvem* som joiker være borte for alltid. Opptakene vil da endre status fra å være spesifikke historiske dokumenter til å bli generiske lydillustrasjoner av «samisk kultur». Dette vil være et uopprettelig tap. Hastigheten i tiltakene må derfor veies tyngre enn grundigheten i første omgang; vi må berge informasjonen mens kildene lever.

Ola Graffs arbeid ved Tromsø Museum (nå Norges arktiske universitetsmuseum) illustrerer poenget. Hans rekonstruksjon av den sjøsamiske joiketradisjonen var avhengig av intervjuer med de aller siste tidsvitnene. Hadde dette arbeidet blitt utsatt med ti år, ville rekonstruksjonen vært umulig. Dette bekrefter at arkivmateriale alene er utilstrekkelig; det må aktiveres gjennom menneskelig minne.

3.2.1.3. Tillitsbarrieren og institusjonell avstand

Intervjuer og dialogmøter viser at det eksisterer en betydelig barriere mellom det samiske folket og de nasjonale minneinstitusjonene.

Mange samer vegrer seg for å oppsøke nasjonale institusjoner for å be om innsyn. Det oppleves som byråkratisk, inntrengende og fremmedgjørende å måtte søke «staten» om lov til å høre sin egen bestefars stemme. Skjemaer om innsyn, krav om forskningsformål og lange saksbehandlingstider fungerer som effektive stengsler for folk flest. Eierskapsfølelsen er fraværende; arkivet oppleves som statens eiendom, ikke som folkets arv.

Denne barrieren må forstås i lys av fornorskningspolitikken og det Eva Maria Fjellheim beskriver som «unfinished colonial business». Institusjoner som tidligere har vært instrumenter for innsamling, måling og kategorisering av samer (som rasebiologisk forskning), sliter med å oppnå tillit som forvaltere av den mest intime kulturarven. Når arkivene i tillegg oppleves som «tause» (jf. Observasjon A), forsterkes inntrykket av at institusjonene ikke er til for samene.

Situasjonen i internasjonale arkiver er enda mer kompleks. Berlin Phonogramm-Archiv huser en av verdens viktigste samlinger av tidlige lydopptak, inkludert unikt samisk materiale på voksruller fra tidlig 1900-tall. Mye av dette materialet ble samlet inn i en tid preget av asymmetriske maktforhold, for eksempel fra samiske fanger i tyske leire under første verdenskrig eller gjennom etnografiske ekspedisjoner som så på samer som studieobjekter. Selv om arkivet i dag jobber med digitalisering og tilgjengeliggjøring, representerer den fysiske og språklige avstanden en enorm barriere. Metadataene er ofte på tysk, og systemene er ikke tilrettelagt for samisk gjenfinning. Dette materialet er i praksis utilgjengelig for allmennheten i Sápmi uten en spesialisert mellommann.

3.3. Perspektivering postkolonial arkivteori

For å analysere diagnosen og utforme løsninger har arbeidsgruppen beveget seg bort fra tradisjonell, positivistisk bevaringsteori. Vi har i stedet anlagt et perspektiv basert på

postkolonial arkivteori og urfolksmetodikk (Indigenous Methodologies). Dette teoretiske skiftet er nødvendig for å forstå hvorfor dagens system feiler og hvordan et nytt system må se ut.

3.3.1 Fra Objekt til Subjekt (Luodda) – Re-humanisering av arkivet

I vestlig museumstradisjon og lovverk (åndsverkloven) defineres et lydopptak som et *objekt* eller et *verk*. Det er en artefakt som eies av den som trykket på opptaksknappen eller institusjonen som finansierte reisen. Fokus er på det fysiske mediet (båndet, filen) og dets bevaring for ettertiden.

I samisk forståelse er en joik ikke et objekt, men en *relasjon*. Som forskeren Stéphane Aubinet påpeker i «The Craft of Yoiking», handler joik om å gjøre noe eller noen nærværende («knowing through presence»). Man joiker ikke *om* en person, man joiker *personen*. Joiken er en sonisk manifestasjon av vedkommende. I dette perspektivet er et lydopptak i arkivet ikke en død fil, men et *spor (luodda)* etter et menneske. Det inneholder en flik av personens sjel og sosiale eksistens.

Denne ontologiske forskjellen krever en radikal omtkning av arkivpraksis, det vi kaller en *re-humanisering* av arkivet. Materialet skal ikke behandles som data, men som fedre, mødre og slektninger. Dette innebærer at de etiske forpliktelsene overfor materialet (omsorg, respekt, rett til privatliv) veier tyngre enn institusjonens formelle eiendomsrett eller forskningens krav om åpenhet. Når joiken betraktes som et subjekt, får etterkommerne og fellesskapet en moralsk forrang til forvaltningen. Det er ikke lenger arkivaren som eier historien; arkivaren er kun en vokter (custodian) på vegne av fellesskapet.

Jernsletten (1978) understreker joikens funksjon som sosial kommunikasjon. Når denne kommunikasjonen fryses ned i et arkiv, brytes relasjonen. Målet med «Joikens hjem» er å tine opp denne relasjonen og gjenopprette kommunikasjonslinjen mellom fortid og nåtid.

3.3.2 Digital hjemkomst (Digital Return) og Datasuverenitet

Fysisk repatriering av originalmateriale – å flytte voksruller fra Berlin eller skjøre bånd fra Oslo til Kautokeino – er en prosess som kan ta tiår. Den hindres av juridiske floker, krav til klimastyring og institusjonell treghet.

Vi anvender derfor strategien om *digital hjemkomst* (Digital Return). Mens kampen om de fysiske objektene pågår, kan informasjonen – innholdet, lyden, ånden – flyttes umiddelbart gjennom digitale kopier. Målet er at det *digitale forvaltningsansvaret* og bruksretten flyttes til Sápmi, selv om serveren eller originalen fysisk befinner seg andre steder. Dette er en pragmatisk tilnærming som prioriterer tilgang og bruk her og nå.

Dette perspektivet er forankret i prinsippene om urfolks datasuverenitet. Urfolk har rett til å kontrollere data om seg selv, inkludert tradisjonell kunnskap og kulturelle uttrykk. Dette innebærer rett til å eie, kontrollere, få tilgang til og besitte data som stammer fra dem. I en digital tidsalder, hvor data er en ressurs, er kontroll over arkivene en form for selvbestemmelse. Som Fjellheim påpeker, er kampen om kunnskap like viktig som kampen om

land.⁶ Digital hjemkomst handler derfor ikke bare om å få en kopi, men om å få *juridisk og etisk kontroll* over hvordan kopien brukes, deles og kontekstualiseres.

Nuohtti-prosjektet, som samlet samisk materiale fra europeiske arkiver i en søkeportal, var et viktig steg i denne retningen. Erfaringene derfra viser imidlertid at teknisk tilgang alene ikke er nok; det trengs etisk forvaltning og kuratering som setter materialet inn i en forståelig ramme for brukerne.³

3.4. Funksjonsbeskrivelse for repatriering

Basert på diagnosen og det teoretiske rammeverket, foreslår Kapittel 3 etableringen av en spesialisert repatrieringsenhet under «Joikens hjem». Denne enheten er ikke et passivt lager, men en proaktiv, operativ styrke. Nedenfor følger en detaljert analyse av enhetens tre kjernefunksjoner: Arkiv-detektiven, Re-kontekstualiserings-laben og Tilgjengeliggjørings-portalen.

3.4.1 Arkiv-detektiven (Kartlegging og oppsporing)

Hovedmålet med denne funksjonen er å lokalisere og kartlegge samisk lydmateriale som ligger gjemt i samlinger utenfor de opplagte og kjente institusjonene. Dette gjelder særlig materiale i utlandet (Tyskland, Ungarn, Russland, USA), men også i private dødsbo og mindre norske samlinger.

«Arkiv-detektiven» bør operere i grenselandet mellom historie, arkivfag og etterforskning. Arbeidet kan ikke baseres på enkle søk i digitale kataloger, da materialet ofte er feilmerket (jf. Metadata-krisen).

1. **Oppsøkende virksomhet:** Fysiske reiser til arkiver som Berlin Phonogramm-Archiv for å gå gjennom manuelle protokoller, korrespondanse og feltnotater.
2. **Kryssreferanser:** Koble informasjon fra reisebrev og dagbøker fra tidlige etnografer med arkivets beholdning for å identifisere opptak som mangler i katalogen.
3. **Teknisk arkeologi:** Identifisere foreldede formater (voksruller, trådspillere) som kan inneholde uoppdaget materiale.

Illustrerende eksempel: En ansatt i «Joikens hjem» reiser til Berlin Phonogramm-Archiv. I arkivets korrespondanse fra 1912 finner hen referanser til en tysk etnograf som reiste gjennom Finland til Kautokeino. Ved å søke spesifikt på denne etnografens navn, finner hen en serie voksruller som er katalogisert under «Finsk folkemusikk» eller «Arktiske opptak». En prøvelytting avslører at dette er unike joiker fra Kautokeino, innspilt tiår før de første norske opptakene. Enheten sørger for digitalisering, bestiller kopier og starter prosessen med å korrigere metadataene.

Nasjonalbiblioteket har et generelt mandat for norsk materiale, men mangler den spesifikke kulturkompetansen og det internasjonale fokuset som kreves her. De leter ikke etter «finsk musikk» i Berlin i håp om å finne joik. Det kreves en aktør som kjenner det samiske terrenget, dialektene og historien for å kunne identifisere materialet. Dette er detektivarbeid som krever

dyp kontekstuell innsikt.

En mulig utfordring er «diplomatiske knuter». Utenlandske museer kan være skeptiske til å gi fra seg informasjon eller kopier hvis de mistenker at dette er forstadiet til et krav om fysisk tilbakelevering (restitusjon), som er et politisk betent tema globalt. Enheten må derfor bygge tillit og operere med klare avtaler som skiller mellom digital bruksrett og fysisk eiendomsrett.

3.4.2 Re-kontekstualiserings-laben (Navne-dugnaden)

Denne funksjonen adresserer metadata-krisen direkte. Målet er å koble den tause lyden med riktig informasjon ved hjelp av folkekunnskap (Crowdsourcing). Dette er kjernen i å gjøre arkivet søkbart og meningsfylt.

Laben fungerer som en mobil enhet som tar arkivet ut til folket.

4. **Lytte-kafeer:** Arrangere fysiske møteplasser i bygdene der eldre inviteres til å lytte på anonyme opptak.
5. **Strukturert intervju:** Bruke metodikken til Ola Graff, der man systematisk intervjuer etterkommere for å verifisere innholdet.
6. **Direkte registrering:** Informasjonen som fremkommer (navn, sted, anledning) noteres direkte inn i databasen av kompetente medarbeidere.

Illustrerende eksempel: «Joikens hjem» arrangerer en samling på grendehuset i Maze. De spiller av 50 anonyme opptak fra 1960-tallet. De eldre i salen kjenner igjen stemmene og diskuterer seg imellom. «Dette er jo Per Aslaksen,» sier en. «Ja, det var under påskefestivalen i 1965, jeg husker den jakka han hadde,» sier en annen. En ansatt noterer alt. Metadataene i systemet endres fra «Ukjent mann» til «Per Aslaksen, Maze, opptak fra påskefestivalen 1965, personjoik til NN». Dermed er opptaket «reddet» fra glemselen.

Dette arbeidet kan ikke gjøres fra et kontor i Oslo. En arkivar uten samisk språkkunnskap kan ikke skille mellom en Kautokeino-dialekt og en Karasjok-dialekt, og vil ikke forstå de interne kodene og referansene i diskusjonen. Tillit er avgjørende; de eldre må stole på de som spør. «Joikens hjem» har den kulturelle kapitalen som kreves for å mobilisere lokalsamfunnet.

Risikovurderingen knyttet til Re-kontekstualiserings-laben peker på to kritiske utfordringer som må håndteres. Den første omhandler risikoen for feilidentifikasjon, hvor det anerkjennes at informanter kan ha motstridende minner, og at det eksisterer dialektforskjeller – for eksempel mellom sjøsamere og reindriftssamere – som kan føre til ulike navn på samme person eller joik. Kjerneproblemet ligger i spørsmålet om hvem som har definisjonsmakten, og Laben må derfor etablere robuste systemer for å håndtere og dokumentere både usikkerhet og motstridende opplysninger.

Den andre store risikoen er knyttet til personvernbrudd. I en dugnadsbasert prosess kan det fremkomme sensitiv informasjon, som en bemerkning om at «Han var full da han joiket det der». En ukritisk publisering av slik informasjon på nett kan potensielt skade omdømmet til både enkeltpersoner og familier. Mens dette formelt sett skal håndteres av det Etske Rådet (jf.

kapittel 10), understrekes det at det kreves en konstant årvåkenhet i felt for å balansere behovet for å berike metadata mot hensynet til privatliv og respekt..

3.5. Tilgjengeliggjørings-portalen (Brukergrensesnittet)

Målet er å presentere materialet på en måte som gir mening for samiske brukere. Portalen skal organiseres etter samisk logikk – siida, slekt og landskap – ikke etter arkivtekniske standarder.

Metodikk og arbeidsform:

Portalen skal fungere som en «One-stop-shop» som aggregerer data fra ulike kilder (NB, Tromsø, Berlin, Nuohtti) men presenterer dem i et enhetlig grensesnitt.

1. **Slektsbasert navigasjon:** Mulighet til å navigere via slektstrær og familierelasjoner.
2. **Geografisk navigasjon:** Kartbasert inngang som bruker samiske stedsnavn og tradisjonelle bruksområder (siida-grenser) fremfor kommunegrenser.
3. **Trafikklysmoell:** Integrert tilgangsstyring (Grønn/Gul/Rød sone) basert på etiske vurderinger (jf. kapittel 10).

Illustrerende eksempel: En bruker åpner appen og klikker på et kart over Sápmi. Ved å velge «Tysfjord», får hen opp alle joiker fra dette området, uavhengig av om originalen ligger i Oslo, Tromsø eller Stockholm. Portalen henter dataene i sanntid via API-er, men for brukeren ser det ut som én samling. Grensesnittet viser relasjoner: «Denne joiken tilhører denne slekten», og foreslår andre relevante opptak.

Nasjonale portaler som DigitaltMuseum og Finna.fi er bygget for et bredt publikum og følger standarder som ikke fanger opp samiske slektsstrukturer. Nuohtti-prosjektet har vist potensialet, men også utfordringene ved å mangle en permanent driftsorganisasjon som kan vedlikeholde og videreutvikle systemet. Vi trenger et grensesnitt som speiler den samiske måten å organisere kunnskap på.

Risikovurderingen identifiserer to hovedutfordringer for Tilgjengeliggjørings-portalen. Den første er faren for teknisk kollaps, ettersom portalen henter data i sanntid fra mange ulike kildesystemer, som for eksempel Nasjonalbiblioteket (NB). Endringer i disse eksterne systemene kan være teknisk sårbare, noe som krever betydelige ressurser til kontinuerlig drift og vedlikehold for å unngå at selve visningen ødelegges.

Den andre kritiske utfordringen er rettighetskaoset. Dette oppstår fordi ulike institusjoner og land opererer med forskjellige lisenser. Portalen må derfor utvikle et komplekst og robust rettighetsregime som sikrer lovlig bruk av alt materiale på tvers av jurisdiksjoner, og som kan håndtere de mange forskjellige bruksvilkårene.

3.6. Vekting og strategiske valg

I utformingen av strategien for Kapittel 3 har arbeidsgruppen foretatt tydelige og til dels kontroversielle veivalg. Vi prioriterer kulturell verdi over teknisk standard, og hastighet over perfektjon.

3.6.1 Kulturelt eierskap veies tyngre enn sentralisert bevaring

Et vanlig argument fra arkivsektoren er at materialet er tryggest i det nasjonale sikringsmagasinet i fjellet i Mo i Rana. Dette argumentet setter fysisk sikkerhet høyest.

Vårt valg:

Vi vekter *tilgjengelighet* og *kulturelt eierskap* tyngre enn maksimal fysisk sikkerhet for brukskopiene.

Begrunnelse: Et arkiv som er trygt, men dødt (ingen vet hva det inneholder, ingen bruker det), har ingen verdi for den levende kulturen. Det er en kirkegård. Vi aksepterer risikoen ved å flytte forvaltningsansvaret til en mindre, samisk institusjon, fordi gevinsten i form av identifikasjon, bruk og revitalisering er så mye større. Originalene kan gjerne bli liggende som «backup» i Mo i Rana, men den operative, levende samlingen skal styres fra Sápmi. Dette gir eierskapsfølelse og legitimitet.

3.6.2 Hastighet veies tyngre enn perfektjon

Arkivfaget preges ofte av en kultur der man vil være 100 % sikker på katalogiseringen før man publiserer noe.

Vårt valg:

Vi velger en strategi der vi publiserer *medforbehold* for å få hjelp av publikum. Vi prioriterer hastighet.

Begrunnelse: Den demografiske tidsfristen er brutal. Vi har ikke tid til å vente i 10 år på at arkivarene skal bli ferdige. Hver måned dør en nøkkelinformant. Vi må få materialet ut til folket *nå*, selv om metadataene er mangelfulle, for å redde kunnskapen om innholdet. Det er bedre å publisere en joik med tittelen «Ukjent» og be om hjelp, enn å la den ligge i skuffen til den er «ferdig behandlet» – for da er kanskje den eneste som kunne gjenkjent den, død. Dette er et eksistensielt valg for tradisjonens overlevelse.

3.7. Konklusjon

Vedlegg 3 dokumenterer at arkivkrisen i Sápmi ikke er en teknisk svikt, men en sosial og historisk utfordring. Løsningen ligger ikke i flere servere, men i flere møter mellom mennesker og minner. Den foreslåtte repatrieringsenheten under «Joikens hjem» er verktøyet som skal fasilitere disse møtene.

Gjennom en kombinasjon av proaktivt detektivarbeid i utlandet, grasrotbasert navne-dugnad hjemme, og en teknologi som tjener kulturen, kan vi snu de tause arkivene til å bli en brølende kilde til revitalisering. Dette krever at vi tør å utfordre etablerte arkivdogmer og flytte makten fra institusjonen til folket. Etableringen av denne enheten er dermed ikke bare et kulturpolitisk tiltak, men en handling av epistemologisk rettferdighet.

Tabell 5: Sammenligning av tradisjonell og foreslått arkivmodell

Parameter	Tradisjonell arkivmodell (nåværende)	Foreslått modell ("Joikens hjem")
Fokus	Bevaring av objekt (fil/bånd)	Bevaring av relasjon (subjekt/innhold)
Metadata	Generiske, statiske, ofte feil	Dynamiske, crowdsourcet, slektsbaserte
Tilgang	Passiv ("Du må søke")	Proaktiv ("Vi kommer til deg")
Lokasjon	Sentralisert (Oslo/Mo i Rana)	Desentralisert (Sápmi/Digitalt)
Ideologi	Nasjonalt eierskap, åpenhet	Urfolks eierskap, gradert tilgang
Metode	Katalogisering på kontor	Navne-dugnad i felt

Denne tabellen oppsummerer det fundamentale skiftet som Vedlegg 3 argumenterer for. Det er en overgang fra passiv lagring til aktiv forvaltning, der målet ikke bare er at filen skal overleve, men at *kulturen* skal overleve.

VEDLEGG 4 - Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 4 - Råderetten

4.1. Innledning: Et epistemologisk veiskille i kulturforvaltningen

Analysen av Vedlegg 4 «Råderetten» i styringsdokumentet *Joikens hjem – En plan for handling* markerer et fundamentalt skifte i tilnærmingen til forvaltning av samisk kulturarv. Dokumentet representerer ikke bare en administrativ plan for institusjonsbygging, men fungerer som et manifest for juridisk og ontologisk selvbestemmelse i et felt preget av historisk asymmetri. Kjernen i analysen dreier seg om det dype spenningsforholdet mellom det etablerte norske rettssystemet, primært representert ved Åndsverkloven og internasjonale opphavsrettskonvensjoner som Bernkonvensjonen, og den tradisjonelle samiske rettsoppfatningen (*sámi riekti*).

Vedlegg 4 identifiserer et «usynlig gap» mellom disse to rettsordenene, en diagnose som finner gjenklang i nyere retts sosiologisk forskning og statlige utredninger som *NOU 2025:7 Musikklandet*. Dette gapet er ikke av rent juridisk-teknisk karakter, men berører dype ontologiske forskjeller i forståelsen av eierskap, skapelse og relasjoner mellom mennesker og immaterielle uttrykk. Der den vestlige jussen opererer med et individfokusert, eksklusivt eierskapsbegrep knyttet til verkskapelse, bygger samisk sedvanerett på relasjonelle, kollektive og kontekstuelle prinsipper. Denne rapporten foretar en uttømmende analyse av diagnosen, perspektivering og de foreslåtte tiltakene i Vedlegg 4, og integrerer innsikter fra relevante rettsteoretiske og kulturanalytiske kilder for å belyse kompleksiteten i dette feltet.

Dokumentet *Joikens hjem* postulerer at dagens forvaltningsregime utøver en form for epistemologisk vold mot den samiske kulturen ved å tvinge dens unike uttrykksformer inn i kategorier som ikke rommer dem. Begrepet epistemologisk vold refererer her til undergravingen eller utslettelsen av et kunnskapssystem til fordel for et annet, dominerende system. I denne konteksten manifesterer det seg gjennom at samiske rettighetshavere må tilpasse seg norske juridiske definisjoner som bryter med deres egen kulturelle logikk for å oppnå rettsvern eller økonomisk kompensasjon. Formålet med denne analysen er å dekonstruere disse mekanismene og vurdere levedyktigheten til de foreslåtte løsningene, spesielt etableringen av «Joikens hjem» som en institusjonell megler («interface») mellom statlig rett og samisk sedvanerett.

4.2. Diagnostisering av rettstilstanden: Det usynlige gapet

4.2.1 Den rettslige asymmetrien og tvungen assimilering

Grunnlaget for analysen i Vedlegg 4 er observasjonen av en systemisk svikt i møtet mellom joikere og det norske rettighetsapparatet. Dokumentet beskriver en situasjon preget av «tvungen assimilering» på skjema-nivå. Når en samisk utøver ønsker å registrere en personjoik (*luohti*) hos forvaltningsorganisasjonen TONO for å sikre seg vederlag, tvinges vedkommende inn i kategorier som «komponist» og «tekstforfatter». Dette utløser en juridisk

og etisk dissonans som har vidtrekkende konsekvenser.

I henhold til Åndsverkloven § 2 oppstår opphavsretten hos den som skaper åndsverket. Dette forutsetter et aktivt subjekt (kunstneren) som former et passivt objekt (verket). Denne modellen passer godt for den romantiske kunstneren som skaper *ex nihilo* (ut av intet), men den kolliderer med den tradisjonelle samiske forståelsen av joikens opprinnelse. Som påpekt av forskere som Ánde Somby og Stéphane Aubinet, er joiken ikke bare en refleksjon eller en komposisjon, men en autonom størrelse som «hentes frem» snarere enn å komponeres i vestlig forstand.⁴ Eierskapet til en personjoik oppfattes tradisjonelt å ligge hos den som blir joiket (objektet), eller i relasjonen mellom joikeren og den joikede.

Når systemet krever at joikeren skal signere som eneeier av verket, oppstår det et moralsk dilemma. Joikeren må velge mellom å lyve på skjemaet for å få betalt, eller å respektere tradisjonen og dermed avstå fra rettigheter og inntekt. Dette dilemmaet illustrerer hvordan juridiske strukturer kan fungere assimilerende selv når intensjonen er beskyttelse. Det tvinger samiske aktører til å internalisere en vestlig eiendomslogikk som er fremmed for deres kultur, noe som over tid kan føre til at den tradisjonelle rettsoppfatningen forvitrer.

4.2.2 TONO-Paradokset: Særregler i teori og praksis

Det er vesentlig å nyansere bildet ved å trekke inn at TONO faktisk har etablert særregler for joik. Ifølge TONOs egne retningslinjer aksepterer de at personlige joiker kan registreres med den joikede som rettighetshaver. Dette er i prinsippet en radikal anerkjennelse av samisk rettsoppfatning innenfor et ellers rigid system. Forutsetningene er at den som skrev joiken bekrefter eierskapet til den joikede, at den joikede er eller blir medlem av TONO, og at joiken er fremført offentlig.

Analysen i Vedlegg 4, støttet av TONOs egne uttalelser, viser imidlertid at denne særregelen benyttes i relativt liten grad. Dette gapet mellom teoretisk mulighet og praktisk anvendelse utgjør det vi kan kalle «TONO-paradokset». Det indikerer at problemet stikker dypere enn bare manglende regler; det handler om strukturell tilgjengelighet og kulturell fremmedgjøring. Kravet om at en eldre person som blir joiket (f.eks. en bestemor i Kautokeino) skal melde seg inn i en forvaltningsorganisasjon i Oslo, fylle ut skjemaer og forholde seg til et byråkrati, representerer en betydelig barriere.

Videre adresserer ikke TONOs særregel fullt ut kompleksiteten i kollektivt eierskap eller joiker knyttet til landskap og dyr, hvor «eieren» ikke er et juridisk subjekt som kan bli medlem av TONO. I slike tilfeller faller joiken tilbake til standardmodellen eller blir stående uregistrert. Dette understreker behovet for en mer sofistikert mellominstans som kan håndtere disse nyansene på vegne av fellesskapet, slik «Joikens hjem» foreslås å gjøre gjennom funksjonen «System-forhandleren».

4.2.3 Økonomisk lekkasje og kulturell slitasje

Konsekvensen av den rettslige dissonansen er målbar og alvorlig. Vedlegg 4 dokumenterer en betydelig «underregistrering» av samisk musikk.¹ Mange tradisjonsbærere velger å stå utenfor rettighetssystemet fordi det oppleves som fremmed eller uetisk å kreve eierskap til noe man forvalter på vegne av slekten. Dette resulterer i en systematisk økonomisk overføring fra det samiske samfunnet til storsamfunnet, en form for «negativ redistribusjon».

Når samisk musikk spilles på radio eller brukes offentlig uten at verkene er registrert, blir vederlagsmidlene som genereres ikke utbetalt til de samiske skaperne. I stedet går de inn i TONOs generelle pott og fordeles til andre rettighetshavere basert på statistikk og fordelingsnøkler som ofte favoriserer vestlige, populærkulturelle sjangre. Dette svekker næringsgrunnlaget for samisk musikk, et poeng som utdypes i Vedlegg 8 i handlingsplanen. Det skaper en situasjon der samisk kultur genererer verdi som høstes av andre, noe som har klare paralleller til historisk ressursutnyttelse i koloniale kontekster.

I tillegg til de økonomiske tapene, fører rettsforvirringen til kulturell slitasje og interne konflikter. Vedlegg 4 trekker frem arveoppgjør som et kritisk punkt. Etter norsk arvelov går rettighetene til et åndsverk til barna. I samisk tradisjon er det ikke gitt at barna automatisk arver retten til å forvalte en joik; kanskje skal den tilbakeføres til en bredere slektskrets, eller kanskje skal den «hvile» og tas ut av bruk av respekt for den avdøde. Når norsk lov trumfer disse sedvanene, kan det oppstå dype konflikter som river opp sosiale bånd i siidaen og svekker tilliten til rettssystemet.

4.3. Teoretisk rammeverk: Rettspluralisme og ontologisk konflikt

4.3.1 Rettspluralisme som analytisk linse

For å forstå dybden i analysen som presenteres i *Joikens hjem*, er det nødvendig å anvende teorien om rettspluralisme. Rettspluralisme defineres som sameksistensen av to eller flere rettsordener innenfor samme sosiale felt. I Sápmi eksisterer statens lov (*Hard Law*) side om side med samisk sedvanerett (*Customary Law*). Denne sameksistensen er imidlertid ikke harmonisk eller likeverdig.

Problemet som Vedlegg 4 adresserer, er at statens lov har hegemoni. Norsk rettspositivisme anerkjenner i liten grad samisk sedvanerett som en selvstendig rettskilde på immaterialrettens område, til tross for at Høyesterett i andre sammenhenger (f.eks. reindrift og landrettigheter) har lagt betydelig vekt på sedvanerett. Dokumentet *Joikens hjem* argumenterer implisitt for en anerkjennelse av det sterke rettspluralisme-perspektivet, der samisk rett ikke bare er en lokal variant som må tilpasses norsk lov, men et selvstendig rettssystem med egen indre logikk og gyldighet.

Internasjonal forskning på urfolksrett understreker behovet for å «indigenisere» immaterialretten for å beskytte tradisjonell kunnskap og kulturelle uttrykk.¹¹ Dette innebærer å anerkjenne at urfolks rettssystemer ofte er basert på kollektive forpliktelser og forvalteransvar snarere enn individuelle rettigheter. Ved å ignorere dette aspektet, risikerer staten å bryte med sine folkerettslige forpliktelser om å sikre urfolks kultur, slik det blant annet

fremgår av FNs erklæring om urfolks rettigheter.

4.3.2 Relasjonell ontologi vs. individuell autonomi

Kjernen i konflikten mellom norsk lov og samisk tradisjon er ontologisk. Den vestlige opphavsretten bygger på opplysningstidens ideal om det autonome individet som skaper noe nytt og originalt. Verket løsrives fra skaperen og blir et omsettelig objekt i et marked, en vare som kan kjøpes, selges og lisensieres. Denne tingsliggjøringen av kulturen står i skarp kontrast til den samiske forståelsen.

Samisk rettsoppfatning, slik den kommer til uttrykk i joiketradisjonen, er basert på en relasjonell ontologi. En personjoik *er* personen. Å joike noen er å fremkalle deres nærvær, å gjøre dem tilstede i øyeblikket. I dette perspektivet er joiken et subjekt, ikke et objekt. Man kan ikke eie et annet menneske; man kan bare stå i relasjon til dem. Stéphane Aubinet beskriver i sin forskning joiken som en «gave mottatt fra omgivelsene» snarere enn en besittelse.

Somby har i sin forskning på juss og retorikk utdypet dette ved å påpeke at joiken er en informasjonsbærer og et kommunikasjonsmedium som binder sammen fortid, nåtid og landskap. Han beskriver joikeren som en «stemme for naturen» og understreker at joiken har en kunstnerisk autonomi som går utover ren imitasjon. Når lovverket reduserer dette komplekse kommunikasjonssystemet til et «musikkverk» på linje med en kommersiell poplåt, begås det en kategorifeil. Denne feilen stripper joiken for dens sosiale, spirituelle og rettslige funksjon som bindeledd i det samiske samfunnet.

4.3.3 Epistemologisk vold og behovet for mottiltak

Begrepet «epistemologisk vold» (*epistemic violence*) er sentralt for å forstå alvoret i situasjonen. Det beskriver en prosess der et dominerende kunnskapssystem undertrykker eller delegitimerer andre måter å forstå verden på. I juridisk forstand skjer dette når samiske rettsbegreper oversettes til norske begreper og i prosessen mister sin opprinnelige mening og kraft.

Når en joiker må krysse av for «komponist» i stedet for «formidler» eller «mottaker», tvinges vedkommende inn i en vestlig erkjennelsesmodell. Dette er ikke bare en formalitet; det er en handling som over tid endrer hvordan joiken forstås av utøverne selv. Det fører til en internalisering av den vestlige modellen, der joiken går fra å være en relasjonell praksis til å bli en vare. *Joikens hjem* foreslår derfor ikke bare å flikke på systemet, men å etablere en institusjon som kan fungere som en «buffer» og «oversetter» mellom systemene. Dette er en strategi for å gjenvinne epistemologisk suverenitet og stoppe den gradvise utvanningen av samisk rettsforståelse.

4.4. Funksjonsanalyse av foreslåtte tiltak

Vedlegg 4 lanserer tre hovedfunksjoner for å håndtere rettighetsproblematikken: Kontrakts-laboratoriet, Førstelinen og System-forhandleren. Disse funksjonene utgjør den operative kjernen i strategien for å harmonisere juss og tradisjon.

4.4.1 Kontrakts-laboratoriet: Soft law som strategisk verktøy

Forslaget om et «Kontrakts-laboratorium» innebærer at institusjonen skal utvikle standardkontrakter og privatrettslige avtaler som simulerer samisk rettsoppfatning innenfor rammene av norsk avtalefrihet. Dette er en pragmatisk tilnærming som utnytter handlingsrommet i norsk privatrett.

Selv om Åndsverkloven sier at opphaveren eier verket, hindrer ikke loven opphaveren i å inngå en avtale om å dele inntektene eller styringsretten med andre (f.eks. den joikede eller siidaen). Ved å utvikle juridiske maler for slike avtaler – for eksempel en «Samtykke-erklæring for personjoik» – skaper *Joikens hjem* en form for «Soft Law». Dette er regler som ikke er vedtatt av Stortinget, men som likevel får normativ kraft gjennom bruk og bransjestandardisering.

Dette grepet gir umiddelbar virkning uten at man må vente på tidkrevende og usikre lovendringsprosesser. Det gir fleksibilitet til å tilpasse avtalene til lokale variasjoner og spesifikke familieforhold, noe en nasjonal lov vanskelig kan gjøre. Prosessen med å signere en slik kontrakt har også en bevisstgjørende effekt; den tvinger partene til å reflektere over de etiske og tradisjonelle forpliktelsene knyttet til joiken.

Det ligger imidlertid en risiko i privatiseringen av retten. Hvis staten ikke lovfester rettighetene, blir beskyttelsen avhengig av at den enkelte kunstner er villig til å signere en frivillig kontrakt. Videre kan innføringen av skriftlige kontrakter i nære sosiale relasjoner oppleves som en byråkratisering av mellommenneskelige forhold. Det kan virke fremmedgjørende å måtte ha «advokatpapirer» for å joike et familiemedlem, og kan potensielt hemme den spontane kulturutøvelsen. Til slutt er håndhevelsen et åpent spørsmål: Hvem skal følge opp brudd på disse kontraktene? Har «Joikens hjem» ressurser til å bistå i tvister, eller må slekten selv gå til domstolene?

4.4.2 Førstelinjen: Juridisk lavterskeltilbud

Funksjonen som «Førstelinjen» skal tilby gratis juridisk rådgivning til samiske utøvere i møte med kommersielle aktører.

Maktforholdet i musikkbransjen er sterkt asymmetrisk. Store plateselskaper, filmprodusenter og tech-selskaper rår over betydelige juridiske ressurser, mens den enkelte joiker ofte står alene uten spesialisert kompetanse. Tradisjonelt har dette ført til at samiske utøvere har inngått ugunstige avtaler, gitt fra seg rettigheter (*buy-out*) eller blitt utnyttet kommersielt uten adekvat kompensasjon.

Institusjonalisert rettshjelp fungerer som en nødvendig motvekt til markedskreftene. Det sikrer at samiske interesser blir representert profesjonelt og at utøverne forstår konsekvensene av avtalene de signerer. Over tid vil denne funksjonen også bidra til kompetansebygging i feltet, ved å akkumulere kunnskap om fallgruver og beste praksis. Juristen i «Joikens hjem» må inneha en dobbelkompetanse: beherskelse av både juss og samisk kultur. En slik «kulturjurist» vil kunne veilede klienten ikke bare mot økonomisk profitt, men også mot ivaretagelse av immaterielle verdier som ære, omdømme og relasjoner til landskapet.

4.4.3 System-forhandleren: Lobbyisten mot TONO og WIPO

Den tredje funksjonen er å arbeide strukturelt for systemendringer, både nasjonalt mot TONO og internasjonalt mot WIPO.

Målet er å formalisere samarbeidet med TONO for å gjøre eksisterende særregler mer tilgjengelige og effektive. Dette kan innebære administrative forenklinger, informasjonskampanjer og utvikling av digitale løsninger som støtter samisk registrering. Videre er det aktuelt å forhandle om egne fordelingsnøkler for «tradisjonell joik» der opphaver er ukjent eller kollektiv. I stedet for at disse midlene forsvinner i det store sluket, bør de kanaliseres til et dedikert samisk fond – Joikefondet – som kan reinvesteres i kulturen.

WIPO (World Intellectual Property Organization) arbeider med å utvikle internasjonale instrumenter for beskyttelse av tradisjonell kunnskap (TK) og tradisjonelle kulturelle uttrykk (TCEs). Dokumentasjon fra WIPO identifiserer et klart behov for at urfolk selv skal ha enerett til å bestemme over bruk av sine kulturelle uttrykk, for å forhindre støtende bruk og utvanning av kulturell verdi («intangible capital»).

Dagens IPR-system (Intellectual Property Rights) er utilstrekkelig fordi det ofte krever en identifiserbar individuell opphaver, krav til originalitet og fiksering (nedtegning). Tradisjonell joik, som ofte er kollektiv, muntlig overlevert og eldre enn vernetiden, faller utenfor. *Joikens hjem* skal fungere som det samiske samfunnets ekspertorgan i disse prosessene, og posisjonere Sápmi som en ledende aktør i utviklingen av internasjonale standarder for urfolksrettigheter.

Tabell 6 illustrerer de fundamentale forskjellene mellom de to rettssystemene som *Joikens hjem* søker å bygge bro mellom.

4.5. Dybdeanalyse: Forholdet mellom juss og tradisjon

4.5.1 Harmoniseringsproblemet: Kan to verdener møtes?

Et sentralt spørsmål i analysen er om det i det hele tatt er mulig å harmonisere norsk lov og samisk tradisjon, eller om de er inkommensurable (uforenlige) størrelser. Norsk lov er binær og universell, mens samisk tradisjon er kontekstuell og situasjonsbestemt. Å forsøke å kodifisere flytende sosiale normer inn i rigide lovparagrafer innebærer en risiko for å miste essensen av tradisjonen.

Vedlegg 4 velger likevel en harmoniseringsstrategi. Dokumentet erkjenner realpolitisk at staten har suverenitet, og at man ikke kan melde seg ut av det norske rettssystemet. Løsningen blir derfor å skape «lommer» av samisk rettsforståelse innenfor systemet.

«Kontrakts-laboratoriet» er nettopp et slikt forsøk på å oversette samisk etikk til juridisk kode. For eksempel kan en klausul som forbyr bruk av en joik i alkoholreklame være en juridisk formalisering av en etisk norm om verdighet.

4.5.2 Fra eiendomsrett til forvalteransvar

Et viktig begrepsmessig skifte som foreslås i analysen, er overgangen fra «eiendomsrett» (*ownership*) til «råderett» eller «forvalteransvar» (*stewardship*). I samisk tradisjon eier man

Tabell 6: Sammenligning av Rettsoppfatninger

Dimensjon	Norsk Åndsverklov (Lex scripta)	Samisk sedvanerett (Lex non scripta)	Løsning i "Joikens hjem" (Vedlegg 4)
Eierskap	Individuelt (Opphaver som skaper)	Relasjonelt (Objekt/Fellesskap som eier)	Privatretslige avtaler om delt eierskap/forvaltning.
Oppstilling	Skapelse (Krav til originalitet)	Gjenoppdagelse/gave ("hentet frem")	Anerkjenne "tradisjonell joik" som egen verkstype.
Varighet	70 år etter opphavers død	Evigvarende (så lenge slekten/minnet lever)	Etisk forvaltning utover lovens vernetid via institusjonen.
Fokus	Økonomisk utnyttelse / Vern mot kopiering	Sosial funksjon / Vern mot misbruk (ære/integritet)	"Trafikklysmoell" for etisk tilgangsstyring (Vedlegg 10).
Subjekt	Kunstneren er subjektet, verket er objekt.	Joiken er subjektet (levende vesen/relasjon).	Behandle joik med "Duty of Care" (Omsorgsplikt).

ikke en joik på samme måte som man eier en fysisk gjenstand. Man har mottatt den gjennom en relasjon, og med mottakelsen følger et ansvar for å forvalte den på en måte som respekterer giveren (naturen, personen, forfedrene).

Dette perspektivet samsvarer med moderne teorier om allmenninger (*commons*) og kollektive rettigheter. *Joikens hjem* posisjonerer seg som en institusjonell forvalter av denne allmenningen, en garantist for at forvalteransvaret opprettholdes selv når presset fra markedskreftene øker. Dette er et brudd med den nyliberale tendensen til å privatisere all kultur, og representerer en alternativ modell for kulturforvaltning.

4.5.3 Risikoen for essensialisering og stagnasjon

En iboende risiko ved å institusjonalisere sedvaneretten er at man kan komme til å fryse tradisjonen fast i en bestemt form. Hvem har definisjonsmakten over hva som er «riktig» samisk rettsoppfatning? Er det de eldste i reindriften? Hva med sjøsamere, eller urbane samere?

Hvis «Joikens hjem» og Det Etske Rådet definerer reglene for strengt basert på fortidens normer, kan det hemme nyskaping og eksperimentering. En ung samisk rapper som samler joik på nye måter, kan risikere å bli sanksjonert av «tradisjonspolitiet». Vedlegg 4 diskuterer denne risikoen under «Vekting og strategiske valg», og konkluderer med at behovet for *vern* mot utvanning og misbruk i dagens situasjon veier tyngre enn risikoen for konservatisme.¹ Dette er et bevisst verdibasert valg begrunnet i kulturens sårbarhet i møte med globalisering og digitalisering.

4.6. Datasuverenitet og fremtidige utfordringer

Analysen av Vedlegg 4 må ses i sammenheng med Vedlegg 5 («Uværet» - digitale trusler) for å forstå det fulle bildet. I en tid med kunstig intelligens (KI) og generativ teknologi blir spørsmålet om råderett akutt.

4.6.1 KI og Det Digitale Ranet

Når KI-modeller skrapet nettet for treningsdata, respekterer de verken samisk sedvanerett eller nyanser i opphavsretten. De forholder seg kun til teknisk tilgjengelighet. Hvis samisk musikk ikke er juridisk beskyttet – for eksempel fordi den defineres som «gammel folkemusikk» i det offentlige domene (Public Domain) – er den fritt vilt for teknologigigantene. Dette representerer en ny form for kolonialisme, «datakolonialisme», der råvaren er kulturelle data.

Strategisk innebærer dette at arbeidet i Vedlegg 4 med å etablere eierskap og rettigheter er en absolutt forutsetning for digitalt vern. Man kan ikke nekte en KI å bruke en joik hvis man ikke kan peke på hvem som eier den. «Joikens hjem» foreslår derfor å bruke lisensiering og digitale kontrakter (*Click-wrap agreements*) for å håndheve råderetten i det digitale rom.¹ Dette kobler det juridiske arbeidet direkte til teknologisk suverenitet.

4.6.2 WIPO og Internasjonalt Vern

På den internasjonale arenaen er behovet for beskyttelse mot støtende og uautorisert bruk sentralt. WIPO-dokumentene viser at urfolk opplever at deres kulturelle uttrykk misbrukes kommersielt på måter som krenker deres verdier.⁴ Dette kan være bruk av hellige symboler på suvenirer, eller bruk av joik i kontekster som oppleves som respektløse.

«Joikens hjem» skal bruke sin posisjon til å fremme samiske interesser i WIPO-forhandlingene, med mål om å etablere bindende internasjonale regler som forplikter stater til å respektere urfolks rett til å kontrollere bruken av sin kulturarv. Dette er en langsiktig strategi som plasserer Sápmi i frontlinjen av den globale urfolkskampen for immaterielle rettigheter.

4.7. Komparativ analyse: Lærdommer fra andre urfolk

Rapporten trekker linjer til internasjonale erfaringer for å validere strategien. Maoriene i New Zealand og ulike urfolksgrupper i Nord-Amerika har kommet lenger i å utvikle juridiske mekanismer for beskyttelse av immateriell kulturarv. Maoriene har for eksempel etablert egne varemerker (*Toi Iho*) for å sertifisere autentisk maori-kunst, og har fått gjennomslag for at visse kulturelle uttrykk ikke kan registreres som varemerker av tredjeparter uten samtykke.

Forskjellen er at mens maoriene ofte har egne stammestrukturer (*Iwi*) som er anerkjent som juridiske subjekter som kan eie rettigheter kollektivt, må samene i Norge ofte operere gjennom foreninger eller som individer. Norsk rett har i liten grad anerkjent siidaen som et juridisk subjekt med partsevne i denne typen saker. «Joikens hjem» er tenkt å fylle rollen som det kollektive juridiske subjektet som siida-strukturen tradisjonelt hadde, men som mangler i dagens selskapsrett. Dette er en innovativ organisatorisk tilpasning for å gjøre tradisjonelle strukturer operative i et moderne rettssamfunn.

4.8. NOU 2025:7 og det politiske mulighetsrommet

Utgivelsen av *NOU 2025:7 Musikklandet* representerer et vendepunkt som gir Vedlegg 4 fornyet aktualitet og politisk tyngde. Utredningen, som er den første helhetlige gjennomgangen av musikkfeltet i Norge, inneholder et eget kapittel om samisk musikk (kapittel 5).

4.8.1 Statlig erkjennelse av systemsvikt

Det mest oppsiktsvekkende med NOU-en er at staten selv erkjenner at det generelle virkemiddelapparatet ikke treffer det samiske feltet godt nok.² Utvalget anbefaler eksplisitt flere av tiltakene som *Joikens hjem* foreslår:

- Etablering av et institusjonelt hjem for joik.
- Etablering av en egen rettighetskategori for joik.
- Opprettelse av et joikefond.

Dette betyr at Sametingets diagnose nå er validert av et statlig utvalg. Det endrer dynamikken fra å være en kamp *mot* staten til å bli en forhandling om *implementering* av felles mål.

Vedlegg 9 «Avtalen» i handlingsplanen tar nettopp utgangspunkt i dette, og skisserer hvordan «Joikens hjem» skal være verktøyet staten trenger for å oppfylle sine egne anbefalinger.

4.8.2 Kirken og forsoningen

Også Den norske kirke har engasjert seg i høringen til NOU-en, og støtter tiltakene for å styrke samisk musikk som en del av forsoningsprosessen. Dette peker på at rettighetskampen også har en moralsk dimensjon knyttet til oppgjøret med fornorskningspolitikken. Etableringen av «Joikens hjem» og sikring av rettigheter til joik kan ses som et reparerende tiltak, en form for kulturell oppreisning som er nødvendig for å gjenopprette tilliten mellom staten og det samiske folket.

4.9. Konklusjon og anbefalinger

Analysen av Vedlegg 4 «Råderetten» i dokumentet *Joikens hjem* viser at dokumentet adresserer en av de mest komplekse og betente utfordringene i samisk kulturpolitikk: Kollisjonen mellom to uforenlige rettssystemer i en tid med rask teknologisk endring.

Hovedfunn i analysen:

1. **Diagnosen er presis og validert:** Beskrivelsen av det «usynlige gapet» og den økonomiske/etiske dissonansen i møte med TONO og Åndsverkloven er godt underbygget av både empiri fra feltet og eksterne kilder som NOU 2025:7.
2. **Løsningene er pragmatiske, men dristige:** Forslaget om å bruke privatrettslige avtaler («Soft Law») for å omgå lovens mangler er innovativt og handlekraftig. Det tytter definisjonsmakten fra venterommet i Justisdepartementet til Sápmi.
3. **Institusjonalisering er tvingende nødvendig:** Enkeltindividet kan ikke bære byrden med å harmonisere lov og tradisjon alene. Det kreves en spesialisert institusjon («Joikens hjem») med juridisk og kulturell spisskompetanse for å ivareta disse rettighetene kollektivt.

4. **Etikk trumfer juss:** Strategien vektlegger tydelig at samisk sedvanerett og etikk må ha forrang i interne forhold, selv om norsk lov sier noe annet. Dette er en form for de facto selvbestemmelse som utfordrer statens rettsmonopol på en konstruktiv måte.

Implikasjoner for fremtiden:

Realiseringen av tiltakene i Vedlegg 4 vil kreve betydelige ressurser og politisk vilje. Det vil kreve at staten aksepterer at «Joikens hjem» opererer med et mandat som utfordrer den nasjonale enhetskulturen på rettsfeltet. Dersom planen lykkes, vil den kunne danne presedens for hvordan urfolkskunnskap forvaltes i moderne rettsstater globalt. Det markerer slutten på en tid der samisk kultur var «folklore» til fri benyttelse, og starten på en tid der den er en forvaltet ressurs med klare rettigheter, grenser og en sterk institusjonell ryggrad.

«Råderetten» handler i siste instans ikke om juss, men om makt: Makten til å definere hvem vi er, hva vi eier, og hvordan arven skal bringes videre til kommende generasjoner. Denne analysen er basert på dokumentet "Joikens hjem – En plan for handling" (spesielt Vedlegg 4), samt støttelitteratur om samisk rett, opphavsrett, urfolkskunnskap og NOU 2025:7 referert i kildematerialet.

Tabell 7: Funksjonsanalyse av tiltak

Funksjon	Problem som løses	Mekanisme	Forventet Effekt
Kontrakts-laboratoriet	Manglende kategorier i loven for samiske relasjoner.	Utvikle standardkontrakter ("Soft Law") og samtykkeerklæring er.	Juridisk trygghet som respekterer tradisjon og etikk.
Førstelinjen	Asymmetrisk maktforhold i møte med kommersiell bransje.	Gratis, spesialisert juridisk rådgivning for utøvere.	Bedre avtaler, mindre rettighetstap (buy-out), økt bevissthet.
System-forhandleren	Strukturell diskriminering i systemer som TONO/WIPO.	Lobbyvirksomhet, faglig representasjon og forhandlinger.	Endring av fordelingsnøkler, internasjonalt vern og anerkjennelse.

VEDLEGG 5: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 5 - Uværet

Vedlegget utdyper det teknologiske og juridiske fundamentet for kapittelet «Uværet». Der kapittelet om råderett primært behandler rettighetsforvaltning innenfor etablerte opphavsrettslige spor, analyserer dette vedlegget en mer strukturell risiko: digital appropriasjon gjennom systematisk innhenting og gjenbruk av samiske kulturuttrykk som treningsgrunnlag for generativ kunstig intelligens. Poenget er ikke at teknologien i seg selv er ny, men at ressursen som utvinnes har skiftet karakter. I det som ofte beskrives som datakoloniale trekk ved samtidskapitalismen, er data om menneskelig liv og kultur blitt en primær innsatsfaktor for økonomisk verdiskaping, også når dataene er hentet uten reell forhandlingsmakt på den andre siden (Couldry og Mejias 2019). Når samiske lydspor, stemmer og stiltrekk sirkulerer digitalt, kan de bli råstoff for modeller som senere tilbyr «samisksounding» generering som standardisert tjeneste.

Konsekvensen er at «Joikens hjem» må forstås som mer enn et arkiv- og kulturtiltak: institusjonen må også utformes som en styringsmekanisme for samiske data og samiske kulturdata, i tråd med prinsipper for urfolks data-suverenitet og data governance (Kukutai og Taylor 2016; Carroll et al. 2020).

Et sentralt empirisk utgangspunkt er at generative modeller typisk bygges på storskala innsamling av digitalt tilgjengelig materiale, ofte uten full åpenhet om datasett, filtrering, rettighetsstatus og provenance. Kritikken av slik «skraping» er godt dokumentert på tekstsiden, både teknisk og normativt, gjennom analyser av hvordan store datasett fra nettet brukes i modelltrening, og hvilke skadevirkninger som følger av manglende sporbarhet og samtykke (Bender et al. 2021). For lyd- og musikkgenerering er innsynet ofte enda svakere, og dette er en del av grunnen til at EU nå regulerer «general-purpose AI» med krav til dokumentasjon og informasjon, med gradvis ikrafttredelse og anvendelse frem til 2. august 2026 (Regulation (EU) 2024/1689, art. 113).

I norsk kontekst forsterkes asymmetrien av hvordan digitalt kulturmateriale blir samlet inn, bevart og gjort tilgjengelig innenfor nasjonale ordninger som bygger på forskning, dokumentasjon og allmenn tilgang som begrunnelsesmodus. Pliktavleveringslova har som formål å sikre avlevering til nasjonale samlinger slik at materiale kan bevares og gjøres tilgjengelig som kildemateriale for forskning og dokumentasjon (pliktavleveringslova § 1). Lova gir også grunnlag for automatisk innsamling av materiale som er gjort allment tilgjengelig på internett, noe som i praksis betyr at digital tilgjengeliggjøring kan øke eksponeringen for maskinell innhøsting. For samiske institusjoner og kulturforvaltere skaper dette en spenning mellom et legitimt tilgjengelighetsideal og en ny trusselmodell der «åpent» også kan bety «trenbart».

Det som her kan omtales som «det stille ranet» består derfor ikke i én identifiserbar krenkelse, men i en kjede av små, vanskelige spor: materiale lastes ned, speiles, indekseres, inngår i datasett, og blir til statistiske representasjoner i modeller som senere produserer output uten at opprinnelsen lar seg ettergå. Når en tjeneste genererer en «Sámi-lignende joik», kan man sjelden verifisere hvilke kilder som er brukt, men fraværet av verifiserbarhet er i seg selv et styringsproblem: uten provenance kan man heller ikke etablere reelt samtykke, reell reservasjon eller reell kompensasjon.

Den andre trusselaksen gjelder stemmer, etterligninger og autentisitet. Voice cloning og syntetisk tale gjør det praktisk mulig å produsere lyd som for en vanlig lytter fremstår som menneskeskapt og «ekte». Studier av menneskers evne til å skille ekte fra syntetisk tale viser at lyttere ofte feiler, selv når de forsøker å lære seg kjennetegn ved deepfakes, og at feilmarginen er betydelig (Mai et al. 2023; omtalt i UCL-formidling). Når dette overføres til joik, rammer det ikke bare et estetisk marked, men et relasjonelt system. Joik fungerer i mange tradisjoner ikke som «sang om», men som «sang av» – en praksis der identitet, referanseobjekt og nærvær bindes sammen, og der det sosiale og kulturelle meningsinnholdet i stor grad bæres av relasjon og kontekst (Hanssen 2011; Ramnarine 2009; Graff 2024). Når syntetiske joiker sirkulerer uten tydelig markering, skapes en form for epistemisk usikkerhet som kan undergrave både tillit og autoritet i tradisjonen, særlig der joik også er knyttet til spirituell praksis og kulturell kontinuitet (Sharma Vassvik 2020).

På den juridiske siden oppstår et regulatorisk gap fordi en del av den operative modelltreningen i Europa kan støtte seg på unntak for tekst- og datautvinning (TDM). Etter DSM-direktivet artikkel 4 skal medlemsstatene ha et unntak for TDM for lovlig tilgjengelige verk, men unntaket gjelder bare dersom rettighetshaver ikke uttrykkelig har reservert seg; for innhold som er gjort offentlig tilgjengelig på nett, kan reservasjon skje ved «maskinlesbare midler» (Directive (EU) 2019/790, art. 4(3)). Dette betyr at en «opt-out»-logikk kan bli default for store mengder materiale som ikke har aktive forvaltere med teknisk og juridisk kapasitet til å reservere seg maskinlesbart. Samtidig står denne logikken i et dårlig forhold til urfolksrettslige normer om forhåndssamtykke og kollektiv beslutningsmyndighet. UNDRIP artikkel 19 forutsetter konsultasjon og samtykke i beslutninger som berører urfolk, og artikkel 31 slår fast retten til å bevare, kontrollere, beskytte og utvikle kulturarv, tradisjonell kunnskap og tradisjonelle kulturuttrykk (United Nations 2007). ILO 169 artikkel 6 forankrer konsultasjonsplikten med sikte på enighet (ILO 169, 1989). I praksis innebærer dette at et system der urfolk må «oppdage» og deretter reservere seg mot utvinning, treffer skjevt i forhold til rettens egen begrunnelse.

Det er her rammeverket Indigenous Data Sovereignty (IDS) blir relevant. IDS retter oppmerksomheten mot hvem som har autoritet til å bestemme over data som springer ut av urfolks folk, kunnskap og territorier, og det skiller mellom eierskap i snever forstand og styring i bredere forstand (Kukutai og Taylor 2016). CARE-prinsippene er et konkret uttrykk for dette: kollektiv nytte, autoritet til å kontrollere, ansvar og etikk settes som styringsmål for data-infrastruktur, også der en vestlig rettsorden ellers vil beskrive data som «åpne» eller «fritt tilgjengelige» (Carroll et al. 2020). I en slik forståelse er spørsmålet ikke bare «hvem kan få tilgang», men «på hvilke vilkår, til hvilke formål, og med hvilke forpliktelser til tilbakeføring, ansvarliggjøring og kulturell respekt».

I dette vedlegget kan Attalis analyse av musikkens politiske økonomi brukes til å forklare hvorfor akkurat joik er sårbar i møte med syntetisk produksjon. Når musikk går fra ritual og fremføring til reproduksjon, endres maktforholdet mellom utøver, medium og marked; og når produksjonen blir syntetisk, blir det mulig å masseprodusere «nye originaler» basert på statistiske trekk, uten at relasjon, situasjon og ansvar følger med (Attali 1985). Poenget er ikke at tradisjon skal fryses, men at joik som relasjonell praksis risikerer å bli løsrevet fra sine sosiale og normative forutsetninger dersom syntetiske substitutter får sirkulere uten tydelige grenser.

På bakgrunn av dette bør «Joikens hjem» gis tre sammenkoblede funksjoner, formulert som

styringsgrep snarere enn enkelttiltak. For det første må institusjonen fungere som en digital grensemekanisme som reduserer uautorisert utvinning og øker sporbarhet. Det innebærer kontrollert tilgang til høyoppløselig materiale, tydelige kontraktsvilkår som avskjærer maskinlæring som formål, og maskinlesbar reservasjon der materiale gjøres tilgjengelig på nett, nettopp fordi DSM-direktivets opt-out-struktur forutsetter «appropriate manner» og i nettkontekst «machine-readable means» (Directive (EU) 2019/790, art. 4(3)). I tillegg bør metadata-praksis bygges slik at samisk kulturell autoritet følger materialet, også når det kopieres eller siteres. Her er TK- og BC-label-systemet fra Local Contexts et relevant og etterprøvbart verktøy for å uttrykke lokalt fastsatte protokoller for tilgang, bruk og videre deling, og for å gjøre slik protokollinformasjon synlig i digitale infrastrukturer (Local Contexts, TK/BC Labels).

For det andre bør institusjonen etablere en autentiserings- og provenance-linje som gjør det enklere å skille menneskeskapt joik fra syntetiske imitasjoner i marked og offentlighet. Her er målet ikke å definere «ekte samisk» som estetisk essens, men å etablere et troverdig signal om menneskelig opphav, samtykke og kontroll. Klassisk økonomisk teori om informasjonsasymmetri tilsier at markeder uten troverdige signaler belønner lavkost-imitasjoner og presser ut kvalitetsprodukter (Akerlof 1970; Spence 1973). En «Sámi Verified»-ordning kan derfor forankres i dokumenterbare prosedyrer og teknisk signering av utgivelser, kombinert med en provenance-standard som kan følge filer gjennom redigering og distribusjon. C2PA-spesifikasjonen er et eksempel på en slik teknisk standard for innholdsproveniens og autentisitet, der endringer kan dokumenteres i en kjede og knyttes kryptografisk til signaturer (C2PA Specification). Samtidig må det understrekes at provenance-infrastruktur ikke «beviser sannhet», men reduserer tvil ved å gjøre manipulering og opprinnelse mer synlig, og derfor bør ses som komplement til etisk styring og institusjonell legitimitet, ikke som erstatning.

For det tredje bør «Joikens hjem» fungere som en rettspolitisk aktør i internasjonale prosesser som allerede arbeider med vern mot misbruk av tradisjonell kunnskap og tradisjonelle kulturuttrykk. WIPO-IGC har over tid utviklet utkast til bestemmelser om vern av både tradisjonell kunnskap og tradisjonelle kulturuttrykk mot misappropriasjon, i dialog med stater og urfolksrepresentanter (WIPO IGC Draft Provisions). Dette er et naturlig spor for å fremme at generativ modelltrening på urfolks kulturarv ikke behandles som «nøytral» datautvinning, men som bruk med krav til samtykke, vilkår og eventuell fordelingsmekanisme. Det samme gjelder UNESCO-sporet for immateriell kulturarv, der vern og overføring av levende praksiser står sentralt (UNESCO 2003).

Disse prosessene gir ikke i seg selv et umiddelbart forbud, men de gir normativt språk og institusjonelle arenaer som kan oversettes til bindende eller halvbindende standarder over tid.

Strategisk innebærer dette at vern må vektes tyngre enn ubegrenset åpenhet der risikoen for utvinning er høy, og at styring må vektes tyngre enn en ren integrering i generelle nasjonale kulturforvaltningslogikker. Pliktavleveringssystemets mål om bevaring og forskning er legitimt, men det er ikke konstruert for å håndtere kollektivt samtykke, kulturell sensitivitet og digitale utvinningslogikker på urfolks premisser (pliktavleveringslova § 1). Dette treffer også nyere norsk musikkpolitisk diskusjon, der behovet for kunnskapsbasert og flerstemt politikk løftes frem (NOU 2025:7). Ved å legge styring og protokoller til en samisk institusjon, reduseres risikoen for at samiske interesser blir en underkategori i et system som primært måler suksess i tilgang, volum og universell distribusjon.

Konklusjonen er at «Uværet» ikke bør beskrives som fremtidsspekulasjon, men som en pågående omforming av rammevilkårene for samisk immateriell kultur. Når treningsregimer og syntetisk produksjon skalerer, blir fravær av provenance, fravær av samtykke og fravær av styring en materiell trussel mot joikens sosiale og kulturelle funksjon. «Joikens hjem» kan møte dette ved å kombinere digital grensepraksis, autentiseringsinfrastruktur og internasjonal normbygging, forankret i IDS/CARE-tenkning og i folkerettslige normer om urfolks kontroll over kulturarv (Carroll et al. 2020; United Nations 2007).

VEDLEGG 6: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 6 - Siidaen

Dette vedlegget utdyper det organisatoriske og strategiske grunnlaget for kapittel 6 i handlingsplanen. Mens de foregående kapitlene har diagnostisert utfordringene i feltet (fragmentering, rettighetslekkasje, kompetansetap), presenterer dette vedlegget den strukturelle løsningen: etableringen av Joikens hjem organisert etter siida-prinsippet. Vedlegget redegjør først for hvorfor vi forkaster både den rene forvaltningsmodellen (direktorat) og den løse nettverksmodellen (frivillighet), før vi går i dybden på de åtte kjernefunksjonene institusjonen skal ivareta. Funksjonsanalysen er skrevet slik at hver funksjon eksplisitt svarer på hvem (agenter, adressater, partnere), hva (elementer og leveranser), hvordan (prosess), hvor (romlig utfoldelse), når (faseprofil) og hvorfor (begrunnelse og alternativvurdering).

6.1 DIAGNOSE OG ORGANISASJONSVALG

6.1.1 Diskusjon av observasjonsgrunnlag

Arbeidsgruppens mandat har vært å utrede en helhetlig plan. For å gjøre dette, har vi sammenholdt erfaringer fra feltet, gjennomgått eksisterende ordninger og institusjoner, og vurdert hvor i verdikjeden joik oftest mister støtte, rettslig kontroll og overføringskraft. Det metodiske grepet har vært å lese feltet som infrastruktur: ikke bare som enkeltutøvere og enkelttiltak, men som en kjede av nødvendige funksjoner som må finnes over tid, og som må kunne samarbeide uten at noen enkeltaktør bærer hele belastningen.

Vi observerer at de eksisterende samiske institusjonene opererer innenfor strengt definerte sektorer. Samisk Arkiv har et bevaringsmandat. Samisk Høgskole har et utdanningsmandat. Festivalene har et formidlingsmandat. Det vi ikke finner, er en aktør med mandat til å drive tverrsektoriell flyt. Det finnes ingen «los» som følger en joik fra arkivet (bevaring), via en lærling (læring), til en scene (formidling) og videre til rettighetsforvaltning (juss). Når en utøver beveger seg mellom disse siloene, faller vedkommende ofte mellom stolene fordi ingen har ansvar for helheten. Konsekvensen blir at feltet får mange tiltak, men få sammenhengende løp, og at kostnaden ved å “holde tråden” skyves over på den enkelte utøver eller familie.

Økonomisk analyse av feltet viser en ekstrem grad av prosjektavhengighet. Mens nasjonale institusjoner (som Nationaltheatret eller Den Norske Opera & Ballett) har rammebevilgninger som sikrer kontinuitet, må joikefeltet finansieres fra år til år. Dette fører til organisatorisk hukommelsestap. Kompetanse om for eksempel internasjonal rettighetsklarering bygges opp i et treårig prosjekt, for så å forsvinne når prosjektleder slutter. Feltet evner ikke å akkumulere administrativ kapital (know-how) over tid, og må i praksis betale læringskostnaden på nytt i hver budsjettperiode. Når infrastrukturen blir episodisk, blir også tryggheten episodisk, og dette rammer særlig tradisjonsbærere og de som ikke har kapasitet til å leve i søknads- og rapporteringsrytmer.

Gjennom samtaler med både tradisjonsbærere og moderne artister fremkommer et tydelig savn etter et «hjem». Tradisjonsbærerne savner et sted som kan ta imot kunnskap og materiale på en verdig og kontrollert måte, uten at de samtidig må “oversette” seg selv inn i fremmede kategorier. Unge artister savner et sted å henvende seg for praktisk veiledning, rettslige avklaringer, og profesjonell støtte som ikke krever at de allerede er etablert. Dagens system forutsetter at kunstnerne skal klare seg selv i et marked, men analysen peker i retning av at markedet for joik er umodent og trenger

strukturell støtte: et nav som gjør at kvalitet, vern og overføring ikke blir tilfeldigheter.

6.1.2 Perspektivering: Siida-modellen som organisatorisk svar

For å løse disse utfordringene har vi valgt å se bort fra den klassiske hierarkiske forvaltningsmodellen. I stedet har vi utviklet en modell basert på samisk tradisjonskunnskap kombinert med moderne klyngeteori. Kjernepoenget er at joik ikke bare er “innhold” som kan administreres på avstand, men et kunnskapssystem som er tett bundet til språk, relasjoner og sted. Når målet er varig overføring, må organisering speile denne bindingen, samtidig som den tilbyr profesjonell kapasitet der feltet i dag står alene.

I samisk reindrift er siidaen en organisasjonsform som balanserer autonomi og fellesskap. Den består av selvstendige enheter som samarbeider om felles infrastruktur. Overført til kulturfeltet betyr dette at Joikens hjem ikke skal være en «sjef» som styrer festivaler, miljøer og utøvere. Det skal være siida-isita: en institusjonell lederfunksjon som sørger for fellesgoder som ingen enkeltaktør klarer å bære alene, og som samtidig lar de autonome enhetene beholde egenart, autoritet og lokalt ansvar.

Teknisk kan dette beskrives som et kompetansenav. Små aktører blir mer robuste hvis de har tilgang til et sterkt senter som leverer spesialiserte tjenester (juss, arkiv, produsentledd, eksport, metodeutvikling). Dette frigjør de små aktørene til å drive med kjernevirksomheten, mens navet tar seg av det strukturelle: standarder, prosesser, rettighetsklarering, langsiktige relasjoner, og kapasitet som må holdes varm over tid. I denne modellen måles suksess ikke bare i kvantitative utdata, men i kvaliteten på infrastrukturen: om overføringslinjer virker, om rettigheter holdes, og om feltet tåler generasjonsskifte.

Et sentralt metodisk premiss er at joikens kunnskap ikke bare er estetikk, men en måte å kjenne og binde sammen identitet, minne og landskap. Når dette forvaltes gjennom løsrevne og kortsiktige ordninger, flyttes definisjonsmakt gradvis ut av samiske rom og inn i standardiserte rammer.

Siida-modellen er derfor valgt som en praktisk realisering av epistemologisk suverenitet: et grep som gjør det mulig å ivareta kontroll over materiale, språk, kontekst og bruksbetingelser, uten at dette må oversettes til et byråkratisk “minstekrav” hver gang feltet møter offentlige institusjoner. Innsikten støttes av nyere arbeider om samisk lyttings- og musikkpraksis (jf. Nicola Renzi 2025) og eldre beskrivelser av joikens sosiale funksjon (jf. Nils Jernsletten 1978).

6.2 DE 8 KJERNEFUNKSJONENE

6.2.1 Siida-modellens organisatoriske rammeverk

De åtte kjernefunksjonene skal leses som ett samlet system, ikke som åtte parallelle tiltak. Utgangspunktet er at joikfeltet i dag bærer en uforholdsmessig stor del av infrastrukturen som enkeltpersoner, familier og små miljø må løse alene: tilgang til materiale, rettighetsavklaringer, læring, produksjon, formidling og vern mot feilbruk. Siida-modellen gir en organisatorisk form der slike fellesfunksjoner kan ligge i et nav som er stabilt nok til å holde hukommelse og rutiner over tid, men samtidig fleksibelt nok til å tjene autonome aktører uten å erstatte dem.

Systemlogikken kan beskrives som en kjede med tilbakekoblinger. Dokumentasjonsforvalteren gjør materiale og kontekst tilgjengelig på kontrollerte vilkår. Kunnskapsbanken oversetter dette til begreper, læringsressurser og praksisnær orientering. Rekrutteringsmotoren omsetter

ressurser til faktiske læringsrelasjoner og rekruttering. Rettighetsvokteren ligger som en gjennomgående klarerings- og vernefunksjon som gjør at arkiv, læring, produksjon og formidling kan skje med tydelige grenser og legitime avtaler. Støtteapparatet tar ansvar for at kunstnerisk arbeid kan realiseres uten at utøvere slites ut av administrasjon, mens Synlighetsagenten gjør det mulig å møte offentlighet og internasjonale arenaer uten at joik presses inn i fremmede forventningsrammer. Helse og Joik åpner et særskilt bruksrom der joik kan inngå i helsefremmende praksiser under stramme etiske rammer. Kunstnerisk laboratorium sørger for nyutvikling på egne premisser, og fører erfaringene tilbake til kunnskaps- og læringsløypene slik at feltet ikke stivner.

6.2.2 Dokumentasjonsforvalteren (Repatrieringsenheten)

Målsetning: Å tilbakeføre, sikre og gjøre tilgjengelig samisk lydarv på en måte som respekterer relasjonelle rettigheter, kulturelle protokoller og familienes forvaltningsansvar. Funksjonen etablerer en varig ordning for identifikasjon, kontekstualisering, tilgangsstyring og omsorg for materialet.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er repatrieringsleder, arkivfaglig forvalter, metadata-/språkressurs, og en fast etisk vurderingsordning med tradisjonsbærere. Adressatene er familier, siidaer og lokalsamfunn, samt utøvere og undervisere som trenger materiale på kontrollerte vilkår. Partnerne er Nasjonalbiblioteket, museer, regionale arkiv og institusjoner som forvalter opptak gjort av eksterne aktører (radio, forskningsprosjekter, samlinger utenfor Norge).

Kjerneelementer og leveranser: Oppsporing av materiale; repatrieringsforhandling og teknisk overføring; kvalitetssikring og langtidslagring; kontekstualisering (hvem joikes, situasjon, språk, relasjon); tilgangsstyring med differensierte regimer (åpent, begrenset, lukket, familiebasert); tjeneste til feltet (bestillinger, lytting, utdrag); og kompetansebygging for lokale minneforvaltere. Leveransen er et repatriert og sikret arkiv med dokumentert praksis for etikk og tilgang.

Proporsjoner og samspill: I oppbygging bør tyngden ligge på oppsporing/forhandling og kontekstualisering/etikk; i drift flyttes tyngden mot forvaltning og henvendelser. Funksjonen leverer materiale og kontekst til Kunnskapsbanken og Mesterlære, og krever tett grensesnitt mot Rettighetsvokteren før materialet tas i bruk i produksjon, undervisning eller eksport.

Hvor i rommet: Innen hjemmets vegger skjer de mest sårbare leddene (lytting, gjenkjenning, tilgangsvalg). I det samiske rommet skjer normdannelse og forankring. I møte med nabofolkene foregår standard- og dataforhandlinger. I møte med verden oppstår repatrieringsarbeid mot utenlandske samlinger og diaspora.

Når: En ekspansiv oppbyggingsfase (typisk 2–4 år) etterfulgt av permanent drift med løpende mottak, revisjon av metadata og vedlikehold av tilgangsregimer.

Hvordan: Inntak/funn → foreløpig identifikasjon → relasjonell kartlegging → avklaring av forvaltningsrett → teknisk overføring → kontekst og metadata → tilgangsbeslutning med dokumentasjon → tjenesteleveranse → periodisk revisjon. Etisk stoppunkt ligger før publisering/utlevering og ved konflikt- eller sårbarhetsindikatorer.

Hvis eksempelvis en familie i Deatnu vet at en eldre slektning ble tatt opp på 1960-tallet.

Funksjonen sporer opptaket, forhandler overføring, og legger til kontekst gjennom familiens egne forklaringer. Deretter etableres et opplegg der opptaket kan lyttes til av familien, mens utdrag til undervisning krever særskilt beslutning.

Mulige utilsiktede virkninger: Retraumatisering kan oppstå ved lydmateriale som bærer smertefulle minner. Eierskapskonflikter kan oppstå når materiale «kommer hjem». Risiko reduseres gjennom frivillighet, forberedelse, sperremekanismer ved uenighet og en normalisert mekling via Rettighetsvokteren.

Hvorfor «Joikens hjem»?

Arkivinstitusjoner kan lagre, men kan ikke alene bære relasjonelle og etiske vurderinger som avgjør om materiale faktisk kan “komme hjem” på en god måte. Plasseringen i Joikens hjem gjør at forvaltningen skjer i en samisk tillitsramme, og at arkiv knyttes til læring, rettigheter og praksis.

6.2.3 Kunnskapsbanken (Ressurssenteret)

Målsetning: Å samle, systematisere og formidle kunnskap om joik på en måte som styrker språk, praksis og forståelse, uten å fryse tradisjonen til fast. Funksjonen skal oversette mellom taus praksiskunnskap, lokal tradisjon, fagterminologi og institusjonelle krav.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er redaksjonell forvalter, fagansvarlige for språk-/områdevarianter og en kvalitetssikringsordning med tradisjonsbærere og utøvere. Adressatene er lærere, elever, utøvere, produsenter, helsetjenester og forskere som trenger pålitelig og brukbar kunnskap. Partnerne er skoler, språksentre, universiteter og kunstinstitusjoner.

Kjerneelementer og leveranser: Kuratert grunnkorpus (begreper, sjangrer, regionale tradisjoner); undervisningsmoduler med progresjon; praksisveiledning (stemme, situasjon, etikk ved bruk av tradisjonsmateriale); kontekstmateriale om relasjoner og bruk; forskningsnære “brotekster”; og en revisjonsmekanisme som gjør at kunnskap kan korrigeres og nyanseres. Leveransen er et levende ressursbibliotek med tydelige bruksbetingelser.

Proporsjoner og samspill: Tyngden bør ligge på kuratering og kvalitet, med en tydelig andel til produksjon av læringsressurser og feltveiledning. Kunnskapsbanken tar imot materiale og kontekst fra Dokumentasjonsforvalteren, samarbeider med Mesterlære om læringsløp, og bruker Rettighetsvokteren for rettighetsklarering av utdrag. Den støtter Synlighetsagenten med presise fortellinger som tåler offentlighet.

Hvor i rommet: I hjemmet handler banken om støtte til praksis uten å institusjonalisere det private. I det samiske rommet skjer kjernekuratering og normdannelse. I møte med nabofolkene oversettes begreper og forventninger inn i skole og kultursektor. I møte med verden leveres presisjon uten å gjøre joik til dekor.

Når: Oppbygging krever et startkorpus og redaksjonell rytme; drift er permanent og iterativ (publiser → test i felt → revider).

Hvordan: Behov identifiseres → materiale samles/utvikles → kvalitetssikres i samisk ramme

→ rettighetsklarerer → publiseres med kontekst og vilkår → evalueres i bruk → revideres. Etisk stoppunkt ligger der pedagogikk risikerer å bli “oppskrift” uten situasjon.

Illustrerende eksempel: En musikk lærer i Tromsø ønsker å undervise om joik og trenger begreper, lydeksempler og metode som ikke eksotifiserer. Kunnskapsbanken leverer et undervisningsopplegg med variasjoner, språkforankring og tydelige grenser for bruk av materiale.

Mulige utilsiktede virkninger: Kanonisering og akademisering kan gjøre praksis stiv. Risiko reduseres gjennom flertallige varianter, tydelig kontekst, og revisjonsrett som del av modellen.

Hvorfor «Joikens hjem»?

Ressurser må forankres i en samisk institusjon som kan holde sammen språk, praksis og etikk. Uten forankring blir kunnskap enten akademisk isolert eller pedagogisk standardisert på en måte som bryter med feltet.

6.2.4 Rekrutteringsmotoren (Mesterlære-koordinatoren)

Målsetning: Å reparere overføringslinjen mellom generasjoner ved å bygge mesterlære som institusjonell kapasitet, uten å gjøre den til et skolefag løsrevet fra relasjoner. Funksjonen skal gjøre læring mulig i praksis, språk og situasjon.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er koordinator, mentornettverk av mestere og en oppfølgingsordning som ivaretar både elev og mester. Adressatene er unge, nybegynnere, tilbakevendere og mestere som trenger rammer som ikke sliter dem ut. Partnerne er familier, lokale miljø, skoler, språksentre og støtteordninger for reise, opphold og honorar.

Kjerneelementer og leveranser: Kartlegging av mestere; rekruttering av elever; matching og forventningsavklaring; avtaler om varighet, honorar, etikk og eventuell dokumentasjon; fleksibelt læringsdesign; logistikkstøtte; safeguarding mot press og uheldige maktforhold; og alumni-oppfølgning som gjør at kompetanse blir værende i miljøet. Leveransen er stabile læringsløp og en kanal som gjør at talent ikke faller ut av mangel på støtte.

Proporsjoner og samspill: En stor andel må ligge i relasjonsarbeid og oppfølging, med en tydelig andel til logistikk og safeguarding. Funksjonen bruker Kunnskapsbanken for progresjon og begreper, Dokumentasjonsforvalteren der det er ønsket å arbeide med materiale, og Rettighetsvokteren når læring berører sensitivt repertoar eller uenighet.

Hvor i rommet: I hjemmet kan læring skje når hjemmet ønsker det, og må beskyttes mot institusjonelt press. I det samiske rommet forankres læring i språk og fellesskap. I møte med nabofolkene bygges bro mot støtteinstitusjoner uten at de definerer innholdet. I møte med verden brukes avstandsløp og diaspora, men med nøkternhet om hva som kan læres uten situasjon.

Når: Pilotkull og rutinebygging (1–2 år) før drift med årlige opptak, og rom for perioder med intensiv oppbygging i utsatte områder.

Hvordan: Innatak → behovsvurdering → mesteridentifikasjon → etisk avklaring → avtale og ressursplan → gjennomføring med støttemilepæler → avslutning med videre vei. Etisk stoppunkt

ligger før dokumentasjon av læring, og ved tegn til press.

Illustrerende eksempel: En ung utøver ønsker å lære joik knyttet til et område, men mangler nettverk. Koordinatoren matcher med en mester, sikrer honorar, reise og rammer, og etablerer et læringsløp som er robust nok til at relasjonen kan vare.

Mulige utilsiktede virkninger: Profesjonalisering av det private og utbrenthet hos mestere. Risiko reduseres gjennom rammer som beskytter hjemmet, rimelig belastning, og støtteperson ved behov.

Hvorfor «Joikens hjem»?

Mesterlære tåler ikke å bli et tidsavgrenset prosjekt. Den trenger administrativ kapasitet og samisk legitimitet, slik at relasjoner kan vare og læring ikke blir et skjema.

6.2.5 Rettighetsvokteren (Juridisk bistand)

Målsetning: Å sikre at rettighetshavere får reelt vern og handlingsrom i møte med norsk og internasjonal rett, uten at rettsliggjøring lammer praksis. Funksjonen skal tette gapet mellom individualiserte rettighetsregimer og relasjonelle forvaltningsformer gjennom praktiske ordninger, malverk og konfliktdepping.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er juridisk førstelinje med kompetanse i opphavsrett, kontrakt, personvern og immaterielle rettigheter, samt en kulturforankret rådgiver-/meklerfunksjon og et etisk råd. Adressatene er utøvere, familier, produsenter, arkivforvaltere og offentlige aktører som trenger klare rammer. Partnerne er rettighetsorgan som TONO, relevante juridiske miljø og offentlige kulturaktører.

Kjerneelementer og leveranser: Lavterskel rådgivning; standardmaler (kontrakt, samtykke, kreditering, lisensvilkår); bistand i forhandling og avtaleinngåelse; meklings og sperreordninger ved interne uenigheter; opplæring for felt og institusjoner; og identifisering av systemfeil i standardkontrakter og ordninger. Leveransen er forutsigbarhet, lavere konfliktkostnad og et rettighetsregime som fungerer i praksis.

Proporsjoner og samspill: Forebygging må vektes høyt (malverk, opplæring, rutiner), slik at saksarbeid ikke blir ren brannslukking. Funksjonen må være tett koblet til Dokumentasjonsforvalteren (tilgang), Støtteapparatet (kontrakter i produksjon), Synlighetsagenten (internasjonale avtaler) og Helse og Joik (samtykke og verdighet).

Hvor i rommet: I hjemmet er mange spørsmål sårbare og krever ro. I det samiske rommet bygges normer og “soft law” som supplerer loven. I møte med nabofolkene oversettes relasjonelle rettigheter til avtaler og rutiner. I møte med verden håndteres jurisdiksjon, rettighetskjeder og kontroll i distribusjonsledd.

Når: Funksjonen bør etableres tidlig og være permanent. Oppbyggingen handler om malverk, opplæring og praksisregler; drift handler om jevn saksstrøm og oppdatert kompetanse.

Hvordan: Inntak → habilitets- og konfliktvurdering → rettighetskartlegging → strategi (råd, avtale, meklings, sperre) → gjennomføring → avslutning med læringsnotat som forbedrer

malverk. Etisk stoppunkt ligger ved press, utnyttelse, eller ubalanse i interne maktforhold.

Illustrerende eksempel: En produsent ønsker å bruke et arkivopptak i en film. Rettighetsvokteren avklarer hvem som må involveres, etablerer en avtale med kreditering og vederlag, og sikrer at bruken ikke bryter med familiens forvaltningsvalg.

Mulige utilsiktede virkninger: Rettsliggjøring kan gi frykt for å “trå feil”, og eierskapsfokus kan trigge interne konflikter. Risiko reduseres gjennom lavterskel råd, trygge standardløp, og normaliserte meklinger/sperrer som vern.

Hvorfor «Joikens hjem»?

Generelle rettighetsregimer ser ofte transaksjoner, ikke relasjoner. Joikens hjem kan utvikle praksis som både tåler lovens krav og bevarer relasjonenes logikk.

6.2.6 Synlighetsagenten (Eksport og formidling)

Målsetning: Å styrke synlighet og bærekraftige inntektsmuligheter gjennom profesjonell formidling og eksport, uten å redusere joik til et produkt som tilfredsstiller andres forventninger. Funksjonen skal bygge langsiktige relasjoner til arenaer som gir reell plass, ikke bare symbolsk innslag.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er eksport-/formidlingsansvarlig, presse/kommunikasjonsressurs og booking-/nettverksfunksjon. Adressatene er samiske utøvere og prosjekter som vil ut, samt arrangører, festivaler, kuratorer og presse. Partnerne er nasjonale og internasjonale bransjeaktører, støtteordninger og relevante nettverk, inkludert Music Norway der det er hensiktsmessig.

Kjerneelementer og leveranser: Porteføljebygging (EPK, tekster, profil); arenakunnskap; nettverk og døråpning (møter, showcase, pitch); kontrakts- og turnéstøtte sammen med Rettighetsvokteren og Støtteapparatet; fortellingsarbeid som motvirker eksotifisering; og læringssløyfe som justerer praksis. Leveransen er bookinger og posisjonering, men også kompetanse som blir igjen i feltet.

Proporsjoner og samspill: Relasjonsarbeid og nettverk må ta størst plass, men skal støttes av solide materialpakker og kompetanseoverføring til utøvere. Funksjonen jobber tett med Kunnskapsbanken (språk og kontekst), Rettighetsvokteren (avtaler) og Laboratoriet (nye formater som tåler offentlighet).

Hvor i rommet: I hjemmet avklares grenser for hva som deles. I det samiske rommet testes formidling og forankring. I møte med nabofolkene bygges nasjonale broer (scener, presse, institusjoner). I møte med verden håndteres forventningspress og formatkrav med presisjon.

Når: En oppbyggingsfase (1–3 år) for nettverk og rutiner, deretter permanent drift med sesongplanlegging og systematisk oppfølging.

Hvordan: Kunstner/prosjekt identifiseres → mål og grenser avklares → materiell bygges → arenaer velges → outreach → avtale → gjennomføring → etterarbeid og relasjonspleie. Etisk stoppunkt ligger ved press om stereotyp fortelling eller bruk av sensitivt materiale som

“attraksjon”.

Illustrerende eksempel: Joikens hjem organiserer en felles delegasjon til en internasjonal bransjearena, bygger møteplan, og fungerer som døråpner, samtidig som det gir utøverne språk for å presentere arbeidet uten å bli “forklart” av andre.

Mulige utilsiktede virkninger: Eksotifisering og intern konkurranse om synlighet. Risiko reduseres gjennom tydelige formidlingsrammer, transparente kriterier og kompetansedeling.

Hvorfor «Joikens hjem»?

Generelle eksportapparat mangler ofte spesifikk forståelse for joikens normer og risiko. Joikens hjem kan både åpne dører og si nei når eksportlogikk truer integriteten.

6.2.7 Støtteapparatet (Produsentleddet)

Målsetning: Å avlaste utøvere for administrative og produksjonstekniske byrder, samtidig som feltet bygger egen kompetanse slik at støtte ikke skaper avhengighet. Funksjonen gjør prosjekter gjennomførbare fra idé til finansiering, produksjon, rapportering og videre liv.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er produsent(er), økonomi-/administrasjonsressurs og søknads-/rapporteringskompetanse. Adressatene er utøvere og prosjekter i alle faser. Partnerne er finansieringsordninger, studioer, scener, festivaler og leverandører.

Kjerneelementer og leveranser: Prosjektutvikling; budsjettering og søknadsarbeid; produksjonsledelse (kontrakter, booking, prøver, innspilling); økonomistyring og rapportering; kompetanseoverføring med malverk og mini-kurs; og ressursdeling (utstyr, felles avtaler). Leveransen er flere gjennomførte prosjekter, høyere tilslag og lavere slitasje.

Proporsjoner og samspill: En fast andel må gå til kompetanseoverføring. Funksjonen må være tett koblet til Rettighetsvokteren (kontrakter), Synlighetsagenten (lansering/turné) og Laboratoriet (utviklingsprosjekter som ikke passer i kommersiell logikk).

Hvor i rommet: I hjemmet handler støtte om å gjøre terskelen lav uten å dra utøveren inn i et system. I samisk rom kan støtte være fysisk til stede ved lokale produksjoner. I møte med nabofolkene håndteres institusjonskrav og standarder. I møte med verden håndteres turnélogistikk og distribusjon.

Når: Permanent, med en tydelig oppbyggingsfase for rutiner og malverk, og driftsfaser med toppbelastning knyttet til frister og produksjon.

Hvordan: Idé → grovvurdering (realiserbarhet, rettigheter, risiko) → plan/budsjett → finansieringsstrategi → søknader/avtaler → produksjon → rapport → etterbruk. Etisk stoppunkt ligger ved uavklart tradisjonsmateriale eller uholdbart press.

Illustrerende eksempel: En eldre tradisjonsjoiker har en idé, men ikke kapasitet til søknader og budsjett. Produsentleddet strukturerer prosjektet, sikrer finansiering og gjør gjennomføring mulig uten at utøveren mister kontroll.

Mulige utilsiktede virkninger: Klientifisering og portvakt-effekt. Risiko reduseres gjennom “gjør det sammen”-modeller, transparente kriterier og grense for hva institusjonen overtar.

Hvorfor «Joikens hjem»?

Det private markedet for joik er for lite til å bære stabile produsentstrukturer. Produsentleddet er et fellesgode som må bygges som varig kapasitet.

6.2.8 Helse og Joik (Terapeutisk ressurs)

Målsetning: Å utvikle og implementere joik som helsefremmende praksis i samiske helsetilbud, på måter som ivaretar verdighet, frivillighet og kunstens egenverdi. Funksjonen bygger bro mellom samisk praksisforståelse og helsevesenets krav til metode, etikk og ansvar.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er fagansvarlig med kultur- og helseforståelse, praksisnær ressurs (for eksempel musikkterapeutisk kompetanse) og tradisjonsbærerforankret råd. Adressatene er samiske helsetilbud, ansatte, pasienter/pårørende som ønsker dette, og utdanningsmiljø som trenger opplæring. Partnerne er helseforetak, kommunale tjenester og fagmiljø.

Kjerneelementer og leveranser: Kartlegging av hvor joik kan støtte og hvor den ikke skal brukes; opplæringsmoduler for ansatte; pilotering i små, trygge løp; veiledning og supervisjon; protokoller for samtykke, sensitivitet og grenser; og enkel dokumentasjon for læring uten instrumentalisering.

Leveransen er kurs, protokoller og en driftsmodell som kan skaleres uten å miste etisk kontroll.

Proporsjoner og samspill: Forankring og etikk må vektes tungt, sammen med opplæring og veiledning. Funksjonen trenger Kunnskapsbanken for begreper og materiale, Rettighetsvokteren for samtykke- og bruksrammer, og kan samarbeide med Laboratoriet om formater som passer helserom.

Hvor i rommet: I hjemmet kan joik virke sterkt, men institusjonen skal ikke invadere det rommet. I samisk rom forankres praksis og språk. I møte med nabofolkene er arenaen helsevesenets rutiner og ansvarsstruktur. I møte med verden er dette primært kunnskapsutveksling, ikke “metodeeksport”.

Når: Oppbygging gjennom piloter (1–3 år) før skalering; drift er permanent og modulbasert.

Hvordan: Behov → forankring og etisk avklaring → modul/protokoll → opplæring → pilot → veiledning → evaluering → eventuell skalering. Etisk stoppunkt ligger ved press, ved fravær av samtykke, eller der joik gjøres til standardtiltak uten relasjonell forståelse.

Illustrerende eksempel: En kursmodul utvikles for ansatte på sykehjem, der de lærer når joik kan brukes som relasjonell støtte, hvordan samtykke ivaretas, og hvordan man unngår å bruke joik som “effektknapp”.

Mulige utilsiktede virkninger: Instrumentalisering og feilbruk. Risiko reduseres med kompetansekrav, begrensninger, supervisjon og tydelig språk om kunstens egenverdi.

Hvorfor «Joikens hjem»?

Helseaktører mangler ofte kultur- og praksiskunnskap til å utvikle dette trygt. Joikens hjem kan være avsenderen som både har legitimitet og kan etablere etisk robuste rammer.

6.2.9 Kunstnerisk Laboratorium (Utviklingsarenaen)

Målsetning: Å gi rom for kunstnerisk risiko, eksperimentering og nyutvikling uten krav om umiddelbar kommersiell suksess, og samtidig sørge for at utvikling ikke skaper avstand til grasrota. Funksjonen produserer nye uttrykk, nye formater og nye arbeidsmåter, og fører erfaringer tilbake til feltets lærings- og støttefunksjoner.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er kunstnerisk leder/kurator, residenskoordinator, teknisk støtte og rådgivende panel for bredde i språk og tradisjon. Adressatene er utøvere i ulike faser, inkludert tverrkunstneriske samarbeid. Partnerne er studioer, scener, festivaler og utdannings-/kunstmiljø.

Kjerneelementer og leveranser: Residensordninger med tid og støtte; bestillingsverk og prototyper; verksteder og mesterklasser; tverrrom-samarbeid under samisk kontroll; prosessdokumentasjon på utøverens vilkår; og deling gjennom lavterskel visninger/samtaler. Leveransen er nye verk og metoder, og et felt som tåler utvikling uten at alt må selges.

Proporsjoner og samspill: En betydelig andel må være reell tid/rom til kunstnerne, støttet av produksjonell hjelp og mentoring. Laboratoriet må kobles til Støtteapparatet (gjennomføring), Kunnskapsbanken (språk/begrep) og Synlighetsagenten når prosjekter skal ut. Rettighetsvokteren må inn når tradisjonsmateriale brukes på nye måter.

Hvor i rommet: I hjemmet kan utvikling være privat og sårbar, og må respekteres. I samisk rom kan laboratoriet forankres gjennom interne visninger og dialog. I møte med nabofolkene oppstår samarbeid og institusjonelle rammer som både kan gi ressurser og press. I møte med verden kan laboratoriet gi formater som bærer internasjonalt, men bare når utøveren ønsker det.

Når: Kan starte tidlig i liten skala, men får størst effekt når støtteapparat og rettighetsrutiner er stabile. Drift bør være syklisk (utlysning → residens → refleksjon → ny utlysning).

Hvordan: Utlysning/invitasjon → vurdering (bredde og forankring) → avtale om rammer (tid, støtte, rettigheter, grad av offentlighet) → gjennomføring med faglig støtte → refleksjon og eventuell deling → læring tilbake til øvrige funksjoner. Etisk stoppunkt ligger ved uavklart forvaltningsrett eller samarbeid som gjør joik til "effekt" i andres kunst.

Illustrerende eksempel: Et residensopphold settes opp der en joiker, en jazzmusiker og en elektronika-artist utvikler et nytt konsertformat, med klare avtaler om rettigheter, kreditering og hvilke deler av prosessen som kan offentliggjøres.

Mulige utilsiktede virkninger: Elitisme og kløft til grasrota. Risiko reduseres gjennom åpne innganger, lavterskel deling og tett kobling til rekruttering/mesterlære.

Hvorfor «Joikens hjem»?

Kommersielle studioer og prosjektlogikk belønner ofte det raske og trygge. Joikens hjem kan gi frirom der utvikling skjer på egne premisser, og der ny praksis ikke mister forankring.

6.3 VEKTING OG STRATEGISKE VALG

Forslaget i kapittel 6 innebærer en betydelig strukturell endring. Vi har måttet foreta strenge prioriteringer i utformingen av modellen.

Institusjonell tyngde veies tyngre enn nettverks-løshet

Vi har vurdert om oppgavene kunne løses gjennom et løst nettverk av eksisterende aktører, men forkastet dette. Oppgavene (særlig juss, arkiv og helse) krever spesialisert fagkompetanse og kontinuitet over tiår. Vi vekter behovet for faste stillinger og institusjonell hukommelse tyngre enn ønsket om en billig driftsmodell.

Vern veies tyngre enn ubegrenset åpenhet

Et gjennomgående valg er at tilgang og åpenhet må være styrt, ikke automatisk. Der joik beveger seg mellom hjem, samisk rom, institusjoner og globale arenaer, øker risikoen for kontekstrap og feilbruk. Vi vekter derfor kontroll over materialets bruksbetingelser og tydelige prosesser tyngre enn idealet om friksjonsfri tilgang. Dette er ikke et argument mot deling, men for deling med legitime rammer.

Samisk autonomi veies tyngre enn nasjonal innlemmelse

Vi har vektet legitimitet og faglig treffsikkerhet tyngre enn fordelene ved å legge senteret under Kulturrådet i Oslo. En avdeling i sør vil vanskelig kunne etablere den nødvendige tilliten hos tradisjonsbærerene. Modellen forutsetter samisk autoritet i kjernebeslutninger om materiale, bruksrammer og prosess.

Service veies tyngre enn makt

I utformingen av de åtte funksjonene er det lagt avgjørende vekt på tjenesteyting. Institusjonen skal ikke være en portvakt som bestemmer hvem som får lov til å joike, men en tilrettelegger. Målet er å flytte kapasitet ut til feltet ved å styrke infrastrukturen: gjøre det enklere å lære, enklere å produsere, enklere å avklare rettigheter, og enklere å møte offentlighet på egne vilkår.

VEDLEGG 7: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 7 – Overføringen

Dette vedlegget utdyper det empiriske og pedagogiske grunnlaget for kapittel 7. Kapitlet tar utgangspunkt i at joikens bærekraft står og faller med overføring: hvordan praksis, repertoar, språk, normer og ansvar faktisk vandrer fra én generasjon til den neste. Overføring forstås her som en hel kjede av situasjoner, ikke som et enkelt undervisningsopplegg. Det innebærer at både rom, relasjoner, tid og rollefordeling må være en del av pedagogikken, ikke bare et ytre rammeverk. Vedlegget argumenterer derfor for at Joikens hjem må bære et eget, tydelig pedagogisk mandat, der mesterlære, breddeopplæring og lærerkompetanse inngår som et samvirkende system.

7.1 Diagnose og pedagogiske valg

Arbeidsgruppen har vurdert utdanningssituasjonen gjennom innspill fra utøvere og tradisjonsbærere, erfaringer fra kulturskole- og skolefeltet, samt gjennomgang av eksisterende praksiser for joik i undervisning. I tillegg er det lagt vekt på et enkelt, men avgjørende kontrollspørsmål: Hvorfor oppstår det så få selvhjulpne joikere, når joik samtidig har høy symbolverdi og ofte er til stede i formidlings- og skolekontekster? Diagnosen under peker ikke på mangel på vilje, men på en strukturell friksjon mellom skolens standardform og joikens kunnskapsform.

Skolen er bygd for eksplisitt kunnskap: skriftlighet, standardiserte læringsmål, tidsavgrensede økter og vurderingsformer som favoriserer det som kan beskrives utenfra. Joiken bæres derimot av taus og situert kunnskap: øre, kropp, stemme, relasjon, språk og sted. Når joik presses inn i skolens standardform, skjer ofte tre forskyvninger. For det første blir joik til “tema” (noe man lærer om) fremfor praksis (noe man lærer å gjøre). For det andre blir joik lett løsrevet fra språklig og relasjonell kontekst, slik at innholdet reduseres til form. For det tredje flyttes autoritet fra tradisjonsbærere og utøvere til eksterne definisjoner av “hva joik er”, fordi undervisningen må følge en form som ikke er utviklet for denne typen overføring.

Det finnes ikke en stabil lærerrekuttering som matcher behovet. Mange som kan joike, har ikke lærerutdanning, og mange som underviser, kan ikke joike. Resultatet blir enten at joik utelates, eller at den behandles som et trygt, forenklet innslag uten korrigerende praksis og uten faglig dybde. Dette er ikke et individuelt problem, men en struktur: formell kompetanselogikk og praktisk tradisjonskompetanse møtes ikke i en ordning som gjør dem komplementære.

Samtidig finnes det miljøer der overføringen fungerer godt. Fellestrekkene er tydelige: læring skjer gjennom deltakelse, ikke bare instruksjon; gjennom nærhet til en bærer, ikke alene; over tid, ikke i korte økter; og med rom for korrigerende, ansvar og gradvis innlemmelse i et repertoar. Dette peker mot mesterlære og situert læring som kjerne, og mot at formalisering må bety støtte til relasjoner – ikke standardisering av uttrykk.

7.1.1 Taus kunnskap, situert læring og overføring som infrastruktur

For å forklare hvorfor enkelte pedagogiske grep virker bedre enn andre, er det nyttig å behandle overføring som et infrastrukturelt spørsmål. Overføring svikter ikke bare fordi “ingen underviser”, men fordi kjeden mangler ledd: arenaer, rolleavklaringer, vern mot feilbruk, økonomiske rammer for tid, og en institusjon som kan holde kontinuitet.

Teoretisk kan dette knyttes til innsikter om taus kunnskap hos Michael Polanyi, og til situert læring hos Jean Lave og Etienne Wenger. Overført til joikfeltet betyr det at den mest verdifulle læringen ofte ikke kan “forklares ferdig”, men må erfares gjennom praksis med en kompetent bærer som kan korrigere, nyansere og forvalte grenser. I samisk sammenheng samsvarer dette med beskrivelser av joikens funksjon som sosial og språklig praksis, slik den er analysert i arbeider av Nils Jernsletten. Et pedagogisk system må derfor ivareta tre krav samtidig: (i) dybde (for at bærere utdannes), (ii) bredde (for at terskelen senkes), og (iii) kompetanse i formidlingsleddet (for at undervisning ikke blir feilformidling). De tre funksjonene i DEL 2 er utformet for å dekke disse kravene uten at én av dem spiser opp de andre.

7.2 De tre kjernefunksjonene for overføring

De tre funksjonene under skal leses som ett pedagogisk system. Mesterlæreordningen sikrer dybde og bærere. Den digitale joikeskolen senker terskelen og gir bred tilgang til grunnleggende ferdigheter og begreper, men skal samtidig styre brukeren mot relasjonell læring der det er mulig. Joik-didaktisk verksted styrker de som faktisk står i undervisningsrommene, og gjør det mulig å undervise uten å redusere joik til forenklede øvelser eller stereotype former. Samspillet med kjernefunksjonene i Vedlegg 6 er integrert: overføring forutsetter tilgang til materiale, klarerte bruksrammer, læringsressurser og praktisk støtte.

7.2.1 Mesterlære-ordningen (Stipendiatprogrammet)

Målsetning: Å sikre dyp, kvalitativ overføring av tradisjonskunnskap fra erfarne bærere til utøvere som kan ta ansvar for repertoar, normer og videreføring. Ordningen skal utdanne bærere, ikke bare utøvere, og den skal bygge kapasitet som varer utover en prosjektperiode.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en mesterlærekoordinator i Joikens hjem, et faglig/etisk råd som ivaretar forankring og grensetrekking, samt et nettverk av mestre og veiledere. Adressatene er lærlinger (unge talenter, tilbakevendere, og utøvere som vil fordype seg i et bestemt repertoar eller en bestemt tradisjon), og mestere som trenger rammer som gjør overføring mulig uten urimelig belastning. Partnerne er lokale miljøer, familier og siidaer der overføringen har forankring, samt relevante støtteordninger for honorar, reise og opphold. Der formell utdanningslogikk skaper barrierer, må ordningen eksplisitt bygge på realkompetanse og tradisjonsautoritet.

Kjerneelementer og leveranser: Ordningen består av et rekrutteringsløp (identifisering av mestre og lærlinger), et matching- og avklaringsledd (mål, forventning, varighet, grenser, og forvaltningsansvar), et gjennomføringsløp (regelmessige møter, praksis i situasjon, og gradvis innlemmelse i repertoar), og et vern- og støtteledd (honorar, logistikk, helsemessig ivaretagelse og konfliktforebygging). Leveransene er (i) dokumentert læringsløp med tydelige rammer, (ii) lærlinger som kan bære praksis videre i egne miljøer, og (iii) etablerte mønstre for hvordan overføring kan skje uten at hjem og private rom blir institusjonalisert.

Proporsjoner og samspill: I oppbyggingsfasen bør tyngden ligge på relasjonsarbeid, rekruttering, matching og etablering av tillit. I driftsfasen flyttes tyngden til gjennomføring og oppfølging. Ordningen må ha tett grensesnitt mot rettighets- og tilgangsarbeid når læring berører sensitivt materiale eller interne uenigheter, og den må kunne bruke praktisk støtte til reise og økonomi slik at læring ikke stopper på grunn av logistikk.

Hvor i rommet funksjonen utspiller seg: Innen hjemmets vegger kan læring skje når hjemmet selv ønsker det, og da med et særlig vern mot press og offentliggjøring. I det samiske rommet er ordningen mest stabil: her kan språk, relasjoner og normer virke som en del av pedagogikken. I møte med nabofolkene handler mesterlære primært om rammeforståelse: hvordan eksterne institusjoner kan støtte uten å definere innholdet. I møte med verden er funksjonen relevant for diaspora og avstandsløp, men da som supplement, ikke erstatning, og alltid med tydelig bevissthet om hva som går tapt uten situasjon og sted.

Når funksjonen foldes ut: Ordningen krever en tydelig ekspansjonsfase (typisk 1–3 år) der programstruktur, honorarmodeller og etiske rutiner etableres. Deretter må den være permanent i drift, fordi selve poenget er kontinuitet og generasjonsoverføring over tid.

Hvordan funksjonen prosesseres: Utlysning eller målrettet rekruttering → forankring i lokalt miljø der det er relevant → matching og forventningsavklaring → avtale om varighet, honorar, grenser og eventuell dokumentasjon → gjennomføring med rytme og støtte → evaluering med vekt på læringskvalitet (ikke bare aktivitet) → videreføring (lærlingen inn i ansvar, undervisning, produksjon eller ny mesterlære). Etisk stoppunkt skal ligge før eventuell dokumentasjon og før bruk av sensitivt repertoar uten avklart forvaltningsrett.

Mulige utilsiktede virkninger og risikoreduserende tiltak: Ordningen kan oppfattes som elitistisk fordi den treffer få. Dette håndteres ved at mesterlære tydelig begrunnes som kjerneinvestering i bærere, samtidig som breddeordninger utvikles parallelt. Konservering kan oppstå hvis læring blir rigid imitasjon. Det håndteres ved at avtaler og veiledning vektlegger både trofasthet mot tradisjonens normer og rom for gradvis egen stemme, uten å presse frem brudd.

Hvorfor «Joikens hjem»? Fordi mesterlære krever institusjonell kontinuitet som verken skoleverket eller prosjektmarkedet normalt leverer. Joikens hjem kan bære den administrative og etiske infrastrukturen, og samtidig la selve læringen forbli relasjonell, situert og forankret.

7.2.2 Den digitale joikeskolen (Breddesatsingen)

Målsetning: Å demokratisere tilgang til grunnleggende joikekunnskap og senke terskelen for å prøve, feile og lære, særlig der det ikke finnes lokale lærere eller miljø. Den digitale skolen skal ikke erstatte relasjonell læring, men være en inngangsport som bygger begreper, lytteevne, stemmebevissthet og forståelse av kontekst – og som peker videre mot mesterlære og lokale løp der det finnes.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er et redaksjonelt team (pedagogikk, språk, lyd), teknisk utviklingsressurs, og en kvalitetssikringsordning med utøvere/tradisjonsbærere. Adressatene er elever, lærere uten joikekompetanse, nybegynnere, tilbakevendere og diaspora. Partnerne er skoler, kulturskoler, språksentre og digitale læringsmiljøer som kan distribuere og ta i bruk verktøyet, men uten å overta innholdskontroll.

Kjerneelementer og leveranser: Plattformen bør bestå av et modulbasert løp med (i) lytte- og gjenkjenningsøvelser, (ii) stemme- og pustearbeid med helsebevissthet, (iii) begrepslære og kontekst (hva joik gjør, når den brukes, hva som krever varsomhet), (iv) praksisnære mikroteknikker (rytme, frasering, ornamentikk) som ikke utgir seg for å være “hele tradisjonen”, (v) lærerpakker som gjør det mulig å gjennomføre undervisning i klasserom uten at læreren må “late som” de kan joike, og (vi) tydelige veivisere videre til relasjonell læring (mesterlære, lokale

samlinger, veiledning). Leveransen er et lavterskel læringssystem med høy etisk presisjon.

Proporsjoner og samspill: En stor andel av utviklingsarbeidet må ligge i pedagogikk, språk og kvalitetssikring, ikke bare teknikk. I drift bør tyngden ligge på oppdatering, tilbakemeldingssøyfer og vedlikehold av innhold. Plattformen må være koblet til kunnskaps- og rettighetsarbeid slik at eksempler og utdrag aldri “flyter fritt” uten kontekst og vilkår, og slik at digitale moduler peker mot de relasjonelle løpene fremfor å skape illusjon om at alt kan læres alene.

Hvor i rommet funksjonen utspiller seg: Innen hjemmets vegger kan plattformen gi trygg inngang, men den må aldri presse brukeren inn i privat materiale eller privat ansvar. I det samiske rommet kan den fungere som støtte til lokale løp (før/etter samlinger, språkarbeid, repetisjon). I møte med nabofolkene er den et verktøy for skoler og institusjoner som vil undervise uten å redusere joik til et eksotisk innslag. I møte med verden er den et verktøy for diaspora og internasjonal interesse, men da under rammer som forebygger stereotypi og feilbruk.

Når funksjonen foldes ut: Den har en ekspansiv utviklings- og pilotfase (1–2 år) der innhold, språkvalg, kvalitet og etikk testes i reelle undervisningssituasjoner. Deretter går den over i permanent drift med kontinuerlig revisjon og utvidelse.

Hvordan funksjonen prosesseres: Behov og målgrupper defineres → innhold utvikles i samisk ramme → kvalitetssikres og rettighetsklareres → pilot i skoler og miljø → revisjon basert på erfaring → lansering med tydelige bruksbetingelser → løpende vedlikehold og forbedring. Etisk stoppunkt ligger ved innhold som kan instrumentalisere joik, ved materiale uten klarert bruksramme, og ved pedagogikk som kan gi falsk trygghet uten korrigering.

Mulige utilsiktede virkninger og risikoreduserende tiltak: Tap av kontekst er hovedrisikoen. Den må møtes med konsekvent kontekstualisering, tydelige begrensninger og henvisning til relasjonell læring. Feillæring og stemmeskade reduseres ved helsebevisst progresjon, konservativ teknikkintroduksjon, og tydelige advarsler mot å “tvinge frem” uttrykk uten veiledning.

Hvorfor «Joikens hjem»? Kommersielle aktører har svake insentiver til å prioritere kontekst, språk og etisk presisjon. Joikens hjem kan sikre at det digitale verktøyet er pedagogisk forankret, kulturelt legitimt og integrert i et større overføringssystem.

7.2.3 Joik-didaktisk verksted (Lærerløftet)

Målsetning: Å ruste de som allerede underviser – i skole, kulturskole og frivillige læringsarenaer – slik at joik kan undervises med respekt for praksis, variasjon og kontekst. Målet er å redusere berøringsangst, men også å gi lærere reell metode, slik at undervisning ikke blir symbolsk eller feilformidlende.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er et didaktisk team i Joikens hjem (pedagogikk, språk, praksis), et nettverk av utøvere som fungerer som instruktører, og en ordning for løpende veiledning. Adressatene er lærere, kulturskolelærere, musikkpedagoger, miljøarbeidere og andre som møter joik i undervisningssituasjoner. Partnerne er lærerutdanninger, kulturskoler, kommuner og relevante fagmiljøer, men verkstedet må beholde

samisk definisjonsmakt over innhold og metode.

Kjerneelementer og leveranser: Verkstedet bør levere (i) intensive samlinger (bootcamps) der lærere får praksiserfaring, begreper og etiske rammer, (ii) ferdige undervisningsopplegg med variasjon og tydelig kontekst, (iii) veiledningsordninger (digitalt og fysisk) som støtter lærere i gjennomføring, (iv) verktøy for å håndtere regionale variasjoner uten å produsere “standardjoik”, og (v) vurderingsformer som passer joikens natur (prosess, lytting, deltakelse), fremfor instrumentelle prøver.

Proporsjoner og samspill: For at dette ikke skal bli et “kurs som inspirerer og forsvinner”, må en betydelig del ligge i oppfølging og implementering, ikke bare i samlinger. Verkstedet må være koblet til den digitale joikeskolen (lærerpakker og støtte) og til mesterlæreordningen (henvisningsløp for elever som vil fordype seg). Det må også være koblet til rettighets- og tilgangsarbeid slik at lærere forstår hva som kan brukes, hvordan det kan brukes, og når de skal stoppe.

Hvor i rommet funksjonen utspiller seg: Innen hjemmets vegger skal verkstedet aldri definere eller invadere; det kan derimot gi lærere språk for å respektere hjemmet som pedagogisk rom når hjemmet selv ønsker å dele. I det samiske rommet bør verkstedet forankres gjennom instruktører og praksiser som bærer legitimitet. I møte med nabofolkene er verkstedet mest kritisk, fordi det er her feilformidling lett oppstår når lærere mangler støtte. I møte med verden er funksjonen relevant som standard for hvordan joik undervises og presenteres uten å bli et “tema” løsrevet fra praksis.

Når funksjonen foldes ut: Verkstedet bør etableres tidlig som en permanent funksjon, fordi lærermangel og feilformidling er et kontinuerlig strukturelt problem. Oppbyggingsfasen handler om å utvikle opplegg, instruktørnettverk og veiledningsrutiner; driftsfasen handler om årlige rytmer (samlinger, oppdatering, veiledning).

Hvordan funksjonen prosesseres: Kartlegging av behov i undervisningsfeltet → utvikling av modul og opplegg → pilotering i reelle klasserom → revisjon → årlige samlinger → løpende veiledning → oppdatering basert på endringer i feltet. Etisk stoppunkt ligger der undervisning risikerer å bli standardisert, der regional variasjon overskrives, eller der materiale brukes uten avklart ramme.

Mulige utilsiktede virkninger og risikoreduserende tiltak: Standardisering er hovedrisikoen. Den reduseres ved å bygge opplegg som lærer lærere å håndtere variasjon, og ved å gjøre “kontekst og grenser” til en obligatorisk del av didaktikken. En annen risiko er at lærere føler seg “sertifisert” etter kort opplæring. Det motvirkes ved å understreke at verkstedet gir metode og rammer, men at praksis utvikles over tid, og at veiledning er en del av ordningen.

Hvorfor «Joikens hjem»? Lærerutdanningene har normalt for lite tid og for svakt praksisgrunnlag til å bygge dette alene. Joikens hjem kan holde pedagogikken oppdatert på det som faktisk skjer i kunst- og tradisjonsfeltet, og samtidig gi lærere støtte som varer utover enkeltsamlinger.

7.3 Vekting og strategiske valg

Overføringsstrategien bygger på følgende valgte prioriteringer

7.3.1 Dybde veies tyngre enn ren bredde

Den mest avgjørende beslutningen er å sikre bærere før man maksimerer antall elever som får et overfladisk møte. Uten bærere som kan lære opp neste generasjon, får feltet synlighet uten kontinuitet. Mesterlæreordningen er derfor definert som kjerneinvestering, selv om den treffer få.

7.3.2 Bredde gis likevel et eget, tydelig løp

Bredde er ikke nedprioritert, men plassert riktig. Den digitale joikeskolen skal senke terskler og gi grunnkompetanse, men den skal samtidig være konstruert slik at den peker videre mot relasjonell læring og lokale fellesskap der det finnes. Bredde uten pekere videre gir publikum, men ikke overføring.

7.3.3 Muntlighet og situasjon veies tyngre enn skriftlighet og notasjon

Joik kan beskrives med noter, men notasjon er svakt egnet som hovedmetode for å lære praksisen slik den faktisk leves og overføres. Strategien prioriterer derfor lytting, stemme, relasjon og situasjon som bærende didaktikk, og bruker skriftlige verktøy som støtte – ikke som styringsform.

7.3.4 Lærernes rolle løftes, men uten at de gjøres til “mestere”

Joik-didaktisk verksted er et kompromiss mellom realisme og kvalitet: lærere skal få kompetanse og trygghet til å undervise på en skikkelig måte, men systemet skal ikke late som om enhver lærer kan erstatte mesterlære. Verkstedets viktigste effekt er å hindre feilformidling og åpne dører videre.

7.4 Konklusjon

Vedlegg 7 begrunner hvorfor overføring ikke kan løses med ett tiltak, men krever et system som binder sammen dybde, bredde og undervisningskompetanse. Overføring forstås som infrastruktur: en kjede av rom, relasjoner, tid og rollefordeling. Joikens hjem er foreslått som garantist for kvaliteten i denne infrastrukturen fordi institusjonen kan holde kontinuitet, bære etiske rammer, og samtidig la selve læringen forbli det den må være: situert, relasjonell og språklig forankret.

VEDLEGG 8: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 8 – Næringsgrunnlaget

Etableringen av en permanent institusjonell ramme for samisk tradisjonsmusikk representerer ikke bare et kulturpolitisk fremskritt, men et fundamentalt epistemologisk og økonomisk paradigmeskifte. Gjennom arbeidet med handlingsplanen for «Joikens hjem» identifiseres et akutt behov for å transformere forvaltningen av joik fra en modell preget av sosialhjelp-tenkning og ad-hoc-støtte til en profesjonalisert næringsmodell.¹ Denne utredningen utdyper det empiriske, teoretiske og økonomiske grunnlaget for denne overgangen, med et særskilt fokus på hvordan dagens generelle støtteordninger svikter joikere på grunn av strukturelle blindsoner. Analysen konkluderer med at «Joikens hjem» må fungere som en aktiv næringsaktør som forvalter øremerkede midler for å sikre langsiktige kunstnerskap, kulturell bærekraft og reell selvbestemmelse.

8.1. Diagnose og økonomisk realitet i det samiske musikkfeltet

Det økonomiske landskapet for samiske kunstnere, og joikere spesielt, er preget av en dyp og vedvarende strukturell dissonans. Denne dissonansen manifesterer seg tydeligst i det som i planens grunnlagsdokumenter betegnes som «Festtale-paradokset». Paradokset beskriver et markant misforhold mellom den enorme symbolske kapitalen joiken innehar i den norske offentligheten, og den prekære økonomiske kapitalen som faktisk tilfaller utøverne.

8.1.1 Festtale-paradokset: Symbolsk kapital kontra økonomisk marginalisering

Joiken fungerer i dag som et av de mest potente nasjonale symbolene i Norge. Den brukes hyppig ved statsbesøk, offisielle åpninger av institusjoner og nasjonale feiringer, der den har høy status som «Norges urfolksmusikk». Denne symbolske anerkjennelsen har imidlertid ikke ført til en tilsvarende økonomisk trygghet for bærerne av tradisjonen. Levekårsundersøkelser og statistikk fra TONO og Gramo indikerer at utøvere av samisk musikk ofte lever under fattigdomsgrensen for kunstnerisk inntekt. Svært få profesjonelle joikere er i stand til å leve av musikken alene; de fleste må subsidiere sin kunstneriske praksis gjennom arbeid i andre sektorer, som reindrift, skoleverket eller helsevesenet.

Denne situasjonen skaper en akutt systemisk sårbarhet. Når «brødjobben» krever økt innsats – for eksempel under kalving i reindriften eller i perioder med høyt arbeidspress i skolen – er det den kunstneriske fordypningen som må vike. Dette hindrer en naturlig profesjonalisering og gjør det umulig for talenter å nå det virtuose internasjonale toppnivået som kreves for at joiken skal overleve som høykultur. Den samiske kunstneren fungerer som en hjørnesteinsbedrift i sitt lokalsamfunn, ikke nødvendigvis i form av antall ansatte, men som en kritisk språkbærer, kunnskapsbank og identitetsmarkør. Å investere i ett kunstnerskap gir dermed ringvirkninger for hele lokalsamfunnet og den samlede kulturelle kapitalen i Sápmi.

Tabell 8: Illustrasjon av diskrepansen mellom ulike kapitalformer i dagens joikefelt

Kapitalform	Beskrivelse	Manifestasjon i Sápmi	Konsekvens for utøveren
Symbolsk	Anerkjennelse og prestisje i offentligheten.	Bruk ved statsbesøk og nasjonale feiringer.	Høy status, men lav betalingsevne.
Kulturell	Tradisjonskunnskap og språklig kompetanse.	Arkivkunnskap, slektsrepertoar, ritualer.	Uvurderlig for samfunnet, men vanskelig å kommersialisere.
Økonomisk	Reell kjøpekraft og investeringskapasitet.	Lave salgs- og strømmetall, manglende driftsstøtte.	Utøvere lever ofte under fattigdomsgrensen.

Denne prekære økonomiske situasjonen bekreftes i NOU 2025:7 *Musikklandet*, som påpeker at det nåværende virkemiddelapparatet har betydelige blindsoner når det gjelder sjangre som faller utenfor det etablerte markedet. For tradisjonsbærere er tilstanden karakterisert som «prekær», noe som krever særskilte ordninger for å sikre overlevelse.

8.1.2 Systemblindhet og kriterie-krasj i virkemiddelapparatet

En grundig gjennomgang av avslagsprosenter i nasjonale ordninger som Kulturrådet og Fond for lyd og bilde viser at tradisjonell joik ofte faller igjennom de etablerte kriteriene. Dette skyldes en form for systemblindhet der støtteordningene er rigget for en vestlig musikkstruktur preget av ferdige verk, skriftlig notasjon, faste ensembler med turnébusser eller kommersielle innspillinger med tydelig markedspotensial.

En tradisjonell a cappella-joiker som ønsker stipend for å fordype seg i slektens repertoar eller lære av en eldre mester, passer sjelden inn i disse kategoriene. Prosjektet blir ofte vurdert som «privat», «folklore» eller «dokumentasjon» fremfor som nyskapende samtidskunst. Denne epistemologiske kollisjonen fører til at samisk musikk systematisk ekskluderes fra den nasjonale kunstfinansieringen. Det mangler et profesjonelt mellomledd som kan «oversette» tradisjonell kunnskap til formater som det statlige byråkratiet anerkjenner, uten at innholdet i joiken mister sin relasjonelle og kulturelle essens.

8.1.3 Markedssvikt og geografiske barrierer i Sápmi

Det eksisterer ikke et fungerende kommersielt marked for samisk tradisjonsmusikk som kan bære profesjonelle utøvere uten betydelige subsidier. I Sápmi er de geografiske avstandene store og befolkningstettheten lav, noe som gjør det bedriftsøkonomisk umulig å turnere på vanlige vilkår. Billettinntektene fra konserter i små lokalsamfunn som Karasjok eller Tana kan aldri dekke de reelle kostnadene til reise, opphold og honorarer etter profesjonelle satser (f.eks. CREO-satser).

Uten offentlig turnéstøtte blir joiken værende i ro, noe som begrenser både utbredelse og rekruttering. Denne formen for markedssvikt må møtes med aktive intervensjoner som sikrer at samisk musikk kan oppleves live i samiske bygder, ikke bare på store festivaler eller i urbane sentra. Dette samsvarer med analyser gjort av Eva Maria Fjellheim (2024), som viser hvordan arealinnspill og industrielt press på samiske næringer (som reindrift) har paralleller i hvordan den samiske musikkøkonomien presses av globale strømmetjenesters algoritmer som favoriserer majoritetskulturen.

8.2. Teoretiske perspektiver – Fra støtte til investering

For å analysere behovet for et nytt næringsgrunnlag i joikefeltet, benytter arbeidsgruppen et perspektiv som kombinerer næringspolitisk logikk med kulturell bærekraft. Dette innebærer et skifte i tankegangen fra «støtte» (som noe som gis av medlidenhet eller som sosialhjelp) til «investering» (noe man gjør for å oppnå avkastning i form av en levende, høykvalitets kultur).

8.2.1 Jacques Attali og musikkens politiske økonomi

Jacques Attali argumenterer i sitt banebrytende verk *Noise: The Political Economy of Music* for at musikkens utvikling ofte varsler fundamentale endringer i samfunnets økonomiske struktur. Han identifiserer fire historiske stadier i musikken: *Sacrificing* (den rituelle, muntlige fasen), *Representing* (den noterte, kommersielle fasen), *Repeating* (opptaks- og masseproduksjonsfasen) og *Composing* (den fremtidige fasen preget av egenverdi og dekommodifisering).

Joiken befinner seg i dag i et krevende spenningsfelt mellom disse stadiene. Mens dens kjerne er dypt forankret i den rituelle og relasjonelle *Sacrificing*-fasen, tvinges utøverne inn i *Repeating*-fasens logikk gjennom strømmetjenester og digitale arkiver. Dette fører til en «silencing» eller tausgjøring av joikens opprinnelige sosiale kraft, da musikken blir en vare løsrevet fra sitt menneskelige opphav. Strategien for «Joikens hjem» og etableringen av Statsjoiker-ordningen kan dermed sees på som et svar på behovet for en «dekommodifisering» av kunsten. Ved å frikjøpe kunstnerne fra markedslogikken, muliggjør man en bevegelse mot Attalis *Composition*-fase, der musikken skapes som et mål i seg selv og som en del av samfunnets kollektive kunnskapsproduksjon.

8.2.2 Kulturell bærekraft og urfolks datasuverenitet

Analysen bygger også på prinsippet om kulturell bærekraft. For at en kultur skal overleve i et moderne samfunn, må det finnes individer som har det som *jobb* å være gode bærere av tradisjonen. Dette krever forutsigbarhet som strekker seg utover den neste prosjektsøknaden. I en kontekst preget av historisk kolonialisme og fornorsking, er økonomisk selvstendighet en forutsetning for kulturell selvråderett.

Videre trekkes det veksler på rammeverket for urfolks datasuverenitet (Indigenous Data Sovereignty, IDS). Dette er særlig relevant i møte med den digitale trusselen omtalt i kapittel 5, der samisk materiale høstes uten samtykke for å trene kunstig intelligens. Et solid næringsgrunnlag må inkludere mekanismer som sikrer at samiske rettighetshavere får kontroll over og kompensasjon for bruken av deres kulturelle data. CARE-prinsippene (Collective

Benefit, Authority to Control, Responsibility, Ethics) legges til grunn for den fremtidige forvaltningen [Vedlegg 5].

8.3. Funksjonsbeskrivelse for økonomi og næring

For å rette opp i de identifiserte svakhetene, foreslår handlingsplanen at «Joikens hjem» skal forvalte spesifikke finansielle instrumenter designet for å profesjonalisere feltet. Her følger en detaljert analyse av disse tre kjernefunksjonene.

8.3.1 «Statsjoikerne» (Åremålsstillingene)

Målsetningen med denne forslaget er å etablere et «A-lag» av utøvere som er frikjøpt fra markedsløikken for å fordype seg i kunsten på heltid.¹ Dette er ikke et tradisjonelt stipend, men en ansettelsesmodell som gir kunstnerisk ro og rom for fordypning. Målsetningen med denne funksjonen er å etablere et «**A-lag**» av **joikeutøvere** som er fullt ut frikjøpt fra markedsløikkens krav, slik at de kan dedikere seg til kunsten på heltid. Dette er bevisst utformet som en **ansettelsesmodell**, og ikke et tradisjonelt stipend, for å sikre kunstnerisk ro og det nødvendige rommet for dyp faglig fordypning.

Konkret innebærer modellen at «Joikens hjem» ansetter et utvalg joikere (for eksempel tre personer) i **100 % åremålsstillinger** over en periode på tre til fem år. Lønnen skal følge gjeldende lønnstrinn i staten, et grep som sikrer verdighet og likestilling med andre profesjonelle kunstnere. Utøvernes primære **oppgaveprofil** vil omfatte produksjon av ny musikk, gjennomføring av konserter, aktiv forskning i arkivene, samt å fungere som mentorer for yngre talenter. Denne ansettelsesformen eliminerer det utmattende behovet for å bruke halve arbeidstiden på å skrive søknader for å opprettholde sitt levebrød.

Ved å forankre stillingene i en samisk institusjon, i stedet for i generelle nasjonale stipendordninger, sikrer man en **strategisk sammensetning** av utøvere. Dette gjør det mulig å garantere en balansert representasjon av ulike tradisjoner – som sør-, lule- og nordsamisk joik – i tillegg til en fruktbar balanse mellom eldre tradisjonsbærere og unge, eksperimentelle krefter. Analysen drøfter også mulige utilsiktede virkninger av denne ordningen. Kritikere vil hevde at fast lønn kan fungere som en «sovepute» og redusere den kreative sulten («statskunstner-syndromet»)¹. Videre kan det skape et classeskille i et lite miljø mellom de utvalgte «innsiderne» og de mange som står utenfor. Arbeidsgruppen vekter imidlertid behovet for Virtuositet og forutsigbarhet tyngre enn risikoen for misunnelse eller stagnasjon. Joiken trenger «lokomotiver» som kan løfte hele feltets status.

8.3.2 Funksjon 2: Joikefondet (Venture-kapital for kulturarv)

Joikefondet er foreslått som en sentral økonomisk motor, uttenkt for å være kilden til risikovillig kapital som det tradisjonelle virkemiddelapparatet i stor grad mangler. Det er her man skal fange opp og støtte de prosjektene som, på grunn av sin iboende karakter, faller utenfor de nasjonale ordningenes snevre kriterier – enten fordi de er for dypt forankret i det tradisjonelle, for smale i sin appell, eller for radikalt eksperimentelle. Fondets funksjon er dermed å opptre som en «venture-kapitalist» for samiske kulturbehov, hvor verdien måles i et annet regnskap enn det rent kommersielle.

I sin investeringslogikk skal fondet bevisst prioritere den kulturelle avkastningen (som dokumentasjon, revitalisering av tapte former og det å være en sterk språkbærende kraft) fremfor en eventuell økonomisk gevinst. Et illustrerende eksempel er finansieringen av en utøver som påtar seg det monumentale arbeidet med å spille inn 500 tradisjonelle joiker *a cappella*, utelukkende for arkivering og lokal, fellesskapsbasert bruk – et prosjekt som er økonomisk ulønnsomt, men som har en ubestridelig og enorm historisk og kulturell verdi.

For å sikre at tildelingene er basert på kunnskap og kunstnerisk skjønn, er det avgjørende at fondet forvaltes på armlengdes avstand. Dette innebærer at ansvaret for forvaltningen bør ligge hos «Joikens hjem» med et faglig utvalg bestående av aktive kunstnere og kulturforvaltere. Dette er et strategisk grep for å frikoble tildelingsprosessen fra det politiske styret i Sametinget, og dermed garantere at vurderingene er faglige snarere enn distriktspolitiske. En slik uavhengighet er fundamental for institusjonens legitimitet.

Risikoen som må adresseres er faren for en «inflasjon i kvalitet», hvor fondet, over tid, kan bli oppfattet som en automatisk garantist for alt som bærer merkelappen «samisk». For å motvirke dette er det kritisk at fondet kontinuerlig opprettholder strenge faglige kriterier, stimulerer til innovasjon, og dermed sikrer at støtten leder til økt profesjonalitet og varig verdi. er tenkt som en kilde til risikovillig kapital for prosjekter som faller utenfor nasjonale ordninger fordi de er for tradisjonelle, for smale eller for eksperimentelle.

8.4. Turné- og distribusjonsgarantisten

Denne funksjonen har som mål å korrigere markedssvikten i Sápmi ved å sikre at samisk musikk kan oppleves live i bygdene.

- **Mekanisme:** «Joikens hjem» skal kunne garantere for underskuddet på turnéer i samiske områder på begge sider av landegrensene (Norge, Sverige, Finland).¹ De dekker reisekostnader og honorarer etter faglige satser, slik at de lokale arrangørene (f.eks. grendehus eller språksentre) kun trenger å betale en mindre egenandel.
- **Implikasjon:** Dette gjør det mulig for en toppartist å spille i Karasjok selv om det bare kommer 50 betalende publikummere. Uten denne garantisten ville slike konserter vært økonomisk umulige.

En mulig utilsiktet virkning er markedsvridning, der private aktører blir utkonkurrert eller arrangører slutter å jobbe med billettsalg fordi «alt er subsidiert». Garantien må derfor innrettes slik at den stimulerer til aktivitet uten å kvele det lille kommersielle initiativet som finnes. Hvorfor «Joikens hjem» og ikke Den Kulturelle Skolesekken (DKS)? DKS er begrenset til skoleelever; det finnes ingen tilsvarende infrastruktur for det voksne publikummet eller de eldre i Sápmi.

8.5. Sosioøkonomisk kontekst og levekår i Sápmi

For å forstå alvoret i behovet for et nytt næringsgrunnlag, må analysen ses i sammenheng med den generelle levekårssituasjonen i den samiske befolkningen, slik den er dokumentert i *Meld. St. 12 (2023–2024)*.

8.5.1 Inntekt og sysselsetting i samiske områder

Statistikk viser at samiske områder generelt har hatt en lavere sysselsettingsandel enn landsgjennomsnittet over lang tid (64,8 % mot 68,5 % i 2023). Videre er andelen personer med lav inntekt i aldersgruppen 18–34 år merkbar i samiske kommuner. For kunstnere i denne etableringsfasen er situasjonen spesielt krevende. Mangelen på faste arbeidsplasser i kultursektoren fører til at mange talenter tvinges til å forlate Sápmi for å finne arbeid i byer som Oslo eller Tromsø, noe som fører til en «kompetanseflukt» fra de tradisjonelle kjerneområdene.

Tabell 9: Sysselsettings- og inntektsindikatorer som danner bakteppet for diagnosen

Indikator (2023)	Samiske områder	Norge totalt	Implikasjon for kulturfeltet
Sysselsettingsandel (15–74 år)	64,8 %	68,5 %	Behov for nye, profesjonelle arbeidsplasser i Sápmi.
Lavinntekt (18–34 år)	7,0 % (STN-området)	11,5% (Gjennomsnitt)	Prekær økonomi for unge etablerere i kunstfeltet.
Befolkningsutvikling siden 2000	-11,5 %	Vekst	Behov for attraktive hjørnesteinsbedrift er for å snu trenden.

8.6. Kunstneren som helsefremmende ressurs

Investering i samiske kunstnere er også en investering i folkehelse. *Meld. St. 12* understreker at muligheten til å praktisere eget språk og kultur i fellesskap med andre er avgjørende for livskvalitet og mental helse i den samiske befolkningen. Mange samiske kunstnere bruker sin kunst som et politisk og terapeutisk virkemiddel for å bearbeide historiske traumer knyttet til fornorskningspolitikken. Ved å profesjonalisere joikefeltet, styrker man dermed ikke bare økonomien, men også samfunnets kollektive motstandskraft og velvære.

8.7. Rettslig råderett som økonomisk fundament

Et bærekraftig næringsgrunnlag forutsetter at kunstnerne har kontroll over verdiene de skaper. Her identifiserer handlingsplanen et alvorlig gap mellom vestlig immaterialrett og samisk rettsoppfatning.

8.7.1 Relasjonell eierskap kontra individuell opphavsrett

Norsk Åndsverklov bygger på et individuelt eierskap knyttet til skaperakten. I samisk tradisjon er eierskapet til en personjoik (*luohti*) ofte relasjonelt; joiken tilhører både utøveren og den som blir joiket, og ofte hele slekten. Fordi dagens systemer (som TONO) krever at man signerer som eneeier, oppstår det et moralsk dilemma for tradisjonsbærere. Mange velger å stå utenfor rettighetssystemet for å unngå å bryte med tradisjonen, noe som fører til en betydelig

«rettighetslekkasje». Vederlagsmidler som genereres ved bruk av joik, blir ikke utbetalt til de samiske skaperne, men går inn i TONOs generelle pott og fordeles til andre sjangre [Vedlegg 4].

«Joikens hjem» skal fungere som en «System-forhandler» som arbeider for å tilpasse disse reglene, både nasjonalt og internasjonalt gjennom WIPO. Målet er å etablere en egen rettighetskategori for joik, slik det også anbefales i NOU 2025:7 *Musikklandet*.

8.7.2 Datakolonialisme og det digitale vernet

Den teknologiske utviklingen, spesielt innen kunstig intelligens, representerer en ny trussel mot joikens økonomiske grunnlag. Når internasjonale selskaper «skraper» samiske arkiver for å trene algoritmer til å produsere syntetisk joik, foregår det et «stille ran» av kulturelle ressurser. Uten en sterk institusjon som kan verifisere autentisk joik («Sámi Verified») og håndheve lisenser, risikerer samiske utøvere å bli utkonkurrert av billige, syntetiske etterligninger.

Dette er en moderne form for datakolonialisme som krever teknologisk suverenitet [Vedlegg 5]. «Joikens hjem» må derfor utstyres med verktøy for å styre tilgangen til digital lydarv gjennom en «Trafikklysmoell», der sensitivt materiale beskyttes mot maskinell utvinning.

8.8. Vekting og strategiske valg i handlingsplanen

Etableringen av «Joikens hjem» som næringsaktør innebærer tøffe prioriteringer av begrensede ressurser. Arbeidsgruppen har tatt tydelige valg i vektingen av tiltakene.

8.8.1 Profesjonalitet veies tyngre enn bredde

I den første fasen anbefales det å bruke en stor del av midlene på få, faste stillinger («Statsjoikerne») fremfor å smøre midlene tynt utover som mange småstipender. Begrunnelsen er at feltet har et akutt behov for lokomotiver – utøvere som kan dedikere seg 100 % til å bli virtuoser på internasjonalt nivå. Ved å satse på spisskompetanse, hever man statusen og ambisjonsnivået for hele det samiske musikkfeltet. Når toppen styrkes, følger bredden etter gjennom mentorskap og økt synlighet.

8.8.2 Drift veies tyngre enn prosjekt

Det prioriteres midler til arbeidsstipend og faste lønnsmidler (lønn for tid) fremfor ren prosjektstøtte (penger til utstyr og reiser). Analysen viser at den største kostnaden ved å være joiker i dag er tapet av arbeidsfortjeneste i andre yrker. Utstyr er relativt billig og tilgjengelig, men tid er dyrt. Ved å «kjøpe tid» til utøverne, gir man dem den roen som kreves for å skape verk med høy kunstnerisk verdi som kan bære økonomien på lang sikt. Dette er et bevisst oppgjør med «prosjektifiseringen» av kulturlivet, som ofte fører til organisatorisk utmattelse og hukommelsestap [Vedlegg 2].

Strategisk valg	Prioritert retning	Begrunnelse
Bredde vs. Profesjonalitet	Profesjonalitet (Statsjoikere)	Behov for virtuose lokomotiver for å heve feltets status.
Prosjekt vs. Drift	Drift (Lønn for tid)	Tid er den mest kritiske ressursen for kunstnerisk fordypning.
Åpenhet vs. Vern	Vern (Kontrollert tilgang)	Tillit fra tradisjonsbærerne er viktigere enn maksimal distribusjon.

8.9. Implementeringsstrategi – Avtalen med staten

Implementeringen av kapittel 8 i handlingsplanen hviler på et forpliktende samarbeid med norske myndigheter. Med *NOU 2025:7 Musikkl landet* er det politiske mulighetsvinduet åpent.

8.9.1 Fra utredning til forpliktelse

Staten har gjennom NOU-en for første gang erkjent at dagens virkemiddelapparat diskriminerer joikens egenart. Dette er en «statlig sanksjonert sannhet» som endrer forhandlingsklimaet fundamentalt [Vedlegg 9]. Sametingets strategi må nå skifte fra å argumentere for behovet til å kreve implementering av utvalgets anbefalinger, herunder opprettelsen av et Joikefond og et institusjonelt hjem.

8.9.2 Den økonomiske motoren: Joikefondet

Joikefondet må etableres med en permanent grunnkapital som sikrer forutsigbarhet over tiår. Målet er at fondet skal bli en «evighetsmaskin» der avkastningen finansierer kjerneaktiviteten i feltet, uavhengig av skiftende politiske prioriteringer i Oslo [Vedlegg 11]. Dette vil sikre reell kulturell selvråderett. Teoretisk sett kan fondets bærekraft modelleres gjennom kapitalavkastning mot årlige tildelingsbehov, der målet er å opprettholde fondets realverdi over tid:

$$K_t = K_0(1 + r)^t - \sum_{i=1}^t S_i(1 + r)^{t-i}$$

Der K er kapital, r er realavkastning og S er de årlige investeringene i kulturen [Vedlegg 11].

8.9.3 Institusjonell trygghet og lovfesting

For å sikre at «Joikens hjem» ikke forblir et midlertidig prosjekt, kreves det lovfesting eller en fast post på statsbudsjettet. Dette vil gi de ansatte og utøverne den tryggheten som kreves for å drive langsiktig arkiv- og utviklingsarbeid. Erfaringer fra urfolk globalt, som maoriene i New Zealand, viser at suksessfull revitalisering krever 25-årsperspektiver og institusjoner som

er immune mot kortsiktige budsjettkutt.

8.10. Konklusjon: Visjon 2050

Analysen av næringsgrunnlaget i Vedlegg 8 dokumenterer at joikefeltet i dag lider under en dyp markedssvikt og strukturell usynlighet i virkemiddelapparatet. «Joikens hjem» skal ikke bare være et kulturhus, men en næringspolitisk aktør som griper inn i markedet for å sikre at det er mulig å ha joik som levebrød.

Uten denne økonomiske grunnmuren vil all innsats for rekruttering (kapittel 7) og arkivering (kapittel 3) være forgjeves, fordi de kommende generasjonene ikke vil se en fremtid i yrket. Ved å transformere feltet fra en mottaker av sosialhjelp-lignende støtte til en profesjonalisert næringssiida, skapes fundamentet for visjonen om år 2050: Der Áile og hennes generasjon kan leve av sin kulturarv på egne premisser, i et Sápmi der joiken er en vital, verdiskapende og respektert kraft i det globale musikksamfunnet. Tiden for utredning er forbi; nå kreves politisk vilje og økonomisk investering for å realisere dette målet.¹

VEDLEGG 9: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 9 – Avtalen

Dokumentasjon av observasjoner, realpolitiske vurderinger og implementeringsstrategi.

Dette vedlegget utdyper det politiske grunnlaget for kapittel 9 i handlingsplanen. Kapittelet omhandler forholdet til norske myndigheter og oppfølgingen av NOU 2025:7 *Musikklandet*. Analysen konkluderer med at staten gjennom NOU-en har erkjent en systemsvikt, og at Sametingets strategi derfor må skifte fra å *argumentere for behovet* til å *kreve implementering av anbefalingene*. Vi lanserer en modell for et forpliktende samarbeid om realisering.

9.1 Diagnose og politisk mulighetsrom

9.1.1 Diskusjon av observasjonsgrunnlag: Fra utredning til forpliktelse

Et paradigmeskifte er i emning, for gjennom rapporten *Musikklandet* ser vi for første gang et brudd med den tidligere norske kulturpolitikken. I denne NOU-en (spesielt i kapittel 5) slås det statlig fast – og ikke bare som en påstand fra Sametinget – at det generelle virkemiddelapparatet ikke er godt nok tilpasset det samiske feltet. Denne statlige sanksjoneringen endrer forhandlingsklimaet fundamentalt, ettersom utvalget eksplisitt anbefaler opprettelsen av et eget **Joikefond** og et **Kompetansesenter** som er i tråd med vår modell for «Joikens hjem».

Likevel er veien fra en NOU til et statsbudsjett historisk sett brolagt med gode intensjoner som dør ut. Utredninger ender ofte i skuffen, primært fordi det mangler en konkret *mottaker* som har eierskap til den foreslåtte løsningen. Vi ser at Kulturdepartementet ofte er skeptisk til å opprette nye, faste institusjoner, og heller ønsker å flikke på eksisterende ordninger. Det er derfor en overhengende risiko for at anbefalingen om et kompetansesenter blir utvannet til en liten prosjektstilling under Norsk Kulturråd, i stedet for å bli en selvstendig institusjon.

Samtidig bidrar den økende juridiske bevisstheten rundt Grunnlovens § 108 og FN's erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP) til å skape et politisk press. Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport har forsterket dette ved å fremtvinge et krav om *reparerende tiltak*, hvor etableringen av «Joikens hjem» naturlig faller inn under definisjonen av kulturell reparasjon.

9.1.2 Perspektivering: Vinduet er åpent

Vi analyserer situasjonen gjennom linsen av Kingdons «**Multiple Streams Framework**» (politikkutforming). Akkurat nå er tre strømmer koblet sammen:

1. *Problemstrømmen*: Erkjenningen av at joiken er truet og underfinansiert.
2. *Løsningsstrømmen*: Modellen om «Joikens hjem» og Joikefondet ligger klar.
3. *Politikkstrømmen*: NOU-en og Sannhetskommisjonen har skapt politisk vilje. Dette skaper et «Policy Window» (mulighetsvindu). Hvis vi ikke låser staten til en forpliktelse nå (innen 1-2

år), vil vinduet lukkes, og oppmerksomheten flyttes til andre saker. Strategien må derfor være **hurtig institusjonalisering**.

9.2 Funksjonsbeskrivelse for statlig samarbeid

Kapittel 9 skisserer mekanismene for å omsette NOU-en til virkelighet. Her er analysen av de konkrete funksjonene i «Avtalen».

9.2.1 Joikefondet (Den økonomiske motoren)

Målsetning: Å realisere NOU-ens anbefaling om et fond på [X antall millioner] som skal sikre produksjon, formidling og revitalisering av joik. Målet er at fondet skal være permanent og *ikke* spises opp av inflasjon eller omprioriteringer i det generelle Kulturfondet.

Illustrerende eksempel: Staten bevilger en grunnkapital til Joikefondet. Avkastningen (eller en årlig bevilgning) forvaltes av et styre oppnevnt av «Joikens hjem». Fondet har egne vedtekter som tillater støtte til muntlig overføring, a cappella-innspillinger og sjangerkryssende prosjekter som faller utenfor Kulturrådets «musikerordning».

Mulige utilsiktede virkninger:

- *Ansvarsfraskrivelse:* Hvis Joikefondet opprettes, er risikoen at Kulturrådet og andre nasjonale ordninger tenker: «Nå har samene fått sitt eget fond, så da trenger vi ikke støtte dem over våre budsjetter». Dette kalles *sektorisering av ansvaret*. Resultatet kan bli et nullsumspill.

Hvorfor bør dette forvaltes av «Joikens hjem» (og ikke Kulturrådet)? Hvis fondet ligger i Kulturrådet, vil det forvaltes etter statens generelle økonomireglement og søknadslogikk (skriftlighet, rapportering). Ved å legge det til «Joikens hjem» sikrer vi at tildelingskriteriene utformes basert på *samisk musikkforståelse* (f.eks. aksept for muntlig rapportering). Det sikrer også samisk selvbestemmelse over midlene.

9.2.2 Implementeringsgruppen (Task Force)

Målsetning: Å sikre at kapittel 5 i NOU *Musikklandet* ikke blir en papirtiger. Målet er å binde departementet til en fremdriftsplan med konkrete milepæler frem mot statsbudsjettet 2026/2027.

Illustrerende eksempel: En arbeidsgruppe bestående av representanter fra KUD (Kulturdepartementet), Sametinget og interimsstyret for «Joikens hjem». Gruppen har mandat til å utrede selskapsform, vedtekter og budsjetttrammer. De leverer en ferdig «pakke» som statsråden kan signere ut i budsjettproposisjonen.

Mulige utilsiktede virkninger:

- *Utmattelse:* Staten er ekspert på å nedsette utvalg for å kjøpe seg tid. Hvis gruppen ikke har et skarpt mandat og tidsfrist, kan prosessen dra ut i årevis («death by

committee»).

Hvorfor en egen gruppe? Uten en dedikert pådrivergruppe vil saken drukne i departementets byråkrati. Sametinget må sitte ved bordet for å sikre at intensjonene i NOU-en (om samisk styring) ikke forsvinner i den juridiske kvalitetssikringen hos departementet.

9.2.3 Mandat-forankringen (Loven)

Målsetning: Å løfte «Joikens hjem» fra å være et tilskuddsprosjekt til å bli en **lovfestet institusjon** eller en institusjon med fast post på statsbudsjettet (kap. 320), på linje med Samisk Hus eller Beaivváš.

Illustrerende eksempel: Det utarbeides et tildelingsbrev fra departementet som eksplisitt gir «Joikens hjem» nasjonalt ansvar for joikearven. Dette sikrer at en fremtidig statsråd ikke kan legge ned institusjonen med et pennestøk uten å gå veien om Stortinget.

Mulige utilsiktede virkninger:

- *Statlig styring:* Med fast post på statsbudsjettet følger Riksrevisjonens kontroll og statlige krav til målstyring. Dette kan oppleves som byråkratiserende og begrense den samiske autonomien («den som betaler, bestemmer»).

Hvorfor lovfesting? Alternativet er prosjektstøtte, som må søkes hvert år. Det gir ingen trygghet for ansatte og umuliggjør langsiktig arkivarbeid. Lovfesting/fast post er den eneste mekanismen som gir *institusjonell trygghet*.

9.3 Vekting og strategiske valg

I utformingen av «Avtalen» har vi måttet veie autonomi mot integrering, og pragmatisme mot prinsipper.

Separat løsning veies tyngre enn integrert løsning Vi går inn for et *separat* Joikefond og en *egen* institusjon, fremfor øremerkede midler innenfor eksisterende norske institusjoner (f.eks. en «samisk seksjon» i Kulturrådet). *Begrunnelse:* Erfaring viser at integrerte løsninger over tid blir assimilert.

Minoritetshensyn taper i kampen mot majoritetens behov når budsjettene strammes inn. En separat struktur («Joikens hjem») med egen post på statsbudsjettet er den eneste garantien for at midlene forblir i Sápmi.

Statlig finansiering, samisk styring Dette er det bærende prinsippet. Vi vokter statens *økonomiske ansvar* (reparasjon) høyt, men avviser statens *faglige styring*. *Begrunnelse:* Staten har verken kompetanse eller legitimitet til å styre utviklingen av joik. Modellen må derfor være: Staten gir pengene (som en oppfyllelse av rettigheter), Sametinget/Institusjonen styrer bruken.

«Nå eller aldri» Vi anbefaler en aggressiv tidslinje. Vi vokter *hastighet* tyngre enn å utrede alle detaljer perfekt. *Begrunnelse:* Det politiske momentet etter Sannhets- og

forsoningskommisjonen og NOU-en vil avta. Vi må få etablert «skallet» (institusjonen og fondet) nå, så kan vi justere innholdet siden. Hvis vi venter på den perfekte modellen, mister vi finansieringen.

Konklusjon

Vedlegg 9 dokumenterer at vi ikke ber om almisser. Vi tilbyr staten en løsning på et problem de selv har erkjent at de har (gjennom NOU-en). «Joikens hjem» er verktøyet staten trenger for å oppfylle sine forpliktelser. Avtalen handler om å operationalisere denne erkjennelsen.

VEDLEGG 10: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 10 – Vettreglene

10.1 Dokumentasjon av observasjoner, etiske vurderinger og forvaltningsmodell.

Dette vedlegget konkretiserer hvordan Joikens hjem kan etableres og drives slik at planen ikke blir et sett av løse tiltak, men en varig infrastruktur. Kapittel 10 forutsetter at implementering ikke bare er et spørsmål om å “sette i gang”, men om å holde sammen legitimitet, kapasitet, rettslige rammer, økonomi og læring over tid. Vedlegget gjør derfor to ting: først beskriver det hvorfor tilsvarende satsinger ofte mister kraft (DEL 1), deretter presenterer det en implementeringsarkitektur med fem styringsfunksjoner (DEL 2) og avslutter med begrunnede prioriteringer og faseprofil (DEL 3).

10.2 Hvorfor satsninger svikter

10.2.1 Implementering som friksjon mellom rom

Joikens hjem må virke i flere rom samtidig: innen hjemmets vegger, i det samiske rommet, i møte med nabofolkene, og i møte med verden. Mange planer feiler fordi de antar at det samme styringsspråket kan brukes i alle rom. Når tiltak flyttes ut av samiske rom uten oversettelse, taper de legitimitet. Når tiltak flyttes inn i samiske rom med for mye institusjonelt trykk, oppstår motstand og tilbaketrekning. En bærekraftig implementering må derfor ha et eksplisitt prinsipp om romtilpasning: samme mål, men forskjellig prosesslogikk og tempo avhengig av hvor tiltaket skal virke.

10.2.2 Prosjektlogikk uten institusjonell hukommelse

Mange kultur- og revitaliseringsinitiativer får en intens start, men taper effekt når prosjektperioden utløper. Kompetanse blir personbunden og forsvinner ved skifte av nøkkelpersoner. Dokumentasjon, rutiner og avtaleverk blir ad hoc. Joikens hjem må bygges motsatt: som institusjonell hukommelse. Det krever tidlig investering i malverk, prosesser, etiske stoppunkt og en drift som gjør at erfaringer akkumuleres, ikke fordamper.

10.2.3 Mandatglidning og uklar tjenestelogikk

Et annet vanlig sviktpunkt er at en ny institusjon blir forventet å gjøre “alt”. Da blir den enten for svak i alt den gjør, eller den ender som portvakt. Implementeringen må derfor være bundet til et serviceprinsipp: Joikens hjem skal levere fellesfunksjoner på vegne av autonome aktører, ikke erstatte dem. Det må skrives inn i styringsmodell, rapportering, og praksis: hvem som er agent, hvem som er adressat, og hva som faktisk leveres.

10.2.4 Mål som ikke kan styres

Hvis målene er for abstrakte (synlighet, stolthet, bevaring), blir implementering lett en serie aktiviteter uten tydelig læring. Kapittel 10 må derfor ha mål som kan følges gjennom kvalitativ og kvantitativ kunnskap uten å redusere joik til måleobjekt. Det styrende spørsmålet er: Blir overføringslinjene sterkere? Blir rettighetslekkasje mindre? Blir støtteapparatet mer

tilgjengelig? Slike mål kan operasjonaliseres uten å måle kunstens verdi som “effekt”.

10.3 De fem strategiene for implementering

Styringsfunksjonene under er ikke nye “prosjekter”, men rammeverk som gjør at kjernefunksjonene i kapittel 6 og kapittel 7 kan bygges opp, drives, korrigeres og videreutvikles uten at institusjonen mister legitimitet eller retning.

10.3.1 Etableringsprogrammet (portefølje og rekkefølge)

Mandat og kjerneproblem: Å sikre at Joikens hjem etableres i riktig rekkefølge, slik at tidlige leveranser bygger tillit og senere funksjoner får et stabilt fundament. Kjerneproblemet er at man ellers starter med synlige tiltak før rettighets- og tilgangsregimer er klare, eller at man bygger administrasjon uten tjenesteverdi.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en programleder (etablering), en porteføljekoordinator og en liten beslutningsgruppe med mandat til å prioritere og stoppe. Adressatene er de operative funksjonene i Joikens hjem og feltet som skal få tjenester. Partnerne er finansierende organer og samarbeidende institusjoner som må synkroniseres med oppbyggingsløpet, herunder Sametinget der dette er relevant for forankring og finansiering.

Kjerneelementer og leveranser: (1) Faseplan med minimumsleveranser per fase. (2) Avhengighetskart: hva må være på plass før neste steg. (3) Kapasitetsplan: hvilke roller/stillinger som må etableres tidlig. (4) Stopplogikk: kriterier for å pause eller omforme tiltak. (5) Kommunikasjonsrytme: hvordan man forteller feltet hva som skjer uten å overselge. Leveransen er en styrt oppbygging som kan forklares, etterprøves og korrigeres.

Proporsjoner og samspill: I oppbygging skal programmet bruke mest energi på rekkefølge, avhengigheter og kapasitet, og minst på ekstern synlighet. I drift reduseres programmet til porteføljevedlikehold og forbedringssløyfer. Funksjonen må ha direkte grensesnitt mot økonomi, kvalitet/etikk og evaluering.

Hvor i rommet: I hjemmets og det samiske rommet må rekkefølge bygges på tillit og realistisk tempo. I møte med nabofolkene og verden må rekkefølge oversettes til standardisert prosjekt- og budsjettlogikk, uten at tempoet settes av eksterne frister alene.

Når: Etableringsprogrammet er intensivt de første 18–36 månedene og går deretter over i en permanent, men lettvekts porteføljefunksjon.

Hvordan: Kartlegg avhengigheter → definer minimumsleveranser → bygg kapasitet → lever i små, tydelige trinn → samle erfaring → juster rekkefølge. Etisk stoppunkt ligger der tempoet presser frem løsninger som svekker samisk kontroll eller åpner for uavklart bruk av materiale.

Hvorfor: Uten en reell porteføljelogikk blir Joikens hjem enten for tregt til å bygge tillit eller for raskt til å holde grenser. Etableringsprogrammet gjør tempo til et styringsspørsmål, ikke en tilfeldighet.

10.3.2 Forankrings- og konsultasjonsmodellen (legitimitet og adressering)

Mandat og kjerneproblem: Å sikre at Joikens hjem har vedvarende legitimitet i samiske miljø, og at institusjonen ikke mister kontakt med tradisjonsbærere, familier og lokale praksiser når den vokser. Kjerneproblemet er at institusjoner ofte får en “institusjonsstemme” som gradvis tar over for feltets stemmer.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en forankringsansvarlig, en ordning for fast dialog med tradisjonsbærere og utøvere, og en struktur som gjør at uenighet kan synliggjøres uten at alt blir konflikt. Adressatene er samiske lokalmiljø, familier, siidaer, utøvere og læringsarenaer som skal kunne se seg selv i institusjonen. Partnerne er kommuner, utdannings- og kulturinstitusjoner og samarbeidende aktører i nabosamfunn, samt relevante nasjonale organer når implementering krever koordinering.

Kjerneelementer og leveranser: (1) Årlig forankringssyklus: samlinger, lyttemøter, og revisjon av prioriteringer. (2) Lokale kontaktpunkter eller ambulerende ordning som gjør at Joikens hjem ikke bare “finnes i en bygning”. (3) Mekanismer for å håndtere intern pluralitet: hvordan ulike tradisjoner og uenigheter kan sameksistere i praksis. (4) Tydelig adressatlogikk: hvem tjenestene er til for, og hvem de ikke er til for. Leveransen er forutsigbar dialog, synlige prioriteringer og en institusjon som kan vokse uten å løsne fra feltet.

Proporsjoner og samspill: Forankring må ha nok tyngde til å påvirke portefølje, etikk og evaluering, men ikke så mye at alt blir prosess. En realistisk balanse er at forankringsarbeid er rytmisk (planlagt og regelmessig), ikke kontinuerlig improvisasjon.

Hvor i rommet: Kjernearbeidet skjer i det samiske rommet, mens møte med nabofolkene krever oversettelse til samarbeidsformat og institusjonelle rutiner. Møte med verden handler mest om å beskytte legitimitet når joik synliggjøres internasjonalt.

Når: Forankring er permanent. I oppbyggingsfasen skal den være særlig tydelig for å etablere tillit; i drift skal den være stabil nok til å fange opp skifte i feltet.

Hvordan: Innhente erfaring → gjøre prioriteringer eksplisitte → gi begrunnelser → revidere. Etisk stoppunkt ligger der institusjonen begynner å “snakke på vegne av” feltet uten reell forankring.

Hvorfor: Joikens hjem må tåle at det ikke finnes én joik, men mange praksiser. Forankringsmodellen gjør pluralitet til en styrt ressurs, ikke et problem som skyves til side.

10.3.3 Ressurs- og finansieringsarkitekturen (stabilitet uten binding)

Mandat og kjerneproblem: Å sikre økonomisk stabilitet som gjør at institusjonen kan bygge kompetanse over tid, uten at finansiering binder Joikens hjem til mål som svekker kjerneprinsippene. Kjerneproblemet er at kortsiktige midler skaper kortsiktig praksis.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er økonomiansvarlig, en søknads- og avtaleressurs og et internt prioriteringsledd som kobler penger til portefølje. Adressatene er de operative funksjonene (som trenger forutsigbar drift) og feltet (som trenger tjenester uten at alt må “prosjektifiseres”). Partnerne inkluderer offentlige finansieringskilder og ordninger som

Kulturrådet, samt eventuelle private eller internasjonale samarbeid der dette kan skje uten å undergrave kontroll.

Kjerneelementer og leveranser: (1) Basiskapasitet: stillinger og drift som ikke kan være prosjektavhengig (rettighetsarbeid, tilgangsstyring, produsentledd, forankring). (2) Utviklingsmidler: tidsavgrensede løp for ekspansjon (digital plattform, pilot i helse, residensprogram). (3) Buffer for uforutsett: særlig for rettighetssaker, repatriering og konfliktforebygging. (4) Prinsipper for øremerking: når øremerking er akseptabelt, og når det skaper mandatglidning. Leveransen er en finansieringsmiks som gir stabilitet, men som fortsatt lar institusjonen styre etter eget mandat.

Proporsjoner og samspill: Basiskapasitet må være tung nok til at institusjonen ikke blir en prosjektmaskin. Utviklingsmidler skal bygge trinnvis videre på det stabile. Dette må samordnes med evalueringsfunksjonen slik at nye midler følger læring, ikke bare aktivitet.

Hvor i rommet: I møte med nabofolkene og verden vil finansieringsspråk ofte dominere. Denne funksjonen må derfor være et oversettelsesledd som beskytter samiske prioriteringer når de presenteres som budsjett og prosjekt.

Når: Bygges tidlig og revideres årlig. I oppbyggingsfasen skal målet være å sikre drift for kjernefunksjoner før man skalerer synlige satsinger.

Hvordan: Definer basiskapasitet → bind den i flerårige løp → legg utvikling på toppen → evaluer og juster. Etisk stoppunkt ligger der finansieringsvilkår presser frem uønsket åpenhet, feil bruk av materiale, eller formidlingspress.

Hvorfor: Uten stabilitet blir Joikens hjem en serie midlertidige forsøk. Med riktig finansieringsarkitektur kan institusjonen holde kunnskap varm og levere tjenester som feltet faktisk kan stole på.

10.3.4 Kvalitet, etikk og rettighetskontroll (styrt risiko)

Mandat og kjerneproblem: Å sikre at vekst, synlighet og aktivitet ikke skjer på bekostning av samtykke, relasjonelle rettigheter og kulturelle protokoller. Kjerneproblemet er at feilbruk ofte skjer i gråsoner: når ingen har tydelig ansvar for stoppunktene.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en kvalitet/etikk-ansvarlig, et praksisnært etisk råd, og et fast grensesnitt mot rettighetskompetanse (som kan trekke juridiske rammer inn i praksis). Adressatene er familier, utøvere, lærere, produsenter, helseaktører og alle som bruker materiale eller arbeider med joik gjennom institusjonen. Partnerne er rettighetsorgan og institusjoner som håndterer materiale og distribusjon, inkludert TONO der det er relevant.

Kjerneelementer og leveranser: (1) Etiske stoppunkt i alle kritiske prosesser: tilgang, publisering, undervisning, eksport, helsebruk. (2) Standarder for samtykke, kreditering og vederlag som kan brukes i praksis. (3) Avviks- og læringsrutiner: hvordan man håndterer feil uten å skape stillhet eller skam. (4) Risikokart: hvor feilbruk typisk oppstår, og hvordan det forebygges. Leveransen er at Joikens hjem kan være aktivt og synlig uten å tape kontroll.

Proporsjoner og samspill: Denne funksjonen skal ikke bli et byråkratisk lokk, men et presist sikkerhetsnett. Den må kobles tett til porteføljestyling, slik at tempo og tiltak ikke løper fra etikken.

Hvor i rommet: I hjemmets og det samiske rommet handler dette om vern og verdighet. I møte med nabofolkene og verden handler det om å omsette vern til rutiner, avtaler og etterprøvable praksis.

Når: Permanent, med særlig tyngde i oppbyggingsfasen når rutiner etableres og feltet må se at institusjonen tåler ansvar.

Hvordan: Identifiser risikopunkter → bygg stoppunkt → dokumenter begrunnelser → revider etter erfaring. Etisk stoppunkt ligger særlig der press utenfra forsøker å prioritere tilgjengelighet, tempo eller synlighet fremfor kontroll.

Hvorfor: Joikens hjem vil miste legitimitet raskere ved én alvorlig feil enn det vinner ved mange små suksesser. Kvalitet og etikk må derfor være institusjonens ryggmarg, ikke et tillegg.

10.3.5 Evaluering og læringsløpe (målbarhet uten reduksjon)

Mandat og kjerneproblem: Å etablere en evalueringspraksis som viser om institusjonen faktisk styrker overføring, vern og kapasitet, uten å redusere joik til kvantitative indikatorer. Kjerneproblemet er enten fravær av mål (som gir tilfældighet) eller feil mål (som gir feil styring).

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en evalueringsansvarlig, en praksisnær datakoordinator og en ordning for å hente inn kvalitativ erfaring fra feltet. Adressatene er styre, ledelse, feltet, og finansierende aktører som trenger etterprøvablehet. Partnerne inkluderer relevante forsknings- og utdanningsmiljøer som kan bidra metodisk, for eksempel UiT Norges arktiske universitet når dette kan skje på feltets premisser.

Kjerneelementer og leveranser: (1) Indikatorer for infrastruktur, ikke "kunstverdi": antall rettighetsavklaringer som forebygger konflikt, andel materiale med avklart tilgang, antall gjennomførte læringsløp med varig oppfølging, og stabilitet i produsentledd. (2) Kvalitative spor: feltintervjuer, erfaringsnotater, casebeskrivelser som viser hva som faktisk virker. (3) Læringsmøter: faste tidspunkter der erfaring fører til endring i malverk, prosess og prioritering. (4) Åpenhet med grenser: hva som kan rapporteres offentlig uten å eksponere sårbarhet. Leveransen er en styrt forbedringskultur og et grunnlag for å justere kurs uten å miste legitimitet.

Proporsjoner og samspill: Evalueringsarbeid må være lett nok til å ikke stjele kapasitet fra tjenestene, men tungt nok til å gi reell styring. Det må være integrert i porteføljen, slik at læring faktisk endrer rekkefølge og ressursbruk.

Hvor i rommet: I samiske rom må evaluering være dialogisk og tillitsbasert, ikke kontroll. I møte med nabofolkene og verden må den kunne oversettes til troverdige rapporteringsformat uten at innholdet tømmes for kontekst.

Når: Starter tidlig (for å fange opp feil før de blir praksis), men modnes over 2–3 år når

datagrunnlag og rutiner er stabile.

Hvordan: Definer få, presise indikatorer → samle kvalitativ erfaring parallelt → gjennomfør læringsmøter → revider rutiner → kommuniser endringer. Etisk stoppunkt ligger der rapportering skaper press til å “produsere tall” fremfor kvalitet.

Hvorfor: Uten læringssløyfe blir Joikens hjem sårbart for både intern slitasje og ekstern kritikk. Med læringssløyfe kan institusjonen vise at den tåler kompleksitet og justerer med begrunnelse.

10.4 Vekting, faseprofil og begrunnede valg

10.4.1 Rekkefølge: vern før vekst

Implementeringen bør starte med de funksjonene som bygger trygghet: tilgangs- og rettighetsregimer, produsentledd som avlaster feltet, og en tydelig forankringssyklus. Først deretter bør man skalere synlighet og internasjonal formidling. Begrunnelsen er enkel: hvis synlighet kommer før kontroll, øker risikoen for feilbruk og legitimitetstap. Hvis kontroll kommer før synlighet, får joikens hjem et rykte for å være en trygg samarbeidspartner.

10.4.2 Kapasitet: små, stabile team fremfor brede prosjekter

Tidlig etablering bør prioritere få nøkkelroller med tydelig mandat, fremfor mange små delprosjekter. Dette sikrer at rutiner, malverk og samarbeid ikke blir personavhengig improvisasjon.

10.4.3 Pluralitet: rom for uenighet som del av modellen

Joikens hjem må ikke være et sted som “løser” pluralitet ved å velge én norm. Implementeringsmodellen må tåle parallelle praksiser og ulike tradisjoner. Dette er en styringsoppgave, ikke en kommunikasjonsoppgave: den må inn i prosess, etikk og forankring.

10.4.4 Evaluering: mål på infrastruktur fremfor kulturpolitiske slagord

Kapittel 10 bør styres av indikatorer som sier noe om hvorvidt overføringslinjer styrkes og rettigheter holdes, ikke av mål som bare måler aktivitet. Slik kan institusjonen være etterprøvbart uten å bli teknokratisk.

10.4.5 Samspill med eksterne aktører: samarbeid uten mandatavgivelse

Joikens hjem vil samarbeide med mange institusjoner, men implementeringen må bygge inn et prinsipp om at samarbeid ikke betyr at definisjonsmakt flyttes ut. Det skal være mulig å bruke standarder og avtaler i møte med nabofolkene og verden, samtidig som kjernebeslutninger om materiale, tilgang og etikk forblir samisk forankret.

VEDLEGG 11: Metodisk og analytisk grunnlag for kapittel 11 – Horisonten

Dette vedlegget konkretiserer hvordan Joikens hjem skal håndtere konflikter, sårbarhet og uønskede hendelser på en måte som både beskytter mennesker og praksiser, og samtidig gjør institusjonen robust nok til å stå i offentlighet og profesjonelle samarbeidsrelasjoner. Kapittel 11 bygger på et enkelt premiss: Når joik flyttes mellom rom – hjemmet, det samiske rommet, møteflaten mot nabofolkene og møteflaten mot verden – øker sannsynligheten for friksjon. Friksjon oppstår ikke bare ved “feil vilje”, men ved motstridende normsystemer: relasjonell forvaltning møter standardkontrakter, situert praksis møter formatkrav, og intern pluralitet møter offentlighetens behov for enkle forklaringer. Derfor må beredskap forstås som en del av institusjonsdesign, ikke som et vedlegg til drift.

11.1 Diagnose hvorfor konflikter oppstår

11.1.1 Konflikt som struktur, ikke som avvik

I joikefeltet oppstår konflikter ofte der det finnes tre samtidige forhold: (i) uavklarte rettighetskjeder eller uavklarte forvaltningsroller (hvem kan beslutte, på hvilket grunnlag), (ii) høy symbolverdi og dermed press utenfra (media, institusjoner, marked), og (iii) intern pluralitet (flere legitime praksiser og flere legitime oppfatninger av “riktig bruk”). Hvis institusjonen behandler dette som enkeltsaker uten systemlæring, vil konfliktene gjenta seg. Kapittel 11 legger derfor til grunn at konfliktforebygging er like viktig som konflikthåndtering

11.1.2 Sårbarhetens fire rom

Beredskapsarkitekturen må være romsensitiv, fordi skadebildet varierer med hvor situasjonen utspiller seg.

Innen hjemmets vegger er hovedrisikoen at institusjonell aktivitet oppleves som invasjon: at etterspørsel etter materiale, forklaring eller deling presser private relasjoner. Skade kan oppstå selv ved “gode intensjoner” dersom tempo eller språk bryter med hjemmets egen rytme.

I det samiske rommet er hovedrisikoen at pluralitet blir gjort om til “uenighet som må løses” fremfor “forskjeller som må forvaltes”. Skade oppstår når institusjonen standardiserer eller tar side i interne tradisjonsstridigheter uten et tydelig mandat og uten prosesslegitimitet.

I møte med nabofolkene er hovedrisikoen at eksterne standarder (kontrakter, institusjonelle rutiner, forventninger om åpenhet) skaper rettighetslekkasje eller kontekstrap. Skade oppstår ofte i gråsoner: en utøver signerer en standardkontrakt, en skole bruker lyd uten klarert vilkår, eller et arrangement markedsfører joik med uheldige narrativer.

I møte med verden for øvrig er hovedrisikoen skalering: digital kopierbarhet, internasjonale distribusjonsledd, og forventninger om “representasjon”. Skade kan oppstå raskt og bli vanskelig å reversere, særlig når materiale først er ute.

11.1.3 Typologi for uønskede hendelser

Kapittel 11 opererer med en praktisk typologi. Formålet er ikke å “klassifisere mennesker”, men å gjøre institusjonen i stand til å velge riktig spor tidlig.

Type A: Rettighets- og samtykkebruddsrisiko (bruk uten klarering, uklart samtykke, uenighet om forvaltningsrett).

Type B: Relasjonell skade (press på familier, intern splittelse, krenkende bruk i lokalmiljø).

Type C: Omdømme- og narrativskade (eksotifisering, feil framstilling, konflikt som eskalerer i offentlighet).

Type D: Sikkerhet og personvern (sensitive opplysninger, helsebruk, barn/unge, digitale lekkasjer). **Type E:** Institusjonell habilitet (mistanke om partiskhet, dobbeltroller, uklar rolle mellom tjeneste og styring).

Denne typologien brukes som triage: den avgjør hvilken prosess som skal aktiveres, hvem som skal involveres, og hvilke stoppunkt som gjelder.

11.2 Beredskapsarkitektur fem strategier som kan holde institusjonen robust

Beredskap og konflikthåndtering må være bygd som en tjeneste, ikke som en “domstol i miniatyr”. Arkitekturen under er derfor laget med vekt på lav terskel, tydelige stoppunkt, og en gjenopprettende logikk som søker å reparere relasjoner der det er mulig, og å beskytte sårbare parter der det ikke er mulig.

11.2.1 Varsling, mottak og triage (Tidlig riktig spor)

Målsetning: Å gjøre det enkelt å si fra, og å sikre at henvendelser ikke drukner i tilfeldige vurderinger eller personavhengige reaksjoner. Målet er rask avklaring av risiko uten forhastet konklusjon.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en fast mottaksfunksjon (telefon/e-post), en triageansvarlig, og en habilitetsvakt som kan avklare rolle- og interessekonflikt. Adressatene er familier, utøvere, lærere, arrangører, samarbeidspartnere og ansatte. Partnerne kan være relevante forvaltere av materiale (for eksempel Nasjonalbiblioteket) eller bransjeledd der det trengs rask avklaring.

Elementer: (i) Enkel kanal for varsling, (ii) standardisert triageskjema som identifiserer type

A–E, (iii) tidsfrister for første respons, (iv) midlertidige sikringstiltak (f.eks. “hold” på publisering eller distribusjon), og (v) tydelig beslutning om prosesspor.

Proporsjoner: 70 % skal være lytting og avklaring, 30 % dokumentasjon og sikring.

Hvor: Varsling kan skje fra alle rom, men behandlingen må være romsensitiv: det som kommer fra hjemmet krever ekstra varsomhet i tempo og språk.

Når: Permanent drift; ved stor medieoppmerksomhet skal kapasitet kunne skaleres midlertidig.

Hvordan: Mottak → triage → habilitetsvurdering → midlertidig sikring → valg av spor → utpeking av saksansvarlig.

Hvorfor: Uten triage blir institusjonen enten treg (fordi alt blir stort) eller uforsvarlig rask (fordi alt blir “liten sak”).

11.2.2 Mekling og gjenoppretting (Relasjonell reparasjon der det er mulig)

Målsetning: Å håndtere interne og relasjonelle konflikter på en måte som søker gjenoppretting fremfor eskalering, og som samtidig normaliserer midlertidige sperrer som vern, ikke som straff.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en meklerfunksjon med kulturforankring, et lite panel som kan gi prosesslegitimitet, og en sekretærfunksjon som dokumenterer begrunnelser uten å eksponere.

Adressatene er familier, utøvere, lokalmiljø, og interne fagmiljøer i institusjonen. Partnerne kan være lokale ressurspersoner eller institusjoner som kan tilby nøytralt rom for møte.

Elementer: (i) Samtykkebasert mekling, (ii) prosessavtale (hva diskuteres, hva holdes utenfor), (iii) midlertidig sperre på omstridt bruk, (iv) gjenopprettingsplan (hva må skje for at relasjon kan tåle videre samarbeid), og (v) avsluttende beslutning som kan være flertydig (enighet, uenighet med vern, eller behov for juridisk spor).

Proporsjoner: 60 % relasjonsarbeid, 20 % prosessdesign, 20 % dokumentert beslutning.

Hvor: Primært i det samiske rommet, og i rom som oppleves trygge for partene.

Når: Aktiveres ved type B og type E, og ved type A når rettighetskartlegging er uklar og partene har relasjonell binding.

Hvordan: Forberedelse → separate samtaler → felles møte → forslag til gjenopprettingsplan → beslutning/sperre → oppfølging etter 4–12 uker.

Hvorfor: Mange konflikter i feltet handler mindre om “hvem eier”, og mer om hvem som ble overkjørt, hvem som ble utelatt, og hvilken forklaring som ble presset fram. Mekling gjør at institusjonen kan beskytte verdighet uten å gjøre alt til juridisk kamp.

11.2.3 Rettighets- og kontraktsspor (Når saken må tåle formell prøving)

Målsetning: Å håndtere saker der uenighet eller skadebildet krever formell rettslig eller kontraktuell avklaring, og å gjøre dette uten at institusjonen skaper unødvendig polarisering.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en juridisk førstelinje og en avtale-/kontraktressurs som kan stoppe videre distribusjon. Adressatene er rettighetshavere, produsenter, arrangører, distributører og eksterne institusjoner. Partnerne kan være rettighetsorgan som TONO og profesjonelle bransjeledd.

Elementer: (i) Rask rettighetskartlegging, (ii) “cease and hold” som midlertidig tiltak når vilkår er uklare, (iii) forhandling om retting (kreditering, vederlag, kontekst, tilbaketrekking), (iv) kontraktrevisjon og standardmaler som forebygging, og (v) tydelig eskaleringsterskel (når saken må gå ut av institusjonen). Proporsjoner: 40 % forebygging/maler, 40 % sakshåndtering, 20 % læring tilbake i systemet.

Hvor: Mye skjer i møte med nabofolkene og verden, fordi det er der kontrakter, distribusjon og standarder dominerer.

Når: Aktiveres ved type A og type D, og ved type C når narrativskade skyldes rettighetslekkasje.

Hvordan: Kartlegging → midlertidig sikring → forhandling → skriftlig avtale om retting → eventuelt ekstern eskalering.

Hvorfor: Institusjonen må kunne si “stopp” med etterprøvbare begrunnelse, ellers taper den legitimitet både i feltet og i profesjonelle ledd.

11.2.4 Omdømme- og kommunikasjonsvern (Kontrollert offentlighet)

Målsetning: Å beskytte institusjonens og feltets integritet i offentligheten uten å gjøre konflikter større enn de er, og uten å presse sårbare parter til å forklare seg. Prinsippet er kontrollert offentlighet: så lite som mulig, så presist som nødvendig.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en kommunikasjonsansvarlig med mandat til å koordinere, en fagperson som kvalitetssikrer begreper og kontekst, og en juridisk kontroll for å unngå ny skade gjennom uttalelser. Adressatene er presse, samarbeidspartnere, finansierende aktører og publikum.

Partnerne kan være eier-/forankringsledd (for eksempel Sametinget) når det trengs koordinert linje, men uten at dette overtar innhold.

Elementer: (i) Én stemme utad i akutte situasjoner, (ii) forhåndsdefinerte responsmaler (ved bruk uten klarering, ved påstand om eksotifisering, ved intern uenighet), (iii) skille mellom fakta, prosess og vurdering, (iv) vern av personer og lokalmiljø, og (v) “tidsforsinkelse” som virkemiddel: institusjonen skal tåle å ikke svare på alt umiddelbart.

Proporsjoner: 50 % intern koordinering, 30 % presis ekstern tekst, 20 % oppfølging etterpå.

Hvor: Primært i møte med nabofolkene og verden, men med konsekvenser inn i samiske rom der offentlighet kan gi intern skade.

Når: Aktiveres ved type C, og som støtte ved alle typer som får offentlig oppmerksomhet.

Hvordan: Situasjonsbilde → avklaring av hva som kan sies → kort uttalelse → oppfølging med fakta og prosessinformasjon der det er forsvarlig → intern debrief og læring.

Hvorfor: Offentlig eskalering er ofte irreversibel. En institusjon som bygger infrastruktur må kunne tåle å være kjedelig, presis og langsom når andre forventer hurtige narrativer.

11.2.5 Læring, revisjon og reparativ drift (Å gjøre hendelser til bedre praksis)

Målsetning: Å sikre at hver uønsket hendelse forbedrer institusjonens rutiner og malverk, slik at feil ikke gjentas som “nytt tilfelle” hvert år. Funksjonen gjør beredskap til institusjonell hukommelse.

Agenter, adressater og partnere: Agentene er en læringsansvarlig, en prosessforvalter som kan endre rutiner, og et etisk råd som godkjenner endringer når de berører sensitive normer. Adressatene er alle operative funksjoner, og indirekte feltet som får bedre tjenester. Partnerne kan være forsknings- og utdanningsmiljø som UiT Norges arktiske universitet når samarbeid skjer på feltets premisser og uten eksponering av sårbarhet.

Elementer: (i) Kort etteranalyse (“hva skjedde, hvor sviktet prosessen”), (ii) revisjon av maler (samtykke, kreditering, tilgang), (iii) justering av stoppunkt og triage, (iv) opplæring internt og i felt, og (v) årlig offentlig læringsrapport med strenge grenser for hva som deles.

Proporsjoner: 30 % analyse, 40 % endring av praksis, 30 % opplæring og formidling tilbake til feltet.

Hvor: I institusjonens indre arbeid, men med forankring i samiske rom før standarder endres.

Når: Etter hver alvorlige sak og samlet årlig.

Hvordan: Etteranalyse → beslutning om endring → implementering → opplæring → kontroll av effekt i neste evalueringssyklus.

Hvorfor: Uten læringssløyfe blir beredskap en kostnad. Med læringssløyfe blir beredskap en investering som gradvis reduserer risiko.

11.3 : Vekting og designvalg hvorfor modellen er utformet slik

11.3.1 Vern prioriteres over tempo

Institusjonen må tåle å være tregere enn medietrykket. Det er et bevisst valg, fordi skade ofte skjer når tempo blir styrende norm. Midlertidige sperrer normaliseres derfor som legitimt vern.

11.3.2 Gjenoppretting prioriteres over “skyldfordeling”

Mange situasjoner vil ikke egne seg for endelig avgjørelse i et institusjonelt rom. Modellen prioriterer derfor prosesser som kan reparere relasjoner, og som kan la uenighet eksistere med vern der enighet ikke er mulig.

11.3.3 Habilitet bygges inn som egen kontroll

Institusjonen vil være tett på feltet. Nettopp derfor må habilitet være eksplisitt: rolleavklaring, dobbeltroller og beslutningskompetanse må kunne forklares, ellers mister institusjonen tillit i den ene enden av rommet og troverdighet i den andre.

11.3.4 Kontrollert offentlighet som norm

Kommunikasjon skal ikke “vinne fortellingen”, men beskytte mennesker og praksis. Modellen legger derfor vekt på presise, korte uttalelser, og på en tydelig grense mellom hva institusjonen kan redegjøre for og hva som må forbli i vernede rom.

11.3.5 Beredskap integreres i implementering og evaluering

Vedlegg 10 beskriver styring og læringssløyfer. Vedlegg 11 gjør dette operativt i konfliktsituasjoner. Slik blir beredskap en del av institusjonens drift, ikke et engangsdokument.

11.4 Avsluttende bemerkning

Kapittel 11 og dette vedlegget er ikke skrevet for å “forutsi konflikter”, men for å sikre at Joikens hjem tåler dem uten å miste retning. Når en institusjon skal bære både materiale, læring, rettigheter, produksjon og offentlighet, vil det oppstå situasjoner der normer kolliderer. Beredskapsarkitekturen over

gjør kollisjoner håndterbare gjennom tidlig triage, romsensitiv prosess, gjenopprettende spor, formell avklaring når nødvendig, kontrollert offentlighet og systematisk læring. Det er slik planen kan være ambisiøs uten å bli sårbar.

VEDLEGG 12: Metodisk grunnlag for modeller for finansiering og organisering

12.1. Innledning og analyse av handlingsrommet

Utredningen om et institusjonelt hjem for joik (IHJ) hviler på to motstridende premisser. På den ene siden har vi en historisk mulighet; Sannhets- og forsoningskommisjonen har lagt et fundament som gjør det politisk mulig å kreve betydelige ressurser til reparasjon. På den andre siden er feltet preget av marginalisering og fragmentering. Løsningsforslagene nedenfor drøfter hvordan vi

best kan navigere i dette landskapet.

12.2. Alternativ 1: Etablering av en selvstendig institusjon (15 mill. kroner)

Løsningsforslag: Etablering av IHJ som en autonom enhet med mandat til å forvalte joikearkiver, utøvende kunst og rettighetsspørsmål på tvers av landegrenser.

Fordeler: Dette er det eneste alternativet som fullt ut møter kravet om samisk styring. Ved å gi joiken et "eget hus", signaliserer man at stigmaets tid er forbi. En selvstendig enhet vil ha den faglige tyngden som kreves for å utfordre storsamfunnets institusjoner i spørsmål om tilbakeføring og autentisitet.

Ulemper og avveininger: Høyere kostnader og risiko for sentralisering. En slik modell krever at institusjonen klarer å opprettholde kontakt med de små, lokale joikemiljøene slik at den ikke blir et "forskningstårn" uten bakkekontakt.

12.3. Alternativ 2: Koordineringsmodell med tematisk spissing (5 mill. kroner)

Løsningsforslag: En nettverksbasert modell hvor IHJ fungerer som en paraply over eksisterende aktører som Samisk arkiv og samiske festivaler.

Fordeler: Modellen er mindre kostnadskrevende og bygger på de strukturer som allerede har holdt liv i joiken under motstrømmen. Den utnytter desentralisert kompetanse og er lettere å implementere raskt.

Ulemper og avveininger: Utredningen viser at denne modellen er sårbar for "institusjonell tretthet". Uten et eget budsjett og fullt mandat, vil joiken fortsette å være et tilleggsprosjekt hos institusjoner som har andre hovedoppdrag. Det er fare for at forsoningsviljen i storsamfunnet ikke utnyttes tilstrekkelig hvis man velger en for svak struktur.

12.4. Alternativ 3: Videreføring av dagens situasjon (0-alternativet)

Analyse: Å velge nullalternativet vil i praksis si å akseptere at joiken forblir i en marginalisert posisjon. Selv om det sparer budsjettet på kort sikt, vil det på sikt føre til ytterligere tap av

immateriell kulturarv og en svekkelse av tilliten til Sametingets evne til å følge opp forsoningsprosessen.

12.5 Konklusjon og anbefaling

For å utnytte det nåværende politiske klimaet anbefales en trinnvis tilnærming: Man starter med en konsolideringsfase (Alternativ 2) med sikte på en fullverdig ekspansjon (Alternativ 1) innen planperiodens slutt i 2028. Dette sikrer at vi bygger stein på stein, samtidig som vi holder fast ved det langsiktige målet om full samisk definisjonsmakt over Europas eldste musikkform.

Referanseliste

Kunnskapsgrunnlag:

Rapport 1: Noodt & Reiding AS. Etablering av institusjonelt hjem for vuelie/luohti/vuolle/joik. 16.05.2018.

Rapport 2: Várdu AS. Etablering av et institusjonelt hjem for joik: Kunnskapsgrunnlag for Sametinget. April 2025.

Øvrige referanser

Akerlof, G. A. (1970). The market for 'lemons': Quality uncertainty and the market mechanism. The Quarterly Journal of Economics, 84(3), 488-500.

Arkivportalen. (2026). SI-Audio - Sámi Instituhta vokala arkiiva / Nordisk Samisk Institutt vokale arkiv. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.arkivportalen.no/entity/ce7f85ef-b853-4c84-a1f7-d48e669a1294>

Attali, J. (1985). Noise: The political economy of music. University of Minnesota Press.

Bender, E. M., Gebru, T., McMillan-Major, A., & Shmitchell, S. (2021). On the dangers of stochastic parrots: Can language models be too big? Proceedings of ACM FAccT 2021.

Berliner Phonogramm-Archiv. (2026). Hentet 28. januar 2026, fra https://en.wikipedia.org/wiki/Berliner_Phonogramm_Archiv

C2PA. (2025). C2PA specification (v2.2) og explainer.

Carroll, S. R., et al. (2020). The CARE principles for Indigenous data governance. Data Science Journal, 19(1), 43.

Classical.net. (2026). Attali - Noise: The political economy of music - classical net review. Hentet 28. januar 2026, fra <http://www.classical.net/music/books/reviews/o816612870a.php>

Conservation International. (2026). Dedicated grant mechanism (DGM) for Indigenous peoples and local communities sustainability plan. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.dgmglobal.org/s/SYNTHESIS-Indufor-DGM-Sustainability-Plan.pdf>

Conway, D. M. (2026). Indigenizing intellectual property law: Customary law, legal pluralism. Texas A&M Law Scholarship. Hentet 29. januar 2026, fra <https://scholarship.law.tamu.edu/txwes-lr/vol15/iss2/2/>

Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). The costs of connection. Stanford University Press.

Craft Cloud. (2026). Kartlegging av arbeid med samisk kunst og kultur i kulturvirksomheter i Norge. Hentet 28. januar 2026, fra https://cdn.craft.cloud/3c8586ef-a64a-483f-a69e-e525b8ef3a35/assets/documents/Importert/kartlegging-av-samisk-kunst-og-kultur_2fd1d3ec-3726-4cec-8c73-97f5d20cc279.pdf

Den norske kirke. (2026). Høringssvar på NOU 2025:7 Musikklandet - flerstemt musikk for framtiden. Hentet 29. januar 2026, fra https://www.kirken.no/contentassets/c631d5273c7849febc78df8036ea9ccc/kr%2082.3_25%20h%C3%B8ringssvar%20fra%20kirker%C3%A5det%20p%C3%A5%20nou%202025-7%20musikklandet%20flerstemt%20musikk%20for%20framtiden.pdf

Dickinson College. (2026). Lotman, Yuri - Filosofía: An encyclopedia of Russian thought. Hentet 28. januar 2026, fra <https://filosofia.dickinson.edu/encyclopedia/lotman-yuri/>

Directive (EU) 2019/790. DSM-direktivet, særlig art. 4(3) om reservasjon ved maskinlesbare midler.

Ethnologisches Museum - Staatliche Museen zu Berlin. (2026a). Digitisation and publication of sound recordings from the Berliner Phonogramm-Archiv. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.smb.museum/en/museums-institutions/ethnologisches-museum/collection-research/research/digitisation-and-publication-of-sound-recordings-from-the-berliner-phonogramm-archiv/>

Ethnologisches Museum - Staatliche Museen zu Berlin. (2026b). Restitution / repatriation. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.smb.museum/en/museums-institutions/ethnologisches-museum/about-us/restitutions/>

Ethnologisches Museum - Staatliche Museen zu Berlin. (2026c). Sound recordings made by the Prussian Phonographic Commission. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.smb.museum/en/museums-institutions/ethnologisches-museum/collection-research/research/sound-recordings-made-by-the-prussian-phonographic-commission/>

Europeana Pro. (2026). Nuohtti platform improves accessibility to the digitised archives of Sámi cultural heritage. Hentet 28. januar 2026, fra <https://pro.europeana.eu/post/nuohtti-platform-improves-accessibility-to-the-digitised-archives-of-sami-cultural-heritage>

Graff, O. (2024). Joik er som en sirkel! Realitet eller ideologi? Svensk tidskrift för musikkforskning / Swedish Journal of Music Research.

Hämäläinen, S. P., Salamonsen, A., & Torrisen, W. (2024). The Sami yoik as creative wellbeing. I Exploring creative wellbeing frameworks in context. Routledge.

Hanssen, I. (2011). A song of identity: Yoik as example of the importance of symbolic cultural expression. Journal of Intercultural Communication, 27.

ILO. (1989). Convention No. 169 concerning Indigenous and tribal peoples.

International Journal for Cinema and Audiovisual Sciences. (2026). Noise: The political economy of music (Author: Jacques Attali, 1977, 1985, 2009, 2011). The Distant Reader. Hentet 31. januar 2026, fra <https://distantreader.org/stacks/journals/ijcas/ijcas-2217.pdf>

Joiken. (2026). En analyse av de aktuelle opphavsrettslige spørsmålene. Hentet 29. januar 2026, fra <https://nva.sikt.no/registration/0198f472510e-e2da484f-5702-47c4-ac14-7adadc18ab34>

JSFC. (2026). A study of the Yori Lotman's semiosphere cultural theory and its application in the field of analysis of relations between religion and cinema. Hentet 28. januar 2026, fra https://www.jsfc.ir/article_57085_en.html

KOBRA - Uni Kassel. (2026). Yuri Lotman on metaphors and culture as self-referential semiospheres. Hentet 28. januar 2026, fra <https://kobra.uni-kassel.de/bitstreams/fc114b27-32db-40b5-9f17-61b6c23e0291/download>

Kudos - DFØ. (2026).

NOU 2025:7 - Musikklandet - Flerstemt musikkpolitikk for framtiden. Hentet 28. januar 2026, fra <https://kudos.dfo.no/dokument/388383/nou-2025-7-musikklandet-flerstemt-musikkpolitikk-for-framtide-n-kommer>

Kukutai, T., & Taylor, J. (red.). (2016). Indigenous data sovereignty: Toward an agenda. ANU Press.

Listen To Better Music. (2014). Noise, by Jacques Attali. Hentet 28. januar 2026, fra <https://listentobettermusic.wordpress.com/2014/03/28/noise-by-jacques-attali/>

Local Contexts. (u.å.). Traditional knowledge (TK) labels og biocultural (BC) labels.

Lotman, Y. (2026). From the semiosphere. FTP Directory Listing. Hentet 28. januar 2026, fra <https://ftp.columbia.edu/itc/architecture/ockman/pdfs/Lotman.pdf>

Mai, K. T., et al. (2023). Humans cannot reliably detect speech deepfakes. PLOS ONE. (Omtalt i UCL-formidling).

Memory Institutions and Sámi Heritage. (2026). From DigiJoik to Luohtevuorká - Appropriation and appreciation in the process of making new homes for Luodit. I Decolonization, restitution, and rematriation in Sápmi. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.taylorfrancis.com/chapters/oa-edit/10.4324/9781003426318-4/digijoik-luohtevuork%C3%A1-camilla-brattland-trude-fonneland-rossella-ragazzi>

NMH. (2026). Provide input on NOU 2025:7 Musikklandet. Hentet 28. januar 2026, fra <https://ansatt.nmh.no/en/news/provide-input-nou-2025-7> Northern Review. (2026). Siida and traditional Sámi reindeer herding knowledge. Hentet

28. januar 2026, fra

<https://thenorthernreview.ca/index.php/nr/article/view/9>

NOU 2025:7. Musikklandet – Flerstemt musikkpolitikk for framtiden. Regjeringen.no. Hentet 29. januar 2026, fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2025-7/id3110550/?ch=2>

Nuohtti. (2026). Search portal for Sámi archival materials. Hentet 28. januar 2026, fra <https://nuohtti.com/Search/Home?lng=en-gb>

PubMed Central. (2026). Epistemicide, health systems, and planetary health: Re-centering Indigenous knowledge systems. Hentet 29. januar 2026, fra <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11361672/>

Pliktavleveringslova. (1989). Lov 9. juni 1989 nr. 32, § 1.

Regjeringen.no. (2024a). Meld. St. 12 (2023–2024) - Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen. Hentet 31. januar 2026, fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-12-20232024/id3029679/>

Regjeringen.no. (2024b). Meld. St. 17 (2024–2025) - Utviklingstrekk og livsvilkår i samiske områder. Hentet 31. januar 2026, fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-17-20242025/id3095316/?ch=3>

Regulation (EU) 2024/1689. AI Act, særlig art. 113 om anvendelsestidspunkt.

ResearchGate. (2026a). Resisting unfinished colonial business in Southern Saami reindeer herding landscapes: Struggles over knowledges, worldviews, and values. Norwegian Research Information Repository. Hentet 28. januar 2026, fra <https://nva.sikt.no/registration/0198f4ea5912-db5662e9-d635-44b2-89de-5ba32473504e>

ResearchGate. (2026b). Self-governance and adaptation: Rethinking Indigenous Arctic histories. Hentet 28. januar 2026, fra https://www.researchgate.net/publication/394214966_Self-Governance_and_Adaptation_Rethinking_Indigenous_Arctic_Histories

ResearchGate. (2026c). Stéphane Aubinet - Postdoctoral fellow, Doctor of Philosophy, University of Oslo, Department of Musicology - Research profile. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.researchgate.net/profile/Stephane-Aubinet>

ResearchGate. (2026d). The craft of yoiking: Philosophical variations on Sámi chants (PhD thesis). Hentet 28. januar 2026, fra https://www.researchgate.net/publication/340925548_The_Craft_of_Yoiking_Philosophical_Variations_on_Sami_Chants_PhD_thesis

ResearchGate. (2026e). The Sami cooperative herding group: The siida system from past to present. Hentet 28. januar 2026, fra

https://www.researchgate.net/publication/354290747_The_Sami_cooperative_herding_group_the_siid_a_system_from_past_to_present

ResearchGate. (2026f). The topography of Yuri Lotman's semiosphere. Hentet 28. januar 2026, fra

https://www.researchgate.net/publication/275485670_The_topography_of_Yuri_Lotman%27s_semiosphere

Rochelle Gutierrez. (2026). Rehumanizing mathematics for Black, Indigenous, and Latinx students. Oregon State University. Hentet 28. januar 2026, fra

https://math.oregonstate.edu/sites/math.oregonstate.edu/files/2022-03/Rochelle_Gutierrez_-_The_Need_to_Rehumanize_Mathematics.pdf

SÁME JIENA. (2026). The Karl Tirén collection of Sami Joik: The June 1914 journey. Old Caprice Records. Hentet 28. januar 2026, fra <http://old.capricemusic.se/capricerecords/artikel/same-jiena-the-karl-tiren-collection-of-sami-joik-the-june-1914-journey/?lang=en>

SCUP. (2026). Barnets musikalske navn - Den samiske «dovdna» i et komparativt perspektiv. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.scup.com/doi/10.18261/smn.51.1.2>

Sharma Vassvik, T. (2020). VUOINNALAŠVUOHTA—Sámi spirituality, yoik and its relations. Religions, 11(10), 512.

Society for Ethnomusicology. (2026). Institutional histories entry: The Berlin Phonogramm-Archiv. Hentet 28. januar 2026, fra https://www.ethnomusicology.org/page/HS_InsBerlin/Institutional-Histories-Entry-The-Berlin-Phonogra

Somby, A. (2026). Med juss og joik. Det juridiske fakultet, UiT. Hentet 29. januar 2026, fra <http://www.jus.uit.no/ansatte/somby/jussjoik.html>

Spence, M. (1973). Job market signaling. The Quarterly Journal of Economics, 87(3), 355-374.

TONO. (2026a). Are there special copyright rules for yoik in line with Sami tradition? Hentet 29. januar 2026, fra <https://en.tono.no/faq-items/Are-there-any-special-copyright-rules-for-traditional-yoik/>

TONO. (2026b). Opphavsrett til joik og leud. Hentet 29. januar 2026, fra <https://www.tono.no/opphavsrett-til-joik-og-leud/>

TOTA. (2026). Sami society. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.tota.world/article/791/>

UArctic. (2026). The Nuohhti service provides digital access to Sámi material in European archives. Hentet 28. januar 2026, fra <https://www.uarctic.org/news/2023/3/the-nuohhti-service-provides-digital-access-to-sami-material-in-european-archives/>

UiT The Arctic University of Norway. (2026a). Anerkjennelse av samiske landrettigheter. Hentet 29. januar 2026, fra <https://uit.no/go/target/847888/>

UiT The Arctic University of Norway. (2026b). Nordnorsk folkemusikksamling. Hentet 28. januar 2026, https://en.uit.no/tmu/art?p_document_id=416384

UiT The Arctic University of Norway. (2026c). Viktig bok om synet på samisk kunst. Hentet 31. januar 2026, fra https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=763389

UNESCO. (2003). Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage.

United Nations. (2007). United Nations declaration on the rights of Indigenous peoples (UNDRIP).

University of California San Diego. (2026). An endless ladder: The preservation of digital interactive artworks (dissertation). eScholarship.org. Hentet 31. januar 2026, fra <https://escholarship.org/uc/item/71r4h2hv>

University of Minnesota. (2026). Human rights initiative research fund - College of Liberal Arts. Hentet 28. januar 2026, fra <https://cla.umn.edu/human-rights/research/human-rights-initiative-research-fund>

Uppsala Universitet. (2026). Att fånga det samiska. uu.diva. Hentet 28. januar 2026, fra <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1979300/FULLTEXT01.pdf>

Washington State University. (2026). After the return: Digital repatriation and the circulation of Indigenous knowledge. Hentet 28. januar 2026, fra <https://shs.hal.science/halshs-03083444/document>

Wikipedia. (2026). Noise: The political economy of music. Hentet 28. januar 2026, fra https://en.wikipedia.org/wiki/Noise:_The_Political_Economy_of_Music

Wildhagen, T. (2026). Sámi law: A methodological approach. Arctic Review on Law and Politics. Hentet 29. januar 2026, fra <https://brill.com/view/journals/arlp/arlp-overview.xml>

WIPO. (2006). Intergovernmental committee on intellectual property and genetic resources, traditional knowledge and folklore - Agenda item 5. Hentet 29. januar 2026, fra https://www.wipo.int/export/sites/www/tk/en/igc/docs/ngo/saamicouncil_igc6_tce.pdf

WIPO. (2026a). Needs of the Sámi people for intellectual property protection from the viewpoint of copyright and trademarks. Hentet 29. januar 2026, fra https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_ip tk_yfb_19/wipo_ip tk_yfb_19_ref_needs_sami_for_ip_protection.pdf

WIPO. (2026b). Traditional cultural expressions. Hentet 29. januar 2026, fra <https://www.wipo.int/en/web/traditional-knowledge/traditional-cultural-expressions/index>

WIPO. (u.å.). IGC draft provisions for the protection of traditional knowledge and traditional cultural expressions.

Windahl, S. (2026). Wind energy on trial in Saepmie: Epistemic controversies and strategic ignorance in Norway's green energy transition. *Arctic Review on Law and Politics*. Hentet 28. januar 2026, fra <https://brill.com/view/journals/arlp/arlp-overview.xml>